

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI**

**ZEYTİNLİK ORMAN İŞLETME ŞEFLİĞİNE (ARTVİN) BAĞLI KÖYLERDEKİ
BAZI BİTKİLERİN YÖRESEL KULLANIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÖZMEN

**Danışman
Doç. Dr. Funda ERŞEN BAK**

Artvin 2025

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin oruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsüne Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Zeytinlik Orman İşletme şefliğine (Artvin) Bağlı Köylerdeki Bazı Bitkilerin Yöresel Kullanımları’’ başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Funda ERşEN BAK’ın sorumluluğunda tamamladığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı taahhüt ederim. Aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim-ğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin oruh niversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin 6 ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu srenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../2025

Murat ÖZMEN

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

ZEYTİNLİK ORMAN İŞLETME ŞEFLİĞİNE (ARTVİN) BAĞLI
KÖYLERDEKİ BAZI BİTKİLERİN YÖRESEL KULLANIMLARI

Murat ÖZMEN

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 15/01/2025

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 31/01/2025

Başkan : Prof. Dr. Sefa AKBULUT

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Melahat ÖZCAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Funda ERŞEN BAK

ONAY:

Bu Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından/...../.....tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../..... tarih vesayılı kararıyla kabul edilmiştir.

...../...../.....

Prof. Dr. Mustafa Çağatay KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine (Artvin) Bağlı Köylerdeki Bazı Bitkilerin Yöresel Kullanımları” konusunda yapılan bu çalışma; Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda, verilerin elde edilmesinde, elde edilen verilerin analiz edilmesinde yardımcı olan sabır timsali danışmanım Doç. Dr. Funda ERŞEN BAK’a, teşhisinde zorlandığımız bitkilerin tanımlanmasında destek olan Dr. Öğr. Üyesi Hayal AKYILDIRIM BEĞEN’e çok teşekkür ederim.

Araştırma alanında, sahada insanlarla irtibat kurmamda yardımcı olan Dokuzoğul Köyünden Ünsal SARAÇ’a, Sarıbudak Köyü Muhtarı İrfan BEKEN’e, Ballüzüm Köyü Muhtarı Ali Fuat BEYAZ’a, S.S. Oruçlu Köyü Kooperatif Başkanı Hamdi ÇETİN’e Oruçlu Köyü sakinlerinden Seçkin ÖZAY ve Kenan AKIN’a Zeytinlik Köyü sakinlerinden Yusuf DEMİREL’e, Kalburlu Köyü sakinlerinden Fehmi SU’ya, araç gereçlerin fotoğraflanmasındaki yardımlarından dolayı Kazım OKUMUŞ ve Yıldıray ÇINAR’a teşekkür ederim.

Bu çalışmamı tamamlamamda bana her türlü desteklerini esirgemeyen ve sürekli derslerini ne yaptın gayret et mezun ol diyen annem Minteha ÖZMEN’e, babam Ömer ÖZMEN’e, eşim Suna ÖZMEN’e ve tezin yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen ve gece geç saatlere kadar veri girişlerinde yanımda olan oğlum Mahir Ata ÖZMEN’e teşekkür ederim.

Çalışmanın bilimsel ve teknik açıdan uygulayıcılara faydalı olmasını dilerim.

Murat ÖZMEN

Artvin - 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ BEYANNAMESİ.....	I
JÜRİ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET.....	IX
SUMMARY	X
TABLolar DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ	XII
KISALTMALAR DİZİNİ	XIV
1. GİRİŞ	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Çalışma Alanının Coğrafi Konumu ve Nüfusu.....	3
1.3. Çalışma Alanının İklimi ve Florası	3
2. MATERYAL VE YÖNTEM.....	5
3. BULGULAR.....	7
3.1. Demografik Özellikler	7
3.2. Bitkilerin Kullanımı	9
3.3. Araştırma Alanında Çeşitli Etnobotanik Amaçlarla Kullanılan Bitkiler	11
3.3.1. <i>Juniperus oxycedrus</i> L. (Cupressaceae).....	11
3.3.2. <i>Juniperus communis</i> L (Cupressaceae).....	11
3.3.3. <i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach subsp. <i>nordmanniana</i> (Pinaceae)	11
3.3.4. <i>Picea orientalis</i> (L.) Peterm. (Pinaceae)	12
3.3.5. <i>Pinus sylvestris</i> L. (Pinaceae)	14
3.3.6. <i>Taxus baccata</i> L. (Taxaceae)	14
3.3.7. <i>Acer cappadocicum</i> Gleditsch (Aceraceae)	14
3.3.8. <i>Sambucus ebulus</i> L. (Adoxaceae)	15
3.3.9. <i>Chenopodium album</i> L. (Amaranthaceae)	15
3.3.10. <i>Spinacia oleracea</i> L. (Amaranthaceae).....	15
3.3.11. <i>Allium cepa</i> L. (Amaryllidaceae)	15
3.3.12. <i>Allium sativum</i> L. (Amaryllidaceae)	15

3.3.13. <i>Rhus coriaria</i> L. (Anacardiaceae)	15
3.3.14. <i>Anethum graveolens</i> L. (Apiaceae)	17
3.3.15. <i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm. (Apiaceae)	17
3.3.16. <i>Chaerophyllum temulum</i> L. (Apiaceae)	17
3.3.17. <i>Coriandrum sativum</i> L. (Apiaceae)	17
3.3.18. <i>Ferula orientalis</i> L. (Apiaceae)	17
3.3.19. <i>Heracleum sphondylium</i> L. (Apiaceae)	17
3.3.20. <i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A.W.Hill (Apiaceae)	18
3.3.21. <i>Echinops</i> sp. (Asteraceae)	18
3.3.22. <i>Helianthus tuberosus</i> L. (Asteraceae)	18
3.3.23. <i>Helichrysum armenium</i> DC. (Asteraceae)	18
3.3.24. <i>Onopordum acanthium</i> L. (Asteraceae)	18
3.3.25. <i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Sch.Bip (Asteraceae)	18
3.3.26. <i>Taraxacum</i> sp. (Asteraceae)	20
3.3.27. <i>Tripleurospermum</i> sp. (Asteraceae)	20
3.3.28. <i>Asplenium trichomanes</i> L. (Aspleniaceae)	20
3.3.29. <i>Berberis vulgaris</i> L. (Berberidaceae)	20
3.3.30. <i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn. (Betulaceae)	20
3.3.31. <i>Betula pentula</i> Roth (Betulaceae)	22
3.3.32. <i>Carpinus betulus</i> L. (Betulaceae)	22
3.3.33. <i>Corylus avellana</i> L. (Betulaceae)	22
3.3.34. <i>Brassica oleraceae</i> L. (Brassicaceae)	22
3.3.35. <i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav. (Brassicaceae)	22
3.3.36. <i>Raphanus sativus</i> L. (Brassicaceae)	23
3.3.37. <i>Buxus sempervirens</i> L. (Buxaceae)	23
3.3.38. <i>Cannabis sativa</i> L. (Cannabaceae)	23
3.3.39. <i>Capparis sicula</i> Veill. (Capparaceae)	23
3.3.40. <i>Cephalaria gigantea</i> (Ledeb.) Bobrov (Caprifoliaceae)	23
3.3.41. <i>Lonicera iberica</i> M.Bieb. (Caprifoliaceae)	23
3.3.42. <i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke (Caryophyllaceae)	24
3.3.43. <i>Cistus creticus</i> L. (Cistaceae)	24

3.3.44. <i>Cornus mas</i> L. (Cornaceae)	24
3.3.45. <i>Cucurbita pepo</i> L. (Cucurbitaceae).....	24
3.3.46. <i>Diospyros kaki</i> Thunb. (Ebenaceae)	26
3.3.47. <i>Diospyros lotus</i> L. (Ebenaceae)	26
3.3.48. <i>Rhododendron ponticum</i> L. (Ericaceae)	26
3.3.49. <i>Vaccinium arctostaphylos</i> L., <i>Vaccinium myrtillus</i> L. (Ericaceae).....	26
3.3.50. <i>Astragalus microcephalus</i> Willd. (Fabaceae)	26
3.3.51. <i>Onobrychis cornuta</i> (L.) Desv. (Fabaceae).....	28
3.3.52. <i>Phaseolus vulgaris</i> L. (Fabaceae)	28
3.3.53. <i>Robinia pseudoacacia</i> L. (Fabaceae)	28
3.3.54. <i>Trifolium pratense</i> L. (Fabaceae).....	28
3.3.55. <i>Vicia cracca</i> L. (Fabaceae)	28
3.3.56. <i>Medicago sativa</i> L. (Fabaceae)	28
3.3.57. <i>Castanea sativa</i> Mill. (Fagaceae).....	30
3.3.58. <i>Fagus orientalis</i> Lipsky (Fagaceae).....	30
3.3.59. <i>Quercus petraea</i> subsp. <i>iberica</i> (Steven ex M.Bieb.) Krassiln. (Fagaceae) ..	30
3.3.60. <i>Ribes petraeum</i> Wulfen (Grossulariaceae).....	32
3.3.61. <i>Hypericum perforatum</i> L. (Hypericaceae)	32
3.3.62. <i>Juglans regia</i> L. (Juglandaceae)	32
3.3.63. <i>Mentha</i> spp. (Lamiaceae)	33
3.3.64. <i>Clinopodium serpyllifolium</i> (M.Bieb) Kuntze (Lamiaceae)	34
3.3.65. <i>Origanum rotundifolium</i> Boiss. (Lamiaceae)	34
3.3.66. <i>Ocimum basilicum</i> L. (Lamiaceae)	34
3.3.67. <i>Satureja spicigera</i> (K.Koch) Boiss., <i>Satureja hortensis</i> L. (Lamiaceae).....	34
3.3.68. <i>Thymus praecox</i> Opiz (Lamiaceae).....	34
3.3.69. <i>Laurus nobilis</i> L. (Lauraceae)	36
3.3.70. <i>Punica granatum</i> L. (Lythraceae)	36
3.3.71. <i>Hibiscus</i> sp. (Malvaceae)	36
3.3.72. <i>Malva neglecta</i> L. (Malvaceae).....	36
3.3.73. <i>Tilia dasystyla</i> subsp. <i>caucasica</i> (V. Engl.) Pigott (Malvaceae)	36
3.3.74. <i>Veratrum album</i> L. (Melanthiaceae).....	37

3.3.75. <i>Ficus carica</i> L. (Moraceae).....	37
3.3.76. <i>Morus nigra</i> L., <i>Morus alba</i> L. (Moraceae).....	37
3.3.77. <i>Fraxinus angustifolia</i> subsp. <i>oxycarpa</i> (Willd.) Franco & Rocha Afonso (Oleaceae).....	38
3.3.78. <i>Olea europaea</i> L. (Oleaceae)	38
3.3.79. <i>Chelidonium majus</i> L. (Papaveraceae).....	38
3.3.80. <i>Plantago major</i> L., <i>Plantago lanceolata</i> L. (Plantaginaceae)	40
3.3.81. <i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud. (Poaceae).....	40
3.3.82. <i>Zea mays</i> L. (Poaceae)	40
3.3.83. <i>Polygonum bistorta</i> (K.Koch) (Polygonaceae)	40
3.3.84. <i>Polygonum cognatum</i> Meissn., <i>Polygonum aviculare</i> L. (Polygonaceae).....	41
3.3.85. <i>Rumex alpinus</i> L., <i>Rumex acetocella</i> L. (Polygonaceae).....	41
3.3.86. <i>Portulaca oleraceae</i> L. (Portulacaceae).....	41
3.3.87. <i>Helleborus orientalis</i> Lam. (Ranunculaceae)	41
3.3.88. <i>Paliurus spina-christi</i> Mill. (Rhamnaceae).....	41
3.3.89. <i>Citrus limon</i> (L.) Burm.f. (Rutaceae).....	43
3.3.90. <i>Cotoneaster</i> spp. (Rosaceae).....	43
3.3.91. <i>Crataegus</i> spp. (Rosaceae).....	43
3.3.92. <i>Cydonia oblonga</i> Mill. (Rosaceae)	43
3.3.93. <i>Fragaria vesca</i> L. (Rosaceae)	43
3.3.94. <i>Mespilus germanica</i> L. (Rosaceae)	44
3.3.95. <i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill. (Rosaceae)	44
3.3.96. <i>Prunus avium</i> (L.) L. (Rosaceae)	44
3.3.97. <i>Prunus cerasifera</i> Ehrh. (Rosaceae)	44
3.3.98. <i>Prunus cerasus</i> L. (Rosaceae).....	45
3.3.99. <i>Prunus domestica</i> L. (Rosaceae).....	46
3.3.100. <i>Prunus laurocerasus</i> L. (Rosaceae)	46
3.3.101. <i>Pyrus communis</i> L. (Rosaceae)	46
3.3.102. <i>Rosa</i> spp. (Rosaceae)	46
3.3.103. <i>Rubus idaeus</i> L. (Rosaceae)	46
3.3.104. <i>Rubus</i> spp. (Rosaceae)	48

3.3.105. <i>Sorbus aucuparia</i> L. (Rosaceae)	48
3.3.106. <i>Populus tremula</i> L. (Salicaceae)	48
3.3.107. <i>Salix caprea</i> L. (Salicaceae)	48
3.3.108. <i>Viscum album</i> L. (Santalaceae)	48
3.3.109. <i>Smilax excelsa</i> L. (Smilacaceae)	50
3.3.110. <i>Solanum tuberosum</i> L. (Solanaceae)	50
3.3.111. <i>Solanum lycopersicum</i> L. (Solanaceae)	50
3.3.112. <i>Ulmus glabra</i> Huds. (Ulmaceae)	50
3.3.113. <i>Urtica dioica</i> L. (Urticaceae)	50
3.3.114. <i>Vitis sylvestris</i> C.C.Gmel., <i>Vitis vinifera</i> L. (Vitaceae)	51
3.3.115. <i>Viola suavis</i> M.Bieb. (Violaceae)	52
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	61
5. ÖNERİLER	70
EKLER	72
KAYNAKLAR	94
ÖZGEÇMİŞ	99

ÖZET

ZEYTİNLİK ORMAN İŞLETME ŞEFLİĞİNE (ARTVİN) BAĞLI KÖYLERDEKİ BAZI BİTKİLERİN YÖRESEL KULLANIMLARI

Bu araştırma, 2018-2019 ve 2022-2024 yılları arasında Artvin Orman İşletme Müdürlüğü Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine bağlı Zeytinlik, Dokuzoğul, Sarıbudak, Oruçlu, Kalburlu ve Ballıüzüm köylerinde yaşayan toplam 78 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Etnobotanik anket formu aracılığıyla araştırma alanındaki 6 köyde yerleşik olarak yaşayan yöre halkının çeşitli etnobotanik amaçlar için kullandıkları bitkiler, bu bitkilerin varsa yöreye özgü kullanımları ve yöresel isimleri, kullanımını bildirdikleri bitkilerin hangi amaçlar ile hangi kısımları ve nasıl kullanıldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yöre halkının tıbbi ve aromatik özellikleri nedeniyle sağlık sorunlarını gidermek, sağlıklı kalmak, gıda veya tat verici olarak kullandıkları, hayvanların bakımı ve beslenmesi için ve hayvan hastalıklarının tedavisinde kullandıkları ve inanışları gereği veya zararlı hayvanları uzaklaştırmak için kullandıkları bitkiler belirlenmiştir. Yerleşik yaşantılarını sürdürebilmek için barınmak ve hayvanlarını barındırmak, günlük yaşantıları içinde ihtiyaç duydukları ev içinde ve/veya tarım işlerinde kullandıkları alet-araç-gereç yapımında kullandıkları odunsu bitkiler ve bu bitkilerden yapılan malzemeler belirlenmiştir. Ayrıca yörede doğal olarak yetişmeyen ancak tıbbi aromatik özellikleri nedeniyle satın alınarak veya yetiştirilerek kullanılan bazı bitkiler de belirlenmiştir.

Araştırma alanında yayılış gösteren ve yerel halkın çeşitli etnobotanik amaçlarla kullandığı 52 familya 105 cins, 122 odunsu ve otsu bitki taksonu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Etnobotanik, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler, Yenilebilir Bitkiler, Yöresel Kullanım.

SUMMARY

LOCAL USES OF SOME PLANTS IN VILLAGES AFFILIATED TO THE ZEYTİNLİK FOREST MANAGEMENT DIRECTORATE (ARTVİN)

This research was conducted by face-to-face interviews with a total of 78 people living in the villages of Zeytinlik, Dokuzoğul, Sarıbudak, Oruçlu, Kalburlu and Ballıüzüm, affiliated to the Zeytinlik Forest Management Directorate of the Artvin Forest Management Directorate, between the years 2018-2019 and 2022-2024. Through the ethnobotanical questionnaire form, it was attempted to determine the plants used by the local people living in the 6 villages in the research area for various ethnobotanical purposes, the regional uses and local names of these plants, the purposes and parts of the plants they reported using, and how they were used. The plants that the local people used to eliminate health problems, stay healthy, as food or flavorings, for the care and feeding of animals and in the treatment of animal diseases, and for their beliefs or to repel harmful animals were determined. Woody plants and materials made from these plants used to shelter and shelter their animals in order to sustain their settled life, and to make tools and equipment they need in their daily lives, both indoors and/or in agricultural work, were determined. In addition, some plants that do not grow naturally in the region but are purchased or grown for their medicinal and aromatic properties were also determined.

52 families, 105 genera, and 122 woody and herbaceous plant taxa that are widespread in the research area and used by local people for various ethnobotanical purposes were identified.

Keywords: Artvin, Ethnobotanic, Medicinal and Aromatic plants, Food plants, Local usage

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Artvin'in 1949-2023 yılları arasındaki ölçüm periyoduna ait iklim verileri . 4

Tablo 2. Araştırma alanında etnobotanik özellikleri belirlenen bitkiler 53

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Araştırma alanının coğrafi konumu	3
Şekil 2. Yerleşik yaşayan köylüler ile yüz yüze anket uygulaması, Ballüzüm köyü..	5
Şekil 3. Yerleşik yaşayan köylüler ile yüz yüze anket uygulaması, Kalburlu köyü	6
Şekil 4. Bitki materyallerinin toplanması, Ballüzüm köyü	6
Şekil 5. Araştırma grubunun cinsiyetleri	7
Şekil 6. Araştırma grubunun yaş aralıklarına göre dağılımı	7
Şekil 7. Araştırma grubunun eğitim durumu	8
Şekil 8. Araştırma grubunun meslekleri	8
Şekil 9. Bitkilerin Kullanım Amacı	9
Şekil 10. Bitkilerin Kullanılan Kısımları ve Kullanım Oranları (%)	10
Şekil 11. a. <i>Juniperus oxycedrus</i> , b. <i>Juniperus communis</i> , c. <i>Abies nordmanniana</i> subsp. <i>nordmanniana</i> , d. <i>Pinus sylvestris</i> , e. <i>Picea orientalis</i>	13
Şekil 12. a. <i>Acer cappadocicum</i> , b-c. <i>Sambucus ebulus</i> , d. <i>Chenopodium album</i> , e-f. <i>Anthriscus sylvestris</i> , g. <i>Echinops</i> sp.	16
Şekil 13. a-b. <i>Tanacetum parthenium</i> , c. <i>Tripleurospermum</i> sp., d. <i>Asplenium</i> <i>trichomanes</i> , e. <i>Berberis vulgaris</i>	19
Şekil 14. a. <i>Alnus glutinosa</i> , b. <i>Carpinus betulus</i> , c. <i>Corylus avellana</i> , d. <i>Capparis</i> <i>sicula</i> , e. <i>Lonicera iberica</i>	21
Şekil 15. a. <i>Silene vulgaris</i> , b-c. <i>Cistus creticus</i> , d. <i>Cornus mas</i> , e. <i>Diospyros kaki</i> .	25
Şekil 16. a. <i>Rhododendron ponticum</i> , b-c. <i>Vaccinium arctostaphylos</i> d-e. <i>Vaccinium</i> <i>myrtilus</i>	27
Şekil 17. a-b. <i>Astragalus microcephalus</i> , c. <i>Trifolium pratense</i> , d. <i>Vicia cracca</i> , e-g. <i>Medicago sativa</i>	29
Şekil 18. a. <i>Castanea sativa</i> , b-c. <i>Fagus orientalis</i> , d. <i>Quercus petraea</i> subsp. <i>iberica</i>	31
Şekil 19. a. <i>Ribes petraeum</i> , b. <i>Hypericum perforatum</i> , c. <i>Juglans regia</i> , d-e. <i>Clinopodium serpyllifolium</i>	33
Şekil 20. a-b. <i>Origanum rotundifolium</i> , c. <i>Satureja spicigera</i> , d. <i>Thymus praecox</i> , e. <i>Punica granatum</i>	35

Şekil 21. a. <i>Chelidonium majus</i> , b. <i>Plantago major</i> , c. <i>Plantago lanceolata</i> , d. <i>Polygonum bistorta</i> , e. <i>Polygonum aviculare</i> , f. <i>Rumex alpinus</i>	39
Şekil 22. a. <i>Paliurus spina-christi</i> , b. <i>Cotoneaster</i> spp., c. <i>Crataegus</i> spp., d. <i>Cydonia oblonga</i>	42
Şekil 23. a. <i>Fragaria vesca</i> , b. <i>Prunus laurocerasus</i> , c. <i>Mespilus germanica</i>	45
Şekil 24. a. <i>Prunus cerasifera</i> , b. <i>Pyrus communis</i> , c. <i>Rosa</i> spp.	47
Şekil 25. a. <i>Rubus idaeus</i> , b. <i>Rubus</i> spp., c. <i>Sorbus aucuparia</i> , d. <i>Populus tremula</i> .	49
Şekil 26. a. <i>Viscum album</i> , b. <i>Smilax excelsa</i> , c. <i>Ulmus glabra</i> , d. <i>Urtica dioica</i> , e. <i>Vitis sylvestris</i>	51

KISALTMALAR DİZİNİ

sp.	türü
spp.	türleri
subsp.	alttür (subspecies)
var.	varyete
M.Ö.	milattan önce
mm	milimetre
kg	kilogram
km	kilometre
vd.	ve diğerleri
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire

1. GİRİŞ

1.1. Giriş

Etnobotanik ilk kez 1896 yılında Harshberger tarafından “bitkilerin yerel halk tarafından kullanımı” olarak tanımlanmış bir terimdir (Heinrich, 2004). İnsanlık var olduğundan beri insanlar ile bitkiler ilişki içerisindeydi. Bu ilişkinin beslenmek, şifa bulmak, barınmak ve ardından diğer ihtiyaçların karşılanması şeklinde geliştiği düşünülebilir. Etnobotanik, çoğu kaynakta insanların bitkiler ile ilişkilerinin incelenmesi olarak tanımlansa da, yerel kültürlerde bitkileri, onlardan faydalanma şekilleri ve amaçlarını, diğer kültürlerle etkileşimlerini, yüzyıllar boyunca değişen, gelişen ve biriken deneyimlerini ve nesilden nesile aktarılan bu bilgi birikimini kayıt altına almaya çalışan bir bilim dalıdır. Etnobotanik bilimiyle uğraşan arkeoloji, antropoloji, botanik, farmakoloji, halk bilimi gibi disiplinlerde çalışan bilim adamları, tarihsel süreç içerisinde bitkilerin dünya üzerindeki farklı kültürlerde gelişen ihtiyaçlara göre ortaya çıkan gıda-baharat, ilaç, kozmetik, kendileri veya hayvanları için barınak veya yapı malzemesi, yakacak, hayvan yemi, boyar madde, araç-gereç, el sanatları, süs eşyası, nazar, büyü, inanç-inanış, masal, efsane, türkü vb. kullanımlarını araştırır ve belgelemeye çalışır (Baytop, 1999; Yıldırım, 2004; Choudhary vd., 2008; Kendir ve Güvenç, 2010).

Bitkilerin insanlar tarafından kullanımlarını belgeleyen yazılı ilk metinler Sümerler’in kil tabletleri, Babil kralı Hammurabi’nin dikilitaşı, Ebers papirüsleri (M.Ö. 3500-3000 - M.Ö. 1500) olarak sıralanabilir. Sonraları Roma İmparatorluğu, Bizans, Osmanlı ve Arap Medeniyetlerinde ve Orta Çağ Avrupa’sında kullanılan tıbbi-aromatik özellikleri olan bitkiler incelenmiş, süreç içinde büyücü veya şaman, hekim veya otacı, aktar veya herbalist gibi isimlerle anılan dönemlerinin bitki uzmanları tarafından kullanılmış ve kısmen kayıt altına alınmıştır (Muhammed, 2013, Özdemir, 2019).

Doğal bitkiler insanların kendi gereksinimlerini karşılamada ötesinde önemli ekonomik değerler taşımaktadır. Kırsalda yaşayan nüfus azalsa da, genel nüfus artışı, tarımın gelişmesi, şehirleşme, sanayileşme gibi nedenler ile yaşam ortamları parçalanmış bitkiler üzerindeki baskılar artmış ve doğal yayılım alanları sınırlandırılmıştır.

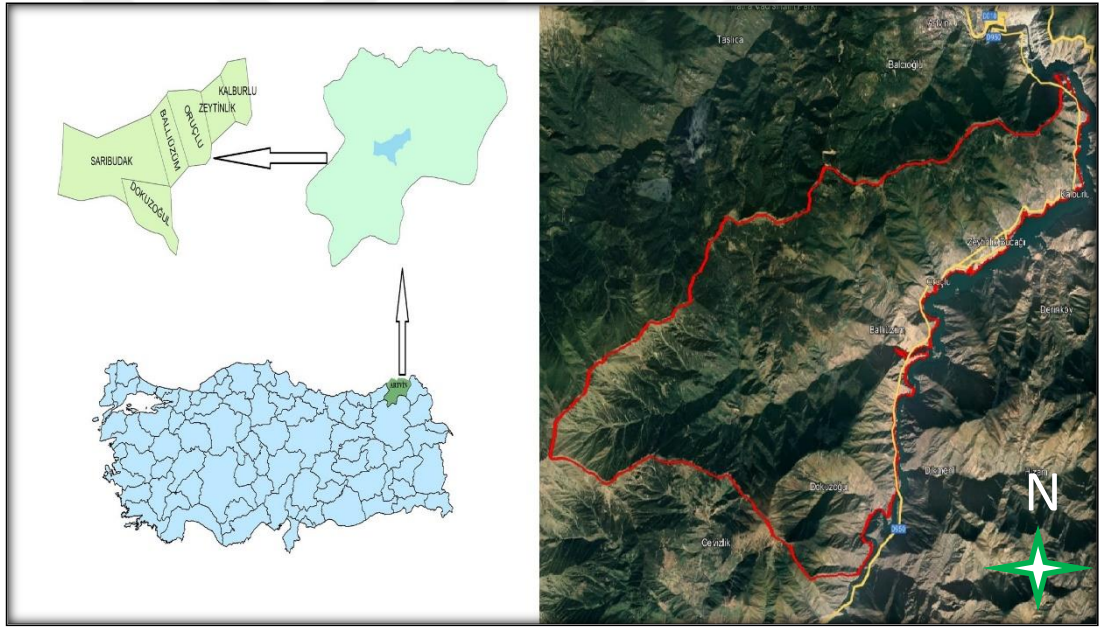
Ayrıca, bitkiler bilinçsiz toplama ve otlatma, yangınlar, iklim değışikliğı gibi birçok tehdit ile karşı karşıyadırlar (Avcı, 2005).

Günümüzde nüfusu giderek azalmakta olan kırsal kesimde doğal bitkilerin kullanımı şehirlere kıyasla yaygındır. Ancak, bitkiler konusunda geleneksel bilgi ve deneyimlere sahip, kültürel belleğı taşıyan, belli yaşın üzerindeki insan kaynağı sayısı geçen her gün azalmaktadır. Etnobotanik araştırmacısı olan halk bilimcilerin derledikleri halk bilimi verilerini, yaklaşımlarını değıştirerek 'yaşatmak için saklamak' amacıyla değil 'yaşatmak için yaymak' düşüncesi ile gerçekleştirdikleri, günümüzde kültürel aktarımların hızlı ve yoğun yaşandığı, kültür sürekliliğinin korumaktan çok yayılarak sağlanabileceğı, aksi takdirde yerel kültürlerin yok olma ile karşı karşıya kalabileceğı vurgulanmıştır (Oğuz, 2002). Oluşan kültürel belleğın, ondan hareketle yaratılan ve/veya geliştirilen yorumların zenginliğine ve etkinliğine bağılı olarak kültürlerin ayakta kalabildiğı bildirilmiştir. Kültürel belleğın büyük kısmının sözlü kültürde yaratıldığı ve derlemelerin sözlü kültür üzerinden yapıldığı, derlenen bilgilerin belgelenerek korunması, geliştirilmesi ve aktararak yaygınlaştırılmasının kültür mirası için çok önemli olduğu belirtilmiştir (Özdemir, 2012; Halıcı, 2016). Eski kuşaklar tarafından bilinen ve kullanılan kayıt altına alınmamış etnobotanik bilgi birikimi, insanların bitkiler ile yüzyıllar boyunca oluşturdıkları bu kültürel miras tehlike altındadır. Bu kültürel mirasın belgelenmesi, kayıt altına alınması ve korunup yayılması için bilimsel nitelikli, kapsamlı ve detaylı etnobotanik araştırmalar gereklidir.

Bu çalışmada, Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine bağılı köylerde yaşayan yöre halkının tıbbi ve aromatik özellikleri nedeniyle sağlık sorunlarını gidermek, sağlıklı kalmak, gıda veya tat verici olarak kullandıkları, hayvanların bakımı ve beslenmesi için ve hayvan hastalıklarının tedavisinde kullandıkları ve inanışları gereğı veya zararlı hayvanları uzaklaştırmak için kullandıkları bitkiler belirlenmiştir. Yerleşik yaşantılarını sürdürebilmek için barınmak ve hayvanlarını barındırmak, günlük yaşantıları içinde ihtiyaç duydukları ev içinde ve/veya tarım işlerinde kullandıkları alet-araç-gereç yapımında kullandıkları odunsu bitkiler ve bu bitkilerden yapılan malzemeler belirlenmiştir. Böylece yörenin etnobotanik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Çalışma Alanının Coğrafi Konumu ve Nüfusu

Araştırma alanı, Artvin Orman İşletme Müdürlüğü, Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine bağlı Ballüzüm, Dokuzoğul, Kalburlu, Oruçlu, Sarıbudak, Zeytinlik köylerini kapsamaktadır (Şekil 1). Araştırma alanında Ballüzüm köyünde 46, Dokuzoğul köyünde 107, Kalburlu köyünde 63, Oruçlu köyünde 76, Sarıbudak köyünde 109, Zeytinlik köyünde 52 olmak üzere toplam 453 kişi yaşamaktadır. Araştırma alanındaki altı köyün şehir merkezine olan uzaklıkları ve nüfusun cinsiyete göre dağılımları Ek 1’de gösterilmiştir (URL-1).

Şekil 1. Araştırma alanının coğrafi konumu

1.3. Çalışma Alanının İklimi ve Florası

Artvin ili coğrafi konumu gereği kısmen karasal ve Karadeniz ikliminin, kısmen de Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Araştırmaya konu olan köyler, Çoruh vadisi boyunca dağılım gösterdiğinden, yazları sıcak ve kurak kışları ılıman ve az yağışlı (karasal iklime kıyasla) Akdeniz mikro iklimi etkisi altındadır (Eminağaoğlu vd., 2015).

Artvin'e ait iklim verileri (yağış ve sıcaklık) Tablo 2 'de verilmiştir (URL-2). Artvin ilinin yıllık ortalama yağış miktarı 691,6 mm'dir. En az yağış Eylül, Ağustos ve Temmuz aylarında en çok yağış ise Şubat, Ocak, Aralık ve Kasım aylarında görülmektedir. Ortalama yıllık sıcaklık 12,4 °C'dir (URL-2).

Tablo 1. Artvin'in 1949-2023 yılları arasındaki ölçüm periyoduna ait iklim verileri

AYLAR													
Meteorolojik Elemanlar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Yıllık
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1949 - 2023)													
Ortalama Sıcak. (°C)	2.7	3.8	7.0	11.9	15.9	18.8	20.9	21.2	18.3	14.2	9.1	4.5	12.4
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	6.4	8.4	12.4	17.9	21.9	24.3	25.8	26.4	24.0	19.7	13.5	8.0	17.4
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-0.1	0.5	3.0	7.2	11.2	14.4	16.9	17.3	14.3	10.3	5.8	1.8	8.5
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m ²)	84.6	71.5	60.8	53.2	53.1	49.2	31.1	29.1	37.9	61.4	75.1	85.6	691.6
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1949 - 2023)*													
En Yüksek Sıcak. (°C)	18.9	21.5	28.4	34.4	36.7	39.0	42.0	43.0	41.5	33.9	27.9	20.9	43,0
En Düşük Sıcak. (°C)	-16.1	-11.9	-9.8	-7.1	-0.6	3.7	9.5	9.5	4.2	-1.6	-8.2	-10.8	-16,1

Artvin ili florasında doğal yayılım gösteren 2727 bitki taksonu kayıt altına alınmıştır. Bu bitkilerden 850 tanesi tıbbi aromatik özelliklere sahiptir ve 198 tanesi endemiktir. Endemik olmayan nadir bitki sayısı 302'dir. Artvin genelinde orman pseudomaki, dere, alpin ve subalpin vejetasyon tipleri görülmektedir (Eminağaoğlu vd., 2015, Eminağaoğlu ve Akyıldırım Beğen, 2023).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma materyalleri 2018-2019 ve 2022-2024 periyotlarında yapılan arazi ve saha çalışmaları sonucunda elde edilen veriler oluşmaktadır. Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine Bağlı altı köyde yaşayan yöre halkı ile kartopu metodu kullanılarak birebir görüşülmüş (Şekil 2), bitkilerin yerel kullanım kültürünün belirlenmesi için “Etnobotanik Araştırmalar Anket Formu” kullanılarak veri alınmıştır (EK 2). Anketler uygulanırken katılımcılar sözlü olarak bilgilendirilmiş ve yazılı olarak onayları alınmıştır. Çalışma Uluslararası Etnobiyoloji Derneğinin etik kurallarına uygun olarak yürütülmüştür (URL-3). Ankete katılım sağlayan yöre halkının demografik özellikleri (EK 3), çeşitli amaçlarla kullandıkları bitkiler, bu bitkilere verilen yerel adlar, bitkilerin hangi kısımlarının kullanıldığı, kullanım alanları, ne amaçla ve nasıl kullanıldıkları belirlenmiştir. Araştırma alanında yerel halk ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda kullanımını bildirdikleri ve gösterdikleri bitkiler toplanmış (Şekil 3), preslenip kurutulularak herbaryum örneği haline getirilmiştir. Teşhisleri yapılan bitki örnekleri Artvin Çoruh Üniversitesi herbaryumuna (ARTH) yerleştirilmiştir (Davis1965-1985;1988). Teşhis edilen bitkilerin Türkçe adları belirlenmiştir (Baytop, 1994; Güner vd., 2012). Arazi çalışmaları sırasında halkın gösterdiği bitki örnekleri fotoğraflanmıştır. Etnobotanik kullanımları belirlenen bitki örnekleri familya, cins, takson isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır (Tablo 2).

Şekil 2. Yerleşik yaşayan köylüler ile yüz yüze anket uygulaması, Ballıüzüm Köyü

Şekil 3. Yerleşik yaşayan köylüler ile yüz yüze anket uygulaması, Kalburlu Köyü

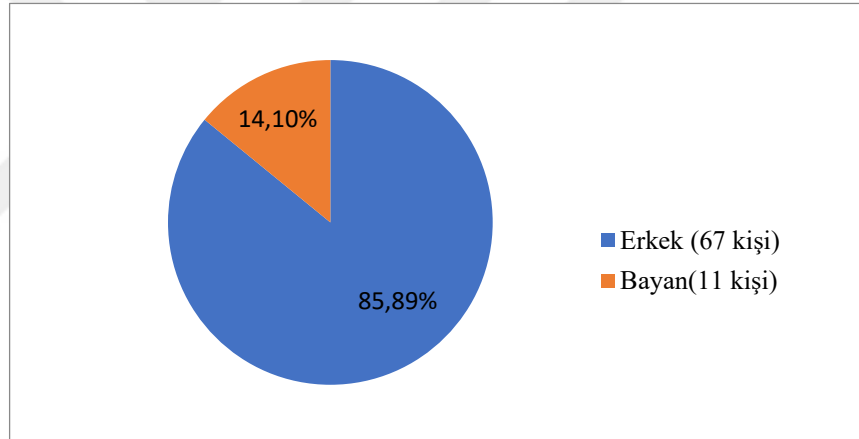

Şekil 4. Bitki materyallerinin toplanması, Ballüzüm Köyü

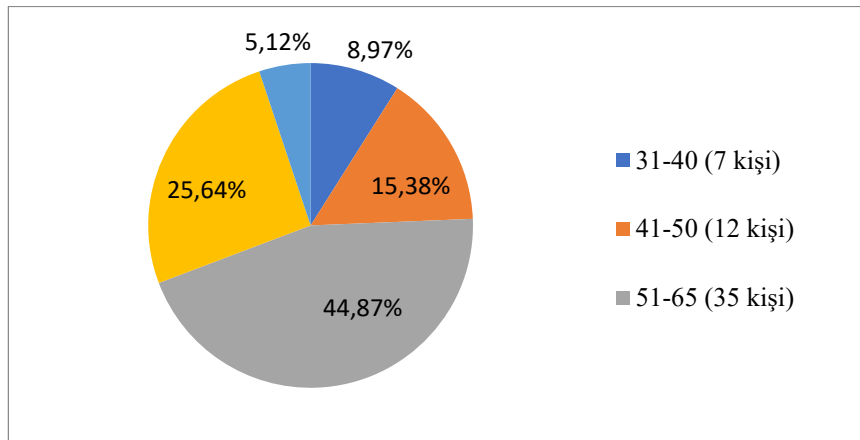
3. BULGULAR

3. 1. Demografik Özellikler

Artvin Orman İşletme Müdürlüğü, Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine bağlı altı köyde toplam 78 kişi ile görüşmeler yapılmış, yüz yüze anketler uygulanmıştır (EK 1). Araştırma konusu altı köyde yaşayan yerel halktan ankete katılanların % 14,10'u kadın, % 85,89'u erkektir. Katılımcıların yaşları 32 ile 86 arasında değişmektedir. Katılımcıların 7 tanesi 31 ile 40 yaş, 12 tanesi 41 ile 50 yaş, 35'i 51-65 yaş, 20'si 66-80 yaş aralığında yer almaktadır. Ankete katılanların yalnızca 4'ü 81 yaşın üzerindedir. Ankete katılanların çoğunluğu 50 yaş (%78,12) üzerindedir ve 30 yaşın altında katılımcı yoktur (Şekil 5-6).

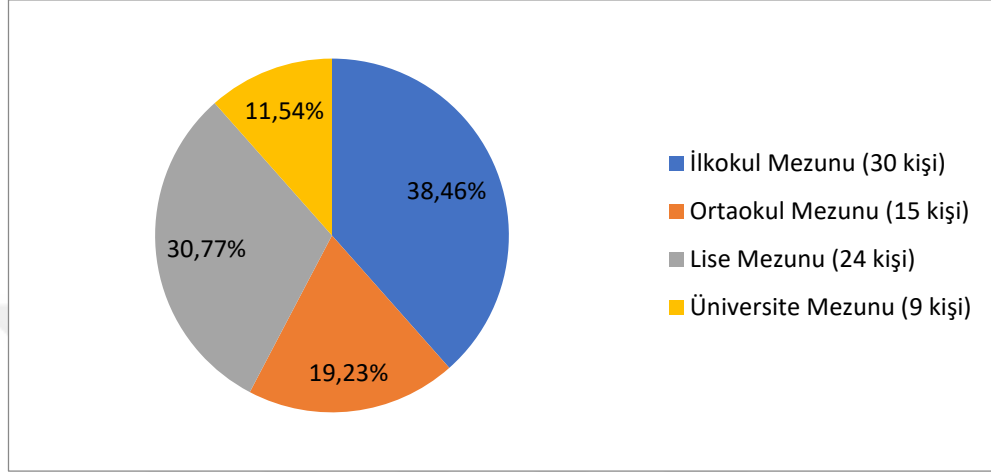

Şekil 5. Araştırma grubunun cinsiyetleri

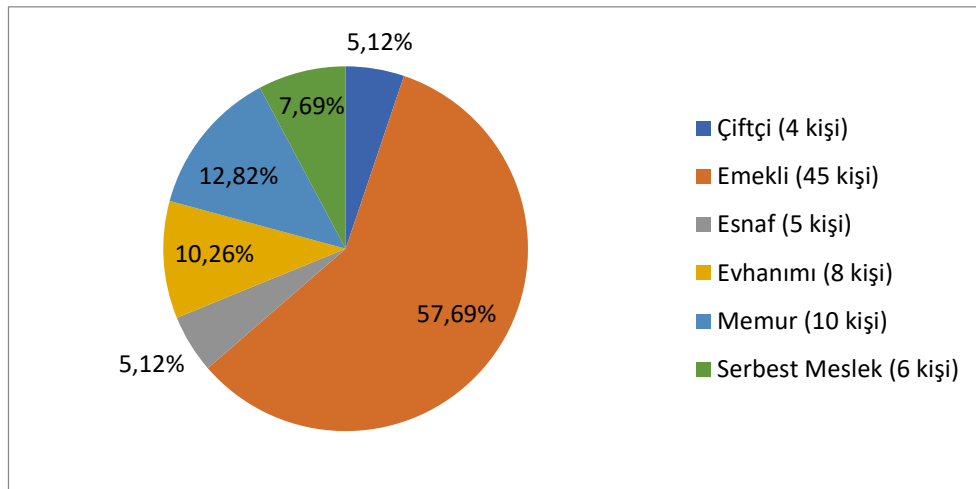
Şekil 6. Araştırma grubunun yaş aralıklarına göre dağılımı

Ankete katılan 78 kişiden sadece 9'u (%11,54) üniversite mezunudur. Ankete katılan yerel halkın %38,46'sı ilkokul mezunu, %19,23'ü ortaokul, %30,77'si lise mezun olmuştur. Ankete katılanların yarısından çoğu (%57,69) ilköğretim düzeyinde eğitime sahiptir (Şekil 7).

Şekil 7. Araştırma grubunun eğitim durumu

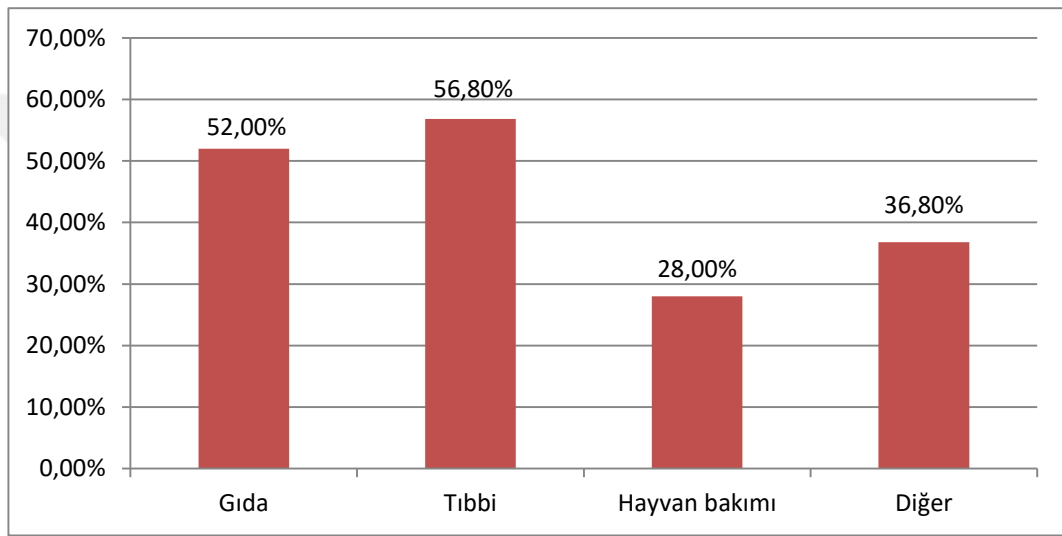
Katılımcılar meslek gruplarına göre değerlendirildiğinde %5,12'sinin çiftçi, %5,12'sinin esnaf, %7,69'unun serbest meslek sahibi, %10,26'sının ev hanımı, %12,82'sinin memur, %57,69'unun emekli olduğu görülmüştür. Kadın katılımcıların %72,72'si ev hanımıdır. Katılımcıların çoğunluğunu emekliler (45 kişi) oluşturmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Araştırma grubunun meslekleri

3.2. Bitkilerin Kullanımı

Zeytinlik, Kalburlu, Oruçlu, Sarıbudak, Dokuzoğul ve Ballüzüm köylerinden ankete katılan yöre halkının kullandıklarını bildirdikleri tüm bitkilerin (122 bitki) % 56,8'ini tıbbi amaçlarla, % 52'sini gıda olarak, %28'ini hayvan bakımı (sağlık ve yem) amacıyla kullanmaktadır. Yöre halkı bu bitkilerin % 28'ini yapacak olarak (kereste, bina inşaatı, yapı malzemesi, ahşap eşya, çeşitli araç gereç, el aletleri, yem ve çit bitkisi), kozmetik amaçlı, uzaklaştırıcı, inanışları gereği veya nektar kaynağı gibi farklı amaçlarla kullandıklarını belirtmişlerdir (Şekil 9).

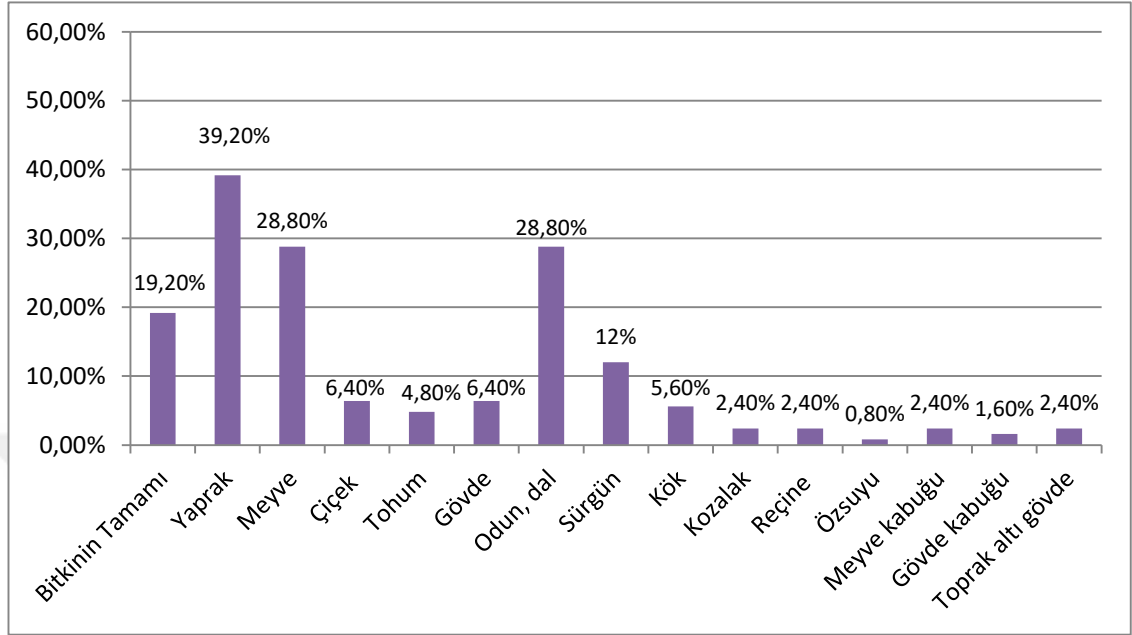

Şekil 9. Bitkilerin Kullanım Amacı

Araştırma konusunu oluşturan altı köyde yerel halkın kullandığını bildirdiği bitkiler değerlendirilmiştir. Bitkilerin kullanılan kısımları kullanım yoğunluğuna göre yaprak (% 39,2), meyve (%28,8), odun ve dal (% 28,8), bitkinin tümü (%19,2), sürgün (%12), çiçek (%6,4), gövde (%6,4), kök (%5,6), tohum (%4,8), kozalak, reçine, meyve kabuğu, toprak altı gövde (%2,40), gövde kabuğu (%1,60) ve özsuğu (%0,80) olarak sıralanır (Şekil 10).

Katılımcılar sağlık sorunları için çeşitli tıbbi amaçlarla 71 bitkinin kullanıldığını bildirmiştir. Bu bitkilerden 21 tanesini sadece tıbbi amaçları için kullanmaktadırlar. Tıbbi amaçlarla kullanılan 71 bitkinin 10 tanesinde bitkinin toprak üstü kısımları, 18 tanesinin yaprağı, 21 tanesinin meyvesi, 5'inin çiçeğı, 3'ünün ise sürgünleri kullanılmaktadır. Bitkilerde kullanılan gövde kabuğu, reçine, kozalak, tohum, meyve

kabuğu gibi kısımlar ikiyeşer bitki ile gövde, iç zar, odun, bal gibi kısımlar ise bir bitki ile sınırlıdır.

Şekil 10. Bitkilerin Kullanılan Kısımları ve Kullanım Oranları (%)

Zeytinlik orman işletme şefliği içinde kalan Zeytinlik, Ballüzüm, Sarıbudak, Dokuzoğul, Oruçlu ve Kalburlu köylerinde yaşayan yerel halk bazı karışımları şifa amacı ile kullanmaktadır. Bu karışımlar aşağıda verilmiştir.

Karışım 1. *Picea orientalis* (ladin) reçinesinin tereyağında ısıtılarak hazırlandığı karışım yaralara uygulanır (Ballüzüm, Sarıbudak).

Karışım 2. Zeytinyağı ve soda karışımı hayvanlara şişkinlik giderici olarak içirilir.

Karışım3. Zeytinyağı, yumurta akı ve sönmemiş kireç karıştırılıp, tavuk teleği ile sürülerek yanık tedavisinde kullanılır (Dokuzoğul).

Karışım 4. Odun kömürü öğütülerek suya karıştırılır ve gaz çıkartmak için hayvanlara içirilir (Oruçlu).

Karışım 5. Dut pekmezi ile üzüm kurusu karıştırılarak güreştirmek için beslenen boğalara yedirilir (Sarıbudak)

Karışım 6. Nane-Limon karışımı kaynatılarak soğuk algınlığında kullanılır.

Karışım 7. Sarımsak sirkeyle karıştırılarak tansiyon düşürmek için içilir (Ballüzüm).

Karışım 8. Köndar-Zeytinyağı karışımı(sinek kovucu) hayvanlara sürülür (Dokuzoğul).

Karışım 9. Kirazın gövde kabuğu, kara diken sürgünü, arpa ve ekşi hamur karıştırılıp muska yapılır. Nazara karşı kullanılır (Oruçlu).

Karışım10. *Betula pendula* (huş) gövde kabuğu tereyağında kavrularak oluşturulan bir tür sakız, mide rahatsızlıklarına iyi geldiği için çiğnenmektedir (Kalburlu).

3.3. Araştırma Alanında Çeşitli Etnobotanik Amaçlarla Kullanılan Bitkiler

Artvin Zeytinlik Orman İşletme Şefliği alanı içinde kalan köylerde yaşayan yerel halkın çeşitli etnobotanik amaçlarla kullandığı bitkiler tespit edilmiştir. Bitkilerin bilimsel isimleri, Türkçe isimleri, yerel isimleri, kullanım amacı, kullanılan kısımları ve kullanım şekilleri belirlenmiştir. Araştırma alanında etnobotanik özellikleri belirlenen bu bitkilere ait veriler Tablo 2’de özetlenmiştir.

3.3.1. *Juniperus oxycedrus* L. (Cupressaceae)

Literatürde katran ardıcı olarak bilinen bitki araştırma alanında ardıç olarak bilinmektedir (Şekil 11a). Şeker hastalığına iyi gelen kozalakları suda kaynatılır ve içilir. Kozalaklar ezilir ve çıkan yağ eklem ağrıları için haricen sürülür. Bitkinin gövde ve dal odunları yakacak olarak kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3.2. *Juniperus communis* L. (Cupressaceae)

Araştırma alanında da Türkçe adı olan ‘ardıç’ olarak bilinir (Şekil 11b). Bitkinin kozalakları tohumları ile birlikte kurutulup öğütülerek bal ile karıştırılıp öksürük, grip ve soğuk algınlığına karşı kullanılır. Nefes açıcıdır ve solunumu rahatlatır. Sürgünleri hayvanların altına sergi olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.3. *Abies nordmanniana* (Steven) Spach subsp. *nordmanniana* (Pinaceae)

Türkçe adı ‘Doğu Karadeniz Göknarı’ olan bitki, bölgede ‘soç’, ‘soc’, ‘doruk’ olarak adlandırılır (Şekil 11c). Bitkinin genç sürgünleri ve yaprakları kışın taze veya kuru olarak hayvanlara, özellikle keçilere, yedirilir. Hayvanlarda öksürük için tedavi amaçlı

kullanılmaktadır. Odunu kereste olarak ev ve bina inşaatlarında, bedevra-hartama olarak çatı malzemesi amacıyla kullanılır. Odunu oyuncak araba (Ek 4), tığ makinesi (elle çevrilerek buğday ve arpayı ayırma) (Ek 8), kalbur (Ek 19), yalak-kürün (Ek 10), örs taburesi (Ek 17), ekşi hamur küleği (Ek 18), ve kovan yapımında da kullanılır. Ayrıca, bitkinin kullanım atıkları yakacak olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.4. *Picea orientalis* (L.) Peterm. (Pinaceae)

Türkçe adı ‘Doğu Ladini’ olan bitki, araştırma alanında ‘köknar’, ‘göknar’, ‘ladin’, ‘ok ağacı’ olarak bilinmektedir (Şekil 11e). Reçinesi (kabarcıklı reçine, pis, sakız) mide ağrısı ve ülserine iyi geldiği için çiğnenir ve sonra yutulur. Ayrıca, böbrek yağında eritilen reçinesi ülserine karşı içilir. Reçinesi insan ve hayvanlarda iltihaplı yaralara sürülür. Reçinesi hayvanlarda tabak-dabak hastalığına karşı kullanılır. Çırası arı varroa’sını döktürür. Odunu kereste olarak bina yapımında (Ek 9), inşaatlarda ve çatı malzemesi olarak kullanılır. Bölgede ‘ok ağacı’ olarak adlandırılması çatının ana taşıyıcı kirişi olarak kullanılmasından kaynaklanır. Odunundan oyuncak araba (Ek 4), tığ makinesi (Ek 8), yalak-kürün (Ek 10), beşik (Ek 11), çıkırık (Ek 12), örs taburesi (Ek 17), ekşi hamur küleği (Ek 18), tepur (Ek 21), kovan, merdiven, sofra (Ek 20) yapılır. Kürek, tırpan, dirgen, tırmık gibi tarım araçlarının, toprak işlemede kullanılan sabanın ok kısmının ve pulluk kısmının yapımında kullanılır (Ek 7). Bir çeşit kızak gibi çalışan ahşap harman makinesinin, arpa ve buğday tanelemek için hayvanlara çektilirirken üzerine basılan ‘gem-gemi tahtası’ adı verilen kısmının yapımında kullanılır (Ek 6). Samanlık ve ahırların ahşap kapılarında kullanılan kilit-anahtar mekanizması yapımında kullanılır (Ek 5). Cecim, kilim ve halı kuyusu (tezgâhı) ve tarakları (Ek 13) yapılır. Çırası tutuşturucu olarak kullanılır (Tablo 2).

Şekil 11. **a.** *Juniperus oxycedrus*, **b.** *Juniperus communis*, **c.** *Abies nordmanniana* subsp. *nordmanniana*, **d.** *Pinus sylvestris*, **e.** *Picea orientalis*

3.3.5. *Pinus sylvestris* L. (Pinaceae)

Literatürde sarıçam olarak adlandırılan bitki yerel halk tarafından ‘çam’ olarak adlandırılır (Şekil 11d). Reçinesi mide rahatsızlıklarına iyi geldiği için yutulur, böbrek yağında eritilerek içilir. Reçinesi şark çıbanı ve yaralara iyi gelir, sade veya zeytinyağı ve/veya balmumu ile karıştırılıp, yaraların üzerine sarılır, iltihabı söker. Öksürüğe iyi geldiği için kozalakları kaynatılıp suyu içilir (21 gün). Şekere iyi geldiği için odunu kaynatılır ve suyu içilir. Yaprak ve taze sürgünleri hayvan yemi olarak kullanılır. Lifli odunları (tahta) ayağı kırılan hayvanlarda kırıkları sabitlemek için bağlanarak kullanılır. Çam budağının nazardan koruduğuna inanılır. Odunu oyuncak araba (Ek 4), yapı ve inşaat malzemesi (kereste) (Ek 9), bedevra ve hartama olarak kullanılır. Sofra (Ek 20), tepur (Ek 21), masa, sandalye yapımında, tırpan, tırmık, balta gibi aletlerinin saplarının (Ek 16) yapımında kullanılır. Islatılan odunu iki parmak kalınlığında yarılıp soyularak inceltilir ve geniş sepetler örülür (Ek 18). Yalak-kürün (Ek 10), beşik (Ek 11), ahşap çivi ve kapı kilit-anahtar mekanizması (Ek 5), tığ makinesi (Ek 8) yapılır. Yine bir çeşit kızak gibi çalışan ahşap harman makinesinin, arpa ve buğday tanelemek için hayvanlara çektirilirken üzerine basılan ‘gem-gemi tahtası’ adı verilen kısmının yapımında kullanılır (Ek 6). Cecim, kilim ve halı kuyusu (tezgâhı) ve tarakları (Ek 13) ve örs taburesi (Ek 17) yapılır. Çırası tutuşturucu olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.6. *Taxus baccata* L. (Taxaceae)

Türkçe adı adi porsuk olan bitki araştırma alanında ‘akri’ veya ‘porsuk’ olarak adlandırılır. Bitkinin odunundan yontularak kaşık ve kepçe gibi mutfak aletleri yapılır (Tablo 2).

3.3.7. *Acer cappadocicum* Gleditsch (Aceraceae)

Türkçe adı ‘beşparmak ağacı’ olarak bilinen bitki bölgede ‘akçaağaç’ veya ‘lek’ olarak adlandırılır (Şekil 12a). Lek odunu boyunduruk yapımında, dirgen, tırmık gibi tarım araçlarının (Ek 15), kızak (Ek 4), kaşık, kepçe, oklava ve dibek gibi aletlerin yapımında ve masa yapımında kullanılır. Çit yapılır, balta, kazma, kürek sapı yapımında da kullanılır. Taze ince sürgünlerden sepet ve süpürge yapılır (Tablo 2).

3.3.8. *Sambucus ebulus* L. (Adoxaceae)

Literatürde ‘mürver otu’ olarak adlandırılan bitki araştırmaya katılan bölge halkı tarafından ‘ansli’ olarak bilinmektedir (Şekil 12b-c). Otsu olan bitkinin yaprak ve gövdesi, bazen meyvesi de, dövülerek suyu süzülür, şap hastalığı-tabak-dabak-tabak hastalığı ile mücadele de lapa halinde haricen sürülerek kullanılır. Gövde ve yaprakları kurutularak depolanır ve kışın hayvanlara yedirilir (Tablo 2).

3.3.9. *Chenopodium album* L. (Amaranthaceae)

Literatürde ‘Ak sirken’ olarak isimlendirilen bitki yörede ‘kazayağı’ olarak bilinir (Şekil 12d). Toprak üstü kısımlarını, yaprakları taze yenir (Tablo 2).

3.3.10. *Spinacia oleracea* L. (Amaranthaceae)

Ispanak, kültürü yapılan, yapraklarından yemek pişirilen, haşlanarak veya peynir patates gibi gıdalara katılıp börek yapılarak beslenmek amacıyla tüketilir (Tablo 2).

3.3.11. *Allium cepa* L. (Amaryllidaceae)

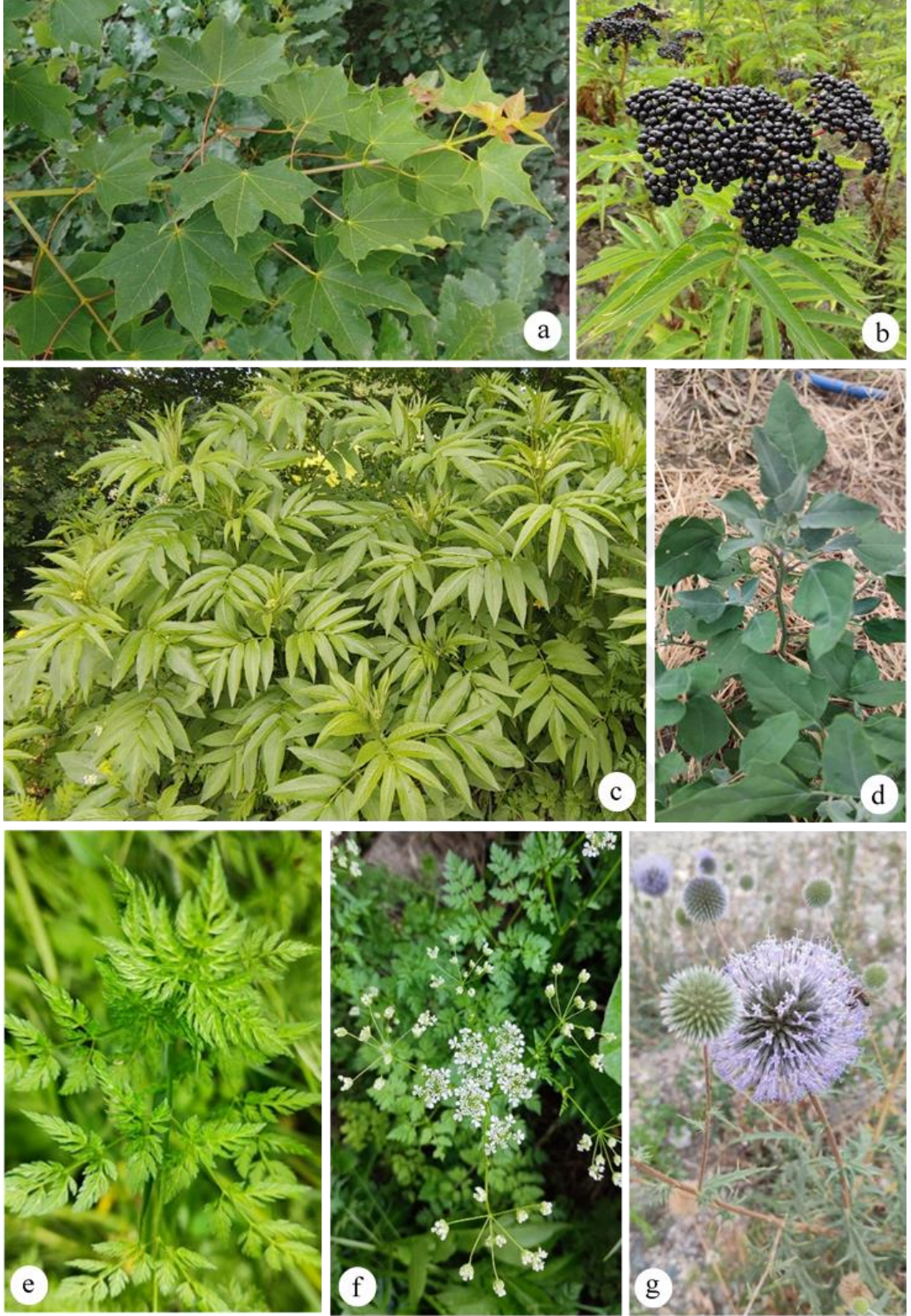
Soğan salatalara katılarak taze olarak tüketilir, yemeklere katılır, yemeği de pişirilir. Soğan suyu çıkartılıp kulağa damlatılarak kulak ağrısının tedavisi için kullanılır (Tablo 2).

3.3.12. *Allium sativum* L. (Amaryllidaceae)

Sarımsak taze yenir, salatalara katılır, yemeklere lezzet ve tat vermesi için katılır. Tansiyon düşürücü etkisi nedeniyle taze olarak yutulur veya sirke ile karıştırılarak içilir. Hayvan hastalığı olan şapa iyi gelir, dövülerek yaraya konur. Ayrıca nazara iyi geldiğine inanılır (Tablo 2).

3.3.13. *Rhus coriaria* L. (Anacardiaceae)

Sumak meyvesi kurutularak öğütülür ve baharat olarak kullanılır (Tablo 2).

Şekil 12. **a.** *Acer cappadocicum*, **b-c.** *Sambucus ebulus*, **d.** *Chenopodium album*, **e-f.** *Anthriscus sylvestris*, **g.** *Echinops* sp.

3.3.14. *Anethum graveolens* L. (Apiaceae)

Dereotunun taze olarak tüketilir, salatalara katılır. Yemeklere lezzet vermesi için taze olarak eklenir. Bitki suda kanatılarak çıban tedavisinde iltihap söktürücü olarak kullanılır. Lapası yara üstüne konur, suyu ile yara temizlenir (Tablo 2).

3.3.15. *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. (Apiaceae)

Türkçe adı ‘gımı’ olan bitki yörede ‘gimi’, ‘kimi’ olarak adlandırılır (Şekil 12e-f). Toprak üstü kısımlardan turşu yapılır (Tablo 2).

3.3.16. *Chaerophyllum temulum* L. (Apiaceae)

Türkçe adı ‘dallı handok’ olan bitki bölgede ‘Hozağhima’, ‘hozahara’, ‘kozahama’ olarak adlandırılır. Bitki toprak üstü kısımları turşu yapılarak tüketilir (Tablo 2).

3.3.17. *Coriandrum sativum* L. (Apiaceae)

Literatürde ‘kişniş’ olarak adlandırılan bitki araştırma alanında ‘kinzi’ olarak bilinmektedir. Kinzi maydonoza benzese de keskin kokusu ile ondan ayrılır. Bölgede salatalara katılarak taze olarak tüketilir. Ayrıca, bölgede yapılan çeşitli yemeklere (taze fasulye, ayran çorbası) pişirilirken taze olarak katılır (Tablo 2).

3.3.18. *Ferula orientalis* L. (Apiaceae)

Türkçe adı ‘kıngor’ olan bitki, bölge halkı tarafından ‘çaşur’ olarak bilinir. Toprak üstü kısımlar salamura yapılır, turşu olarak tüketilir. Ayrıca, yaprak kısımları kurutularak baharat olarak çorbalara katılır. Şeker hastalığına ve mide rahatsızlıklarına iyi geldiği için yemeği yapılır ve turşusu tüketilir (Tablo 2).

3.3.19. *Heracleum sphondylium* L. (Apiaceae)

Literatürde ‘devesil’ olarak isimlendirilen bitki bölge halkı tarafından ‘teleharşi’, ‘telehaş’ gibi isimlerle adlandırılır. Bitkinin taze gövdesi soyularak taze olarak yenir. Yemeği pişirilir, turşusu yapılır. Bitkinin toprak üstü kısımları ezilerek hayvanlara yedirilir. Yeni doğum yapan hayvanların beslenmesinde özellikle süt artırdığı için kullanılır (Tablo 2).

3.3.20. *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W.Hill (Apiaceae)

Maydanoz salatalara katılarak taze yenir, yemek pişirilirken taze olarak katılır. Şeker hastalığına, karaciğer yağlanması, mide rahatsızlıklarına, bağırsak tembelliğine, enfeksiyona iyi geldiği için ve toksin atıcı, idrar söktürücü etkileri nedeniyle suda kaynatılır ve süzülen suyu içilir. Mide rahatsızlıkları için taze olarak da tüketilir (Tablo 2).

3.3.21. *Echinops* sp. (Asteraceae)

Araştırma alanında ‘eşek dikenini’ olarak bilinen (Şekil 12g) bitkininin tümü ezilerek hayvan yemi olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.22. *Helianthus tuberosus* L. (Asteraceae)

Türkçe adı ‘yer elması’ olan bitki araştırma alanında ‘kontlic’ ve ‘yer elması’ olarak bilinir. Bitkinin yumrularının kabuğu soyulup, yenilir. Turşusu da yapılır (Tablo 2).

3.3.23. *Helichrysum armenium* DC. (Asteraceae)

Araştırma alanında ‘altın otu’ olarak bilinen bitkinin çiçekleri demetler halinde evlerde süs amacıyla saklanır (Tablo 2).

3.3.24. *Onopordum acanthium* L. (Asteraceae)

Literatürde adı ‘galagan’ olan bitki bölgede ‘eşek dikenini’ olarak bilinir. Gövdesi suda kaynatılarak böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği için içilir (Tablo 2).

3.3.25. *Tanacetum parthenium* (L.) Sch.Bip (Asteraceae)

Literatürde ‘beyaz papatya’ olarak adlandırılan bitki araştırma alanında ‘papatya’ olarak bilinmektedir (Şekil 13a-b). Bitkinin çiçekleri kaynatılarak çay yapılır, soğuk algınlığı, ağrı kesici, ateş düşürücü, idrar söktürücü gibi tıbbi amaçlarla içilir (Tablo 2).

Şekil 13. **a-b.** *Tanacetum parthenium*, **c.** *Tripleurospermum* sp., **d.** *Asplenium trichomanes*, **e.** *Berberis vulgaris*

3.3.26. *Taraxacum* sp. (Asteraceae)

Genel adı ‘karahindiba’ olarak bilinen bitki bölgede ‘cırnak’ olarak bilinmektedir. Bitkinin yaprakları pişirilerek yemeği yapılır (Tablo 2).

3.3.27. *Tripleurospermum* sp. (Asteraceae)

Araştırma alanında ‘beyaz papatya’ olarak bilinmekte (Şekil 13 c), çiçekleri astım, bronşit gibi üst solunum yolu hastalıklarına karşı çayı yapılarak kullanılmaktadır. Bölgede bitkinin çiçeklerinden yapılan çay her hangi bir tıbbi amaç olmadan yalnızca papatya çayı olarak da tüketilmektedir (Tablo 2).

3.3.28. *Asplenium trichomanes* L. (Aspleniaceae)

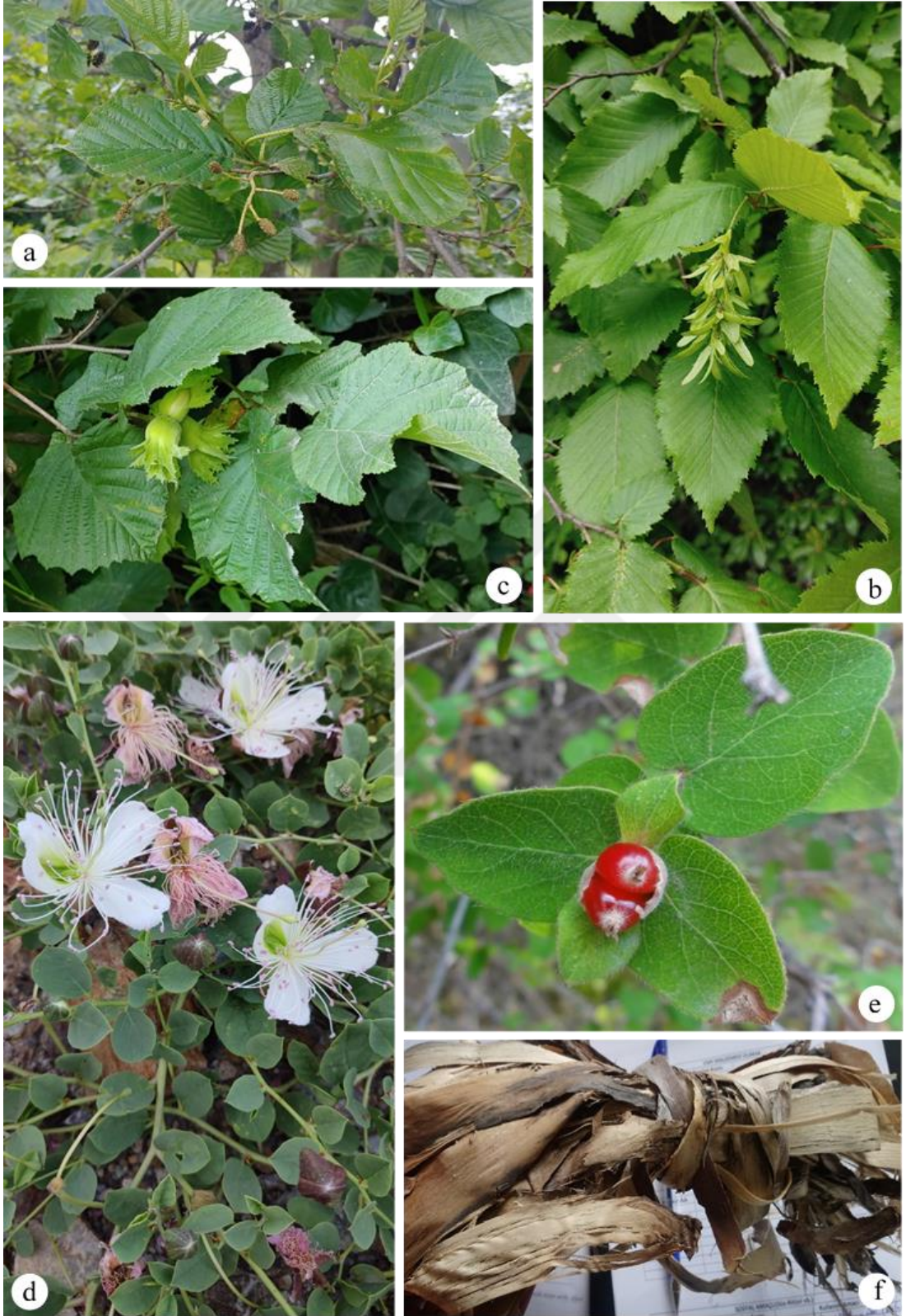
Literatürde ‘saçak otu’ olarak bilinen bitki araştırma alanında ‘böbrek otu’ olarak bilinmektedir (Şekil 13d). Bitki suda kaynatılır ve böbrek taşına iyi geldiği için içilir.

3.3.29. *Berberis vulgaris* L. (Berberidaceae)

Türkçe adı ‘kızıl karamuk’ olan bitki yörede ‘kapraç’ olarak adlandırılır (Şekil 13e). Bitkinin genç sürgün ve dalları kaynatılarak sarılık geçene kadar bu su azar azar içilir (Tablo 2).

3.3.30. *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. (Betulaceae)

Türkçe adı ‘kızılağaç’ olarak bilinen bitki araştırma alanında ‘tıhmela’ olarak da adlandırılır (Şekil 14a). Odunu yapı malzemesi-kereste olarak kullanılır, oklava, kaşık ve kepçe gibi mutfak araç gerecinin yapımında kullanılır. Yaprakları iltihabı söktüğü için hayvanların yaralarında sarılarak kullanılır (Tablo 2).

Şekil 14. **a.** *Alnus glutinosa*, **b.** *Carpinus betulus*, **c.** *Corylus avellana*, **d.** *Capparis sicula*, **e-f.** *Lonicera iberica*

3.3.31. *Betula pendula* Roth (Betulaceae)

Türkçe adı ‘huş ağacı’ olan bitki bölgede ‘kayın’ olarak adlandırılmaktadır. Bitkinin gövde kabukları ince ince soyularak tereyağında karıştırılarak kavrulur. Koyu renkli (siyah) olan ve katılaştıran ‘kayın sakızı’ olarak adlandırılır ve mide ağrılarına karşı çiğnenir ve sonrasında yutulur. Bitkinin genç ince sürgünlerinden ahırların temizlenmesinde kullanılan süpürgeler yapılmaktadır (Ek 9).

3.3.32. *Carpinus betulus* L. (Betulaceae)

Türkçe adı ‘Gürgen’ olan ağaç araştırma alanında ‘sıhlıl’, ‘sığıl’, ‘cemla’ isimleriyle bilinir (Şekil 14b). Odunundan masa ve kızak yapılır. Ayrıca, kaşık, kepçe, çatal gibi mutfak araç gerecinin yapımında, iplik iğlerinin yapımında (Ek 12), balta, kazma ve kürek sapı yapımında kullanılır (Tablo 2).

3.3.33. *Corylus avellana* L. (Betulaceae)

Fındığın tohumları çiğ veya kavrularak yenir, pasta, börek ve yemeklere katılır (Şekil 14c). Yaprakları sütle pişirilir haricen yılan veya akrep tarafından ısırılan yere zehirli alması için uygulanır. Ağaç ıslatılıp kabukları soyulur, yumuşak olan odun belli kalınlıklarda soyularak, oluşturulan şeritlerden yük taşımak amacıyla derin sepetler örülür (Ek 19). Odunu dirgen ve kürek sapı yapımında kullanılır. Fındık sürgünlerinden ‘cilip’ adı verilen, en incelerinden sepet örülen (Ek 20), hayvanları gütmek, yün dövmek gibi çeşitli amaçlarla kullanılan farklı kalınlıklarda çubuklar bölge halkı tarafından yoğun olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.34. *Brassica oleraceae* L. (Brassicaceae)

Yörede hem karalahana hem de beyaz lahana (top lahanası) yemek ve etli veya zeytinyağlı sarma yapmak için kullanılır. Ayrıca karalahananın yaprakları haşlanarak lapa halinde çıbanların iltihabını sökmek amacıyla kullanılır (Tablo 2).

3.3.35. *Eruca vesicaria* (L.) Cav. (Brassicaceae)

Roka olarak adlandırılan bitki yaprakları taze olarak salatalarda tüketilir (Tablo 2).

3.3.36. *Raphanus sativus* L. (Brassicaceae)

Turp olarak bilinen bitkinin kökü salatalarda taze olarak yenilir. Ayrıca öksürük ve soğuk algınlığına iyi geldiği için oyulup içinden bal sızdırılır, sızan bal ve turp yenir (Tablo 2).

3.3.37. *Buxus sempervirens* L. (Buxaceae)

Şimşir olarak bilinen bitkinin odunundan kaşık, kepçe, oklava, merdane gibi ev araç gerçi yapılır. Ayrıca, ahşap yapılarda, ince ve küçük, işçilik gerektiren kısımların yapımında kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3.38. *Cannabis sativa* L. (Cannabaceae)

Kenevir bitkisinin yaprakları arı varroa'sını döktürdüğü için kovanların içinde ve etrafında bulundurulur (Tablo 2).

3.3.39. *Capparis sicula* Veill. (Capparaceae)

'Kapari' veya 'yılan karpuzu' olarak adlandırılan bitkinin (Şekil 14d) meyveleri kurutup ipe dizilir, hemoroide karşı bal ile karıştırılarak yenir (Tablo 2).

3.3.40. *Cephalaria gigantea* (Ledeb.) Bobrov (Caprifoliaceae)

Literatürde Türkçe adı 'dev pelemir' olan bitki araştırma alanında 'Boki' ve 'kedi kuyruğu' olarak bilinmektedir. Bitkinin yaprakları dövülüp, ezilerek doğrudan açık yaraya sarılır. Bitkinin gövdesi kazınarak kesik yaranın üzerine konulur (Tablo 2).

3.3.41. *Lonicera iberica* M.Bieb. (Caprifoliaceae)

Türkçe adı 'dadaş hanımeli' olan bitki, bölgede 'dokuztonluk', 'dokuzton', 'dokuztan', 'çiserna', 'siserna', 'sisena', 'sesina' olarak adlandırılır (Şekil 14e). Odunsu bitkinin gövde kabuğunun nazardan koruduğuna inanılır, nazara karşı üzerlerinde taşırlar. Odunu ise boyunduruk samisi (saban-kütan), pulluk gibi aletlere boyunduruğu bağlamak için kullanılan parça) olarak kullanılmaktadır (Ek 7) (Tablo 2).

3.3.42. *Silene vulgaris* (Moench) Garcke (Caryophyllaceae)

Literatürdeki adı ‘ecibücü’ olan bitki yörede halk arasında ‘civana’, ‘civora’, ‘civona’, ‘civan’, ‘cuvana’, ‘çuğana’ veya ‘ekşi ot’ gibi isimlerle bilinir (Şekil 15a). Yapraklarından yemek pişirilir, soğan ve yumurta ile kavrularak yenir (Tablo 2).

3.3.43. *Cistus creticus* L. (Cistaceae)

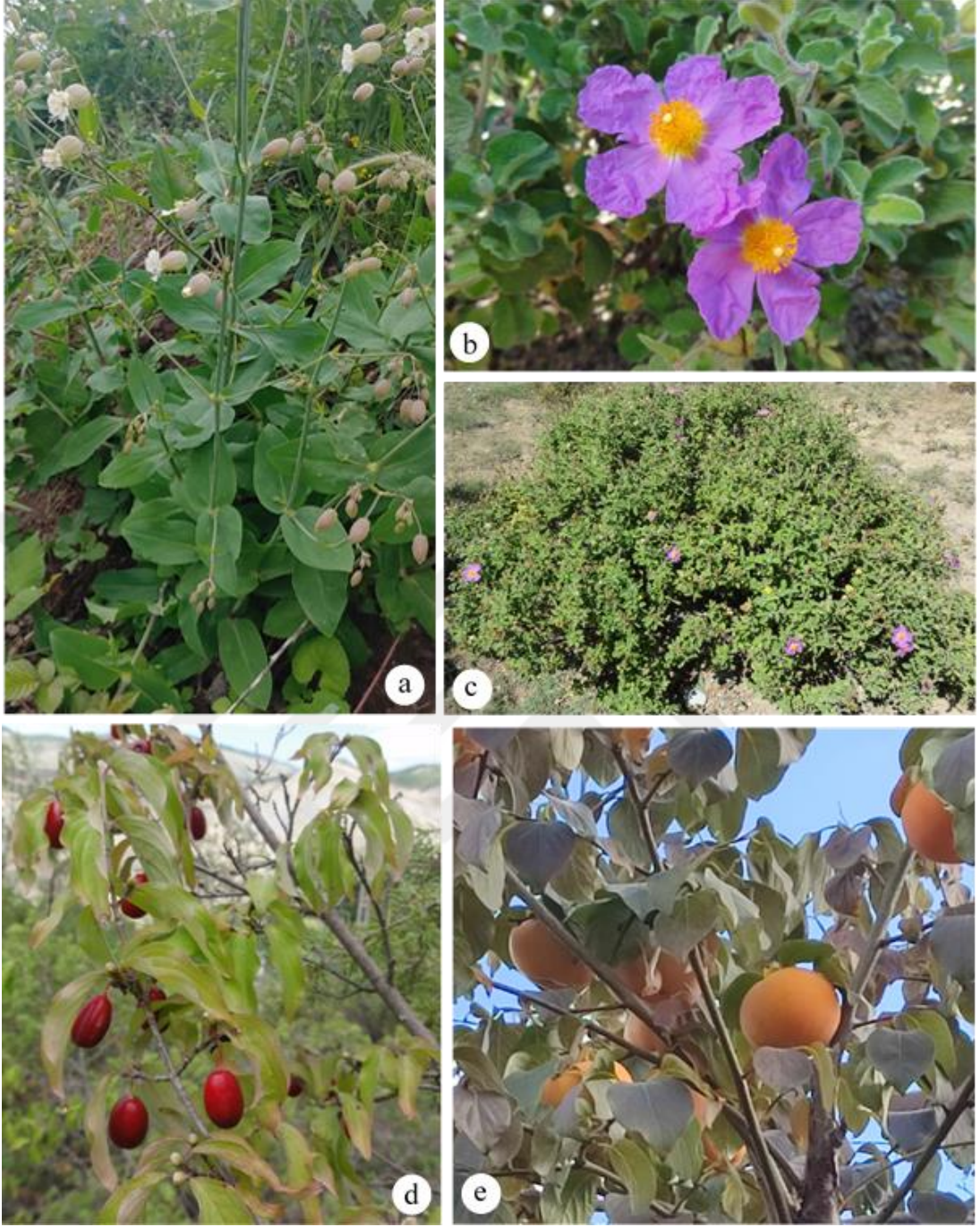
Araştırma alanında Türkçe adı da olan ‘laden’ olarak bilinen (Şekil 15b-c) bitkinin sürgünleri sarılığa iyi geldiği için suda kaynatılır ve soğutulan bu su içilir (Tablo 2).

3.3.44. *Cornus mas* L. (Cornaceae)

Bölgede Türkçe adı olan ‘kızılıcık’ olarak bilinen (Şekil 15d) bitkinin meyveleri taze olarak tüketilse de çoğunlukla reçel veya marmelat yapılır. Yaz aylarında şurup (komposto) olarak tüketilir. Meyvelerinden korova yapılır. Yoğun bir meyve ekstresi olan korova istendiğinde su ile karıştırılarak bir çeşit içecek yapılmaktadır. Kızılıcık marmeladı gıda olarak tüketilmesinin yanı sıra ishale karşı tedavi amaçlı da kullanılır. Kızılıcık pestili şekeri düşürdüğü için aç iken yenir. Ayrıca kış aylarında kurutulup saklanan meyvelerinden bir çeşit çorba yapılır. Bu çorba iştah açıcı özelliği nedeniyle tıbbi amaçla sıkça yapılır. Odunundan ‘dirgen’ adı verilen ot toplamaya yarayan bir tarım aleti yapılır. Balta, keser, kazma, kürek sapı, boyunduruk parçaları (sami), kirkal (hayvanların boynuna takılan ve bir yere sabitlemeye yarayan parça) (Ek 10), ve kızak gibi araç gereçler yapılır. Genç sürgün ve dalları süpürge ve sepet yapımında kullanılır (Tablo 2).

3.3.45. *Cucurbita pepo* L. (Cucurbitaceae)

Yörede kabak bitkisinin meyvesi pişirilerek boğaz ağrısı olan kişilere yedirilir. Bademcik iltihabına karşı ise pişirilip sıcakken haricen boğaza sarılır. Kabızlığa karşı haşlanarak yedirilir. Kesilerek kabukları ile fırında kızartılarak yenir. Sütle bir çeşit çorba pişirilir (Tablo 2).

Şekil 15. **a.** *Silene vulgaris*, **b-c.** *Cistus creticus*, **d.** *Cornus mas*, **e.** *Diospyros kaki*

3.3.46. *Diospyros kaki* Thunb. (Ebenaceae)

Literatürde ‘Trabzon hurması’ olarak adlandırılan bölgede hurma olarak bilinir (Şekil 13e). Meyveleri taze ve/veya kuru olarak tüketilir. Meyveleri ishali kestiği, kabızlığa iyi geldiği ve gaz çıkarmaya yardımcı olduğu için de yenir. Aynı amaçlarla hayvanlara da yedirilir. Odunu balta, kazma, kürek gibi alet saplarının ve kaşık kepçe gibi mutfak araçlarının yapımında kullanılır (Tablo 2).

3.3.47. *Diospyros lotus* L. (Ebenaceae)

Türkçe adı ‘Hırnık’ olan bitki araştırma alanında ‘kara hurma’ olarak bilinmektedir. Meyvesi taze veya kuru olarak gıda amaçlı tüketilir. Karın ağrısı, gaz sancısı, şişkinlik, kabızlık gibi sindirim sistemi rahatsızlıklarına iyi geldiği için de yenir. Aynı amaçlar ile hayvanlara da yedirilir (Tablo 2).

3.3.48. *Rhododendron ponticum* L. (Ericaceae)

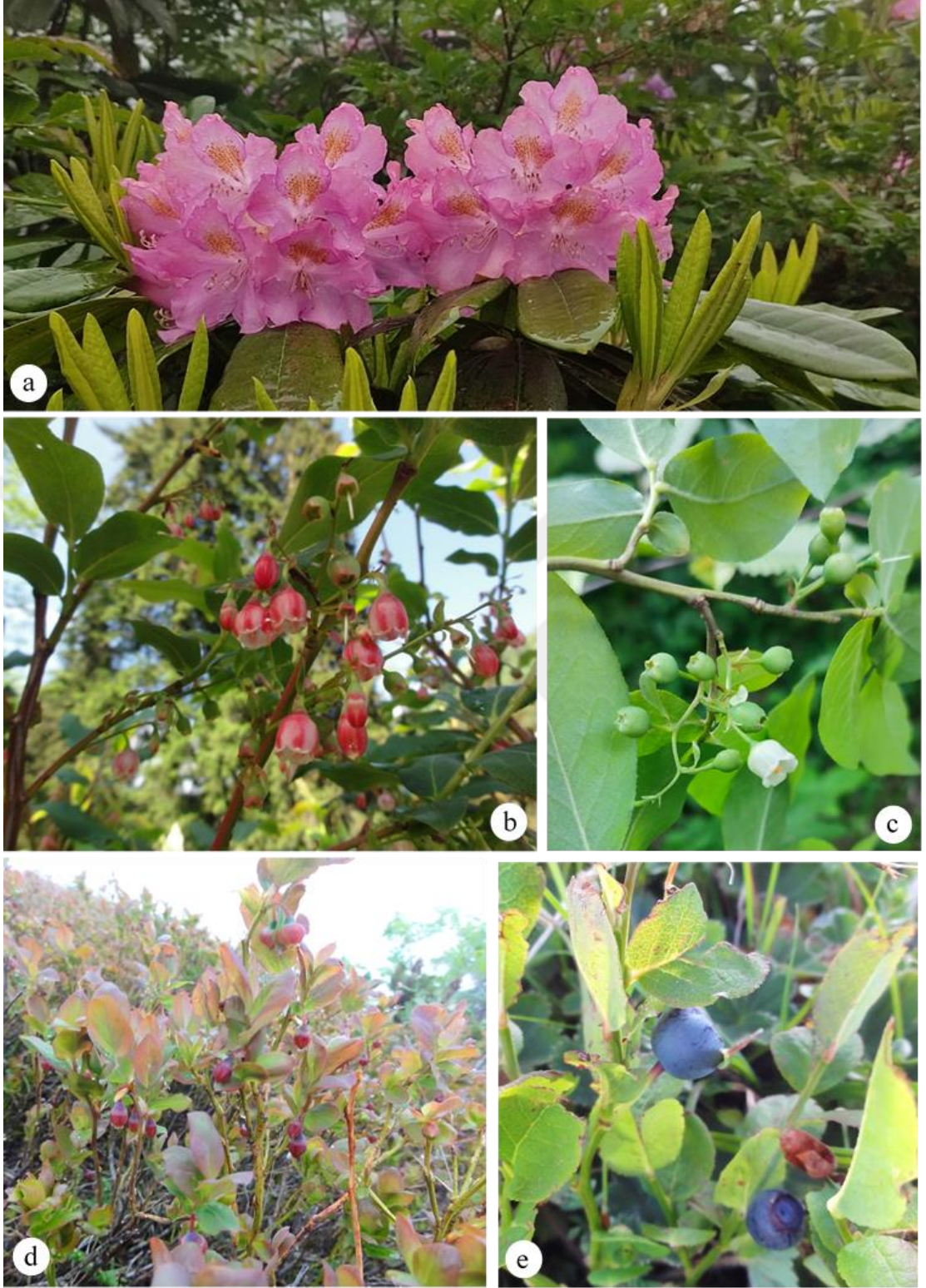
Türkçe adı ‘kumar’ olan bitki yerel halk tarafından aynı isimle bilinir (Şekil 16a). Ayrıca ‘yel’ veya ‘yeli’ ismiyle de anılır. Yaprakları pişirme işlemi sırasında ekmeğin üzerine serilir. Çiçekleri arıcılıkta nektar kaynağı olarak önemlidir (Tablo 2).

3.3.49. *Vaccinium arctostaphylos* L., *Vaccinium myrtillus* L. (Ericaceae)

Literatürde isimleri sırasıyla ‘likarpa’ ve ‘ayı üzümü’ olan bitkiler yöre halkı tarafından ‘meşe üzümü’, ‘likapa’, ‘ayı üzümü’, ‘yaban mersini’, ‘morsvi’, ‘motsvi’, ‘moci’ isimleri ile bilinmektedir (Şekil 16b-c; Şekil 16d-e). Her iki bitkinin de meyveleri taze yenilir. Marmelat ve/veya reçel yapılır. Ayrıca, ağız yaralarına (aft, ülser) iyi geldiği için taze olarak tüketilir (Tablo 2).

3.3.50. *Astragalus microcephalus* Willd. (Fabaceae)

Türkçe adı ‘Anadolu kitresi’ olan bitki araştırma alanında cinsin genel adı olan ‘geven’ olarak bilinir (Şekil 17a-b). Kökü kaynatılarak nefes darlığına iyi geldiği için içilir. Faydalı ve besisi yüksek olduğu için kökü ve gövdesi ezilerek hayvanlara yedirilir. Gövde parçaları nazara iyi geldiği inancına sahip olanlar tarafından nazarlık olarak üzerlerinde taşınır (Tablo 2).

Şekil 16. **a.** *Rhododendron ponticum*, **b-c.** *Vaccinium arctostaphylos* **d-e.** *Vaccinium myrtillus*

3.3.51. *Onobrychis cornuta* (L.) Desv. (Fabaceae)

Türkçe adı ‘Kuşkaçıran’ olan bitki bölge halkı tarafından ‘geven’ olarak adlandırılır. Bitkinin besi değeri yüksek kökü ezilerek hayvan yemi olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3. 52. *Phaseolus vulgaris* L. (Fabaceae)

Zirai bir bitki olan fasülye bitkisinin meyveleri toplandıktan sonra bitkinin geriye kalan tüm toprak üstü kısmı ‘poço’ olarak adlandırılır ve sökülür ve hayvan yemi olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.53. *Robinia pseudoacacia* L. (Fabaceae)

Literatürde ‘yalancı akasya’ olarak adlandırılan bitki bölge halkı arasında ‘akasya’ olarak bilinmektedir. Bitkinin gövde ve dal odunu çeşitli aletlerin saplarının yapımında kullanılır. Çiçekleri arıcılıkta nektar kaynağı olarak oldukça önemlidir (Tablo 2).

3.3.54. *Trifolium pratense* L. (Fabaceae)

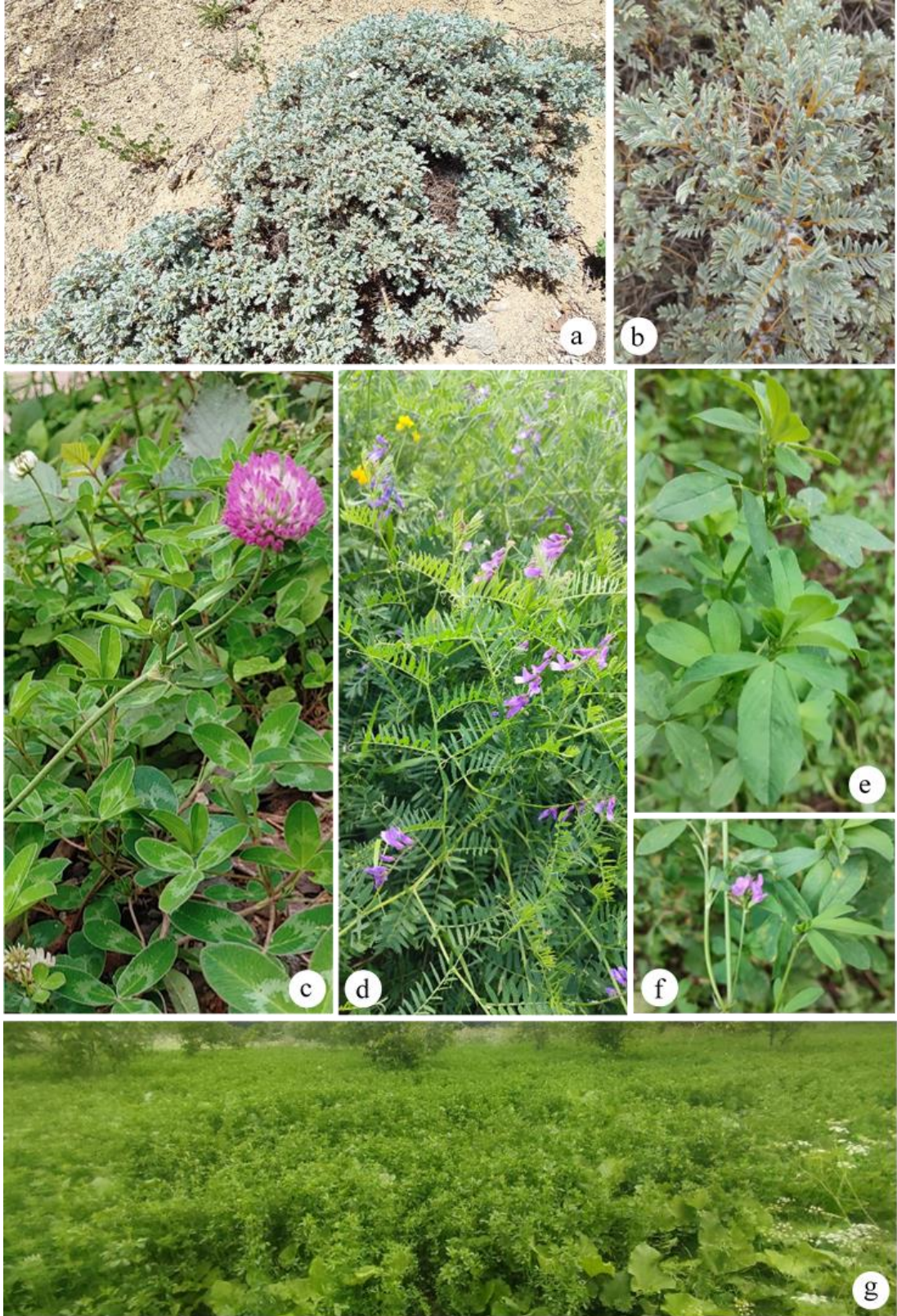
Türkçe adı ‘çayır gülü’ olan bitki yerel halk tarafından ‘üçkulak’, ‘çayır otu’ olarak adlandırılır (Şekil 17c). Bitkinin toprak üstü kısımları çok besleyici olduğundan hayvan yemi olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.55. *Vicia cracca* L. (Fabaceae)

Literatürde ‘Kuşfiği’ olarak adlandırılan bitki araştırma alanındaki yerel halk tarafından ‘fig’, ‘korangal’, ‘korangül’, ‘karangal’, ‘korunga’, ‘horangal’ olarak isimlendirilir (Şekil 17d). Süt verimini artırdığı için taze toplanarak hayvanlara yedirilir (Tablo 2).

3.3. 56. *Medicago sativa* L. (Fabaceae)

Türkçe adı ‘karayonca’ olan bitki, bölge halkı tarafından ‘yonca’ olarak adlandırılır (Şekil 17e-g). Besleyici özelliği olan bitkinin toprak üstü kısımları hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Bölge halkı tarafından ekilir, yılda 4-5 defa biçilerek hayvanlara yedirilir. 5-6 yıl sonra bitkinin yeniden ekilmesi gereklidir (Tablo 2).

Şekil 17. **a-b.** *Astragalus microcephalus*, **c.** *Trifolium pratense*, **d.** *Vicia cracca*, **e-g.** *Medicago sativa*

3.3.57. *Castanea sativa* Mill. (Fagaceae)

Bölgede literatürde ki adı ile bilinen kestanenin tohumları çiğ, haşlanarak veya kavrularak yenir (Şekil 18a). Odunu kereste veya başka amaçlar ile yapı malzemesi olarak kullanılır. Ayrıca masa ve sandalye gibi mobilyalar, kovan ve çift boyunduruk gibi ahşap araç gereçlerin üretiminde kullanılır. Kestanenin çiçekleri arıcılıkta nektar kaynağı olarak çok önemlidir. Kestane çiçeklerinden alınan nektar ile üretilen kestane balı bölgede ilaç niyetine kullanılmaktadır. Diğer ballara göre koyu renkli ve keskin tadı ve kokusu ile ayırt edilebilen kestane balının üst ve alt solunum yolu hastalıklarında etkili olduğu ve bağışıklık sistemini güçlendirdiği belirtilmektedir. Balın alerjik etkileri düşünüldüğünde, çiçek balı gibi düşünülmemesi gerektiği, tek seferde kullanım miktarının ayarlanmasının önemli olduğu belirtilmektedir (Tablo 2).

3.3.58. *Fagus orientalis* Lipsky (Fagaceae)

Araştırma alanında Türkçe adı olan ‘kayın’ dışında ‘gürgen’ olarak da adlandırılır (Şekil 18b-c). Kayın tohumları bölge halkı tarafından yenilmektedir. Odunu kereste olarak veya farklı amaçlarla yapı malzemesi olarak kullanılır. Ayrıca balta, kazma, kürek gibi araç gereçlerin saplarının, baston (Ek 9), rende (Ek 14) yapımında, kaşık, kepçe, oklava, merdane ve sofras gibi ahşap mutfak araç gereçlerinin yapımında kullanılır (Tablo 2).

3.3.59. *Quercus petraea* subsp. *iberica* (Steven ex M.Bieb.) Krassiln. (Fagaceae)

Literatürde ‘ballık meşesi’ olarak adlandırılan bu odunsu bitki araştırma alanında ‘meşe’, ‘pelit’, ‘pelut’, ‘pelüt’, ‘palamut’ veya ‘neker’ olarak bilinmektedir (Şekil 18d). Yaprakları hayvanların kışın kaba yem ihtiyacını karşılamak üzere dalları ile birlikte kesilerek saklanır. Yaprakların kurutulularak saklandığı, ihtiyaç olduğunda kullanıldığı bu haline neker-nekher adı verilir ve bölgede kullanımı yaygındır. Ayrıca, bitkinin meyveleri de hayvanlara yedirilir. Hayvanların sindirim sistemini rahatlatmak için meşe odununun kömürü ufalanarak hayvanlara yedirilmektedir. Meşe külü çamaşır beyazlatmak için de kullanılır. Bitkinin taze sürgünlerinden sepet yapılı (Ek 19). Meşe odunu kereste olarak ev yapımında; kızak (Ek 4), kazık, direk, çeper olarak;

Şekil 18. **a.** *Castanea sativa*, **b-c.** *Fagus orientalis*, **d.** *Quercus petraea* subsp. *iberica*

dibek, tekne, tepur (Ek 21), masa vb. ev aletleri yapımında; balta, kazma, kürek sapı yapımında (Ek 15); kara kovan yapımında kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3.60. *Ribes petraeum* Wulfen Grossulariaceae)

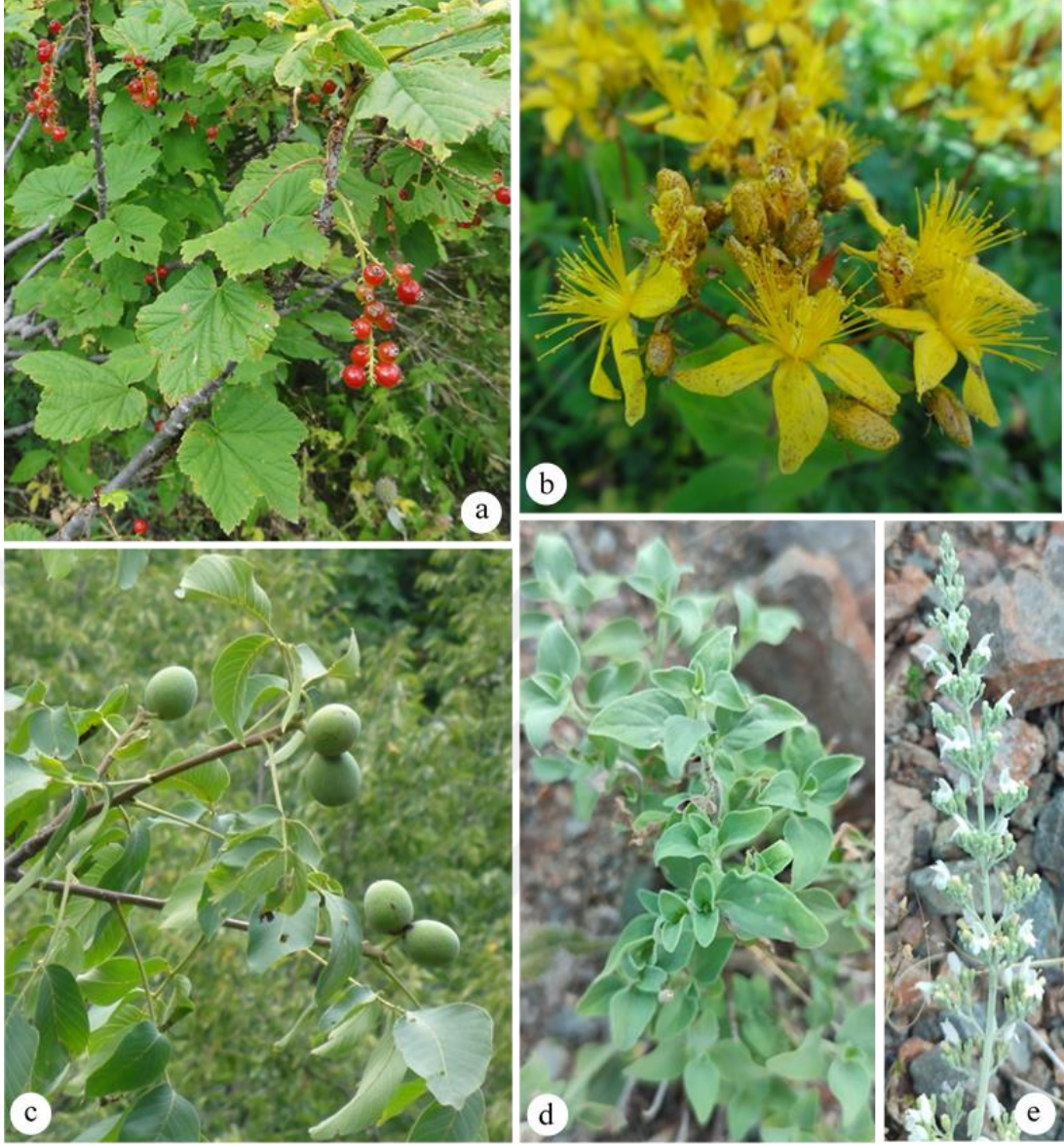
Literatürde adı ‘kaya çeçemi’ olan bitki araştırma alanında ‘mehsal’, ‘frenk üzümü’ olarak bilinir (Şekil 19a). Meyveleri taze olarak tüketilir (Tablo 2).

3.3.61. *Hypericum perforatum* L. (Hypericaceae)

Türkçe adı ‘sarı kantaron’ olan bitki araştırma alanında ‘kantaron’ olarak bilinmektedir. Bitkinin toprak üstü kısımları zeytinyağında bir ay kadar bekletilir (Şekil 19b). Elde edilen yağ ekstraktı haricen yara iyileştirici etkisi nedeniyle yara ve yanık tedavisinde kullanılır. Yara veya yanıklarda iz kalmamasını sağlar. Ağrı ve sızı giderici etkileri nedeniyle romatizmal hastalıklara karşı haricen kullanılır. Bitkiden yapılan çay sindirim sistemi rahatsızlıklarına (mide, bağırsak) iyi geldiği için tüketilmektedir. Aynı amaçlar ile hayvanların sağlığı içinde kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3.62. *Juglans regia* L. (Juglandaceae)

Yörede türkçe adı ile bilinen ceviz bitkisinin yağlı besleyici tohumları gıda olarak tek başına veya yemek ve tatlılara katılarak yenilmektedir (Şekil 19c). Ceviz tohumları kolesterole ve beyine (zihin açıcı) iyi geldiği için tüketilmesine önem verilir. Meyve çekirdeğinin içinde tohum ile birlikte bulunan, halkın ceviz perdesi olarak tanımladığı zarımsı kısım üst solunum yolu hastalıklarına (öksürük kesici, nefes açıcı, soğuk algınlığı) ve kolesterole iyi geldiği için ılık suda bekletilerek veya kaynatılarak soğutulan suyu içilir. Yaprakları ise güve için uzaklaştırıcı olarak kullanılır. Odunu kereste ve yapı malzemesi olarak bina inşaatlarında, dolap, masa, sandalye, sehpa, sandık vb. mobilyaların üretiminde, kapı göbeği, tavla, sofra, dibek, et tahtası, oklava, merdane, tekne, kaşık kepçe gibi araç gereçlerin yapımında kullanılır (Tablo 2).

Şekil 19. **a.** *Ribes petraeum*, **b.** *Hypericum perforatum*, **c.** *Juglans regia*, **d-e.** *Clinopodium serpyllifolium*

3.3.63. *Mentha* spp. (Lamiaceae)

Bahçelerinde yetiştirdikleri nanenin yapraklarını yemek ve çorbalarında baharat olarak kullanmaktadırlar. Soğuk algınlığında ve mide üşütmelerinde kaynatılarak çayı yapılır ve limon ile tüketilir (Tablo 2).

3.3.64. *Clinopodium serpyllifolium* (M.Bieb) Kuntze (Lamiaceae)

Araştırma alanında literatürdeki adı da olan ‘taş nanesi’ olarak bilinen (Şekil 19d-e) bitkinin toprak üstü kısımları kurutulup ufalanarak yemek ve özellikle çorbalarda baharat olarak kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3.65. *Origanum rotundifolium* Boiss. (Lamiaceae)

Literatürde Türkçe adı ‘yuvarlak mercan’ olarak geçen bitki bölge halkı tarafından ‘adaçayı’, ‘dağ çayı’ ya da ‘aylık otu’ olarak adlandırılır (Şekil 20a-b). Nefes açtığı, soğuk algınlığına, kolesterole ve mide rahatsızlıklarına ve regl dönemlerinde kadınlara iyi geldiği için kaynatılarak çay olarak içilir. Tıbbi bir amaca hizmet etmeden, çay yapılarak içecek amacıyla da tüketilir (Tablo 2).

3.3.66. *Ocimum basilicum* L. (Lamiaceae)

Literatürde ‘fesleğen’ olarak da adlandırılan, diğer bilimsel adı ‘reyhan’ ile bölge halkı arasında bilinen bitkinin toprak üstü kısımları balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak kullanılmaktadır. Taze olarak salatalarda kurutulmuş olarak yemeklerde tat verici olarak da kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3. 67. *Satureja spicigera* (K.Koch) Boiss., *Satureja hortensis* L. (Lamiaceae)

Literatürde adları sırasıyla ‘çorba kekiği’ ve ‘çibriska’ olarak geçen bu iki bitki araştırma alanının yerel halkı tarafından ‘kondar’ veya ‘köndar’ olarak isimlendirilir (Şekil 20c). Her iki bitkinin de toprak üstü kısımları kurutulup öğütülerek baharat olarak çorbalarda, özellikle ‘lor çorbası’ dedikleri bir çorbada, kullanılır. Boğaz ağrısına, soğuk algınlığına, mide rahatsızlıklarına karşı bu çorba yapılarak hasta olan kişiye içirilir. Aynı amaçla kaynatılarak çay olarak da tüketilir. Kurutulan bitki zeytinyağı ile karıştırılarak sineklerin uzak durmasını sağlamak amacıyla hayvanlara sürülür (Tablo 2).

3.3. 68. *Thymus praecox* Opiz (Lamiaceae)

Literatürde adı ‘yayla kekiği’ olan, bölge halkının ‘dağ kekiği’ olarak bildiği bitkinin (Şekil 20d) yaprak ve çiçeklerini içeren toprak üstü kısımları nefes açıcıdır ve soğuk

Şekil 20. **a-b.** *Origanum rotundifolium*, **c.** *Satureja spicigera*, **d.** *Thymus praecox*, **e.** *Punica granatum*.

algınlığına karşı kullanılır. Tıbbi bir amaca hizmet etmeden bitki çayı olarak da içilir (Tablo 2).

3.3.69. *Laurus nobilis* L. (Lauraceae)

Bölge halkı tarafından literatürde ki adı olan ‘defne’ olarak bilinmektedir. Bitkinin yaprakları kaynatılır ve suyu kadın hastalıklarına karşı içilir. Ayrıca, yemek ve turşu yapımında lezzet verici olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.70. *Punica granatum* L. (Lythraceae)

Literatürdeki adı olan ‘nar’ olarak bilinir (Şekil 20e). Meyveleri taze olarak yenir. Suyu sıkılarak içilir. Salatalara ve tatlılara (aşure) süs olarak katılır. Genç sürgün ve dalları kullanılarak süpürge yapılır (Tablo 2).

3.3.71. *Hibiscus* sp. (Malvaceae)

Bölge halkı tarafından hatmi çiçeği olarak adlandırılan bitkinin çiçekleri soğuk algınlığı, grip ve öksürüğe karşı çayı yapılarak içilir (Tablo 2) .

3.3.72. *Malva neglecta* L. (Malvaceae)

Türkçe adı ‘ebegümeci’ olan bitki araştırma alanında ‘moloki’, ‘molokli’, ‘molokvi’, ‘molokfi otu’ adlarıyla bilinmektedir. Bitkinin yapraklarının haşlanıp arpa unuyla karıştırılması ile elde edilen lapa yara ve çıban olan ve ağrıyan, şişkinliği bulunan bölgeye iltihap boşaltması amacıyla haricen sarılır. Diş ağrısına karşı da kullanılır. Bitkinin yapraklarından yemek pişirilir. Hayvanlarda yılan ısırığı olan bölgeye kaynatılan yaprakları sıcak sıcak sarılır (Tablo 2).

3.3.73. *Tilia dasystyla* subsp. *caucasica* (V. Engl.) Pigott (Malvaceae)

Bölgede Türkçe adı olan ‘ıhlamur’ olarak bilinen bitkinin çiçekleri kış aylarında soğuk algınlığına iyi geldiği için çayı yapılarak tüketilir. Çiçekleri nektar kaynağı olarak arıcılıkta değerlidir. Odunu kereste olarak yayık (Ek 11) ve kovan yapımında, balta, kazma, tırpan, kürek, yaba (Ek 15), tırmık gibi tarım aletleri veya saplarının

yapımında, sofraya, oklava, merdane, kaşık kepçe gibi ahşap eşya ve boyunduruk yapımında kullanılır (Tablo 2).

3.3.74. *Veratrum album* L. (Melanthiaceae)

Literatürde ‘dokuztepe’ olarak kayıtlı bitki bölgede ‘abutarat’ adıyla bilinmektedir. Hayvanlardaki bitlere karşı kullanılır (Tablo 2).

3.3.75. *Ficus carica* L. (Moraceae)

Araştırma alanında Türkçe adı olan ‘incir’ olarak bilinir. Meyveleri taze olarak mevsiminde tüketilir ve reçel yapılır. Süte kuru meyve doğranır ve ısıtılarak balgam söktürücü ve öksürük kesici olarak içilir. Taze yenilen meyveleri bağırsak tembelliğine iyi gelir. Besleyici yaprakları süt arttırdığı için hayvan yemi olarak kullanılır. Odunundan sepet yapılır (Tablo 2).

3.3.76. *Morus nigra* L., *Morus alba* L. (Moraceae)

Literatürde sırasıyla ‘akdut’, ‘karadut’ ve ‘mor dut’ olarak adlandırılan ve bölgede de aynı adlarla bilinen bitkinin meyveleri mevsiminde taze olarak yenilir. Meyvelerinden genellikle pekmez pişirilir, pestil veya küme yapılır, ya da kurutulur. Kansızlığa karşı pekmezi yenilir. Kurutulan dut yaprakları kaynayan suya atılarak beş dakika kadar kaynatılır şekere ve soğuk algınlığına iyi geldiği için çay olarak içilir. Dut sirkesi idrar söktürücü olarak, dut pekmezi ve sirke karışımı ise öksürük kesici olarak kullanılmaktadır. Dut kurusu hayvanlara yedirilir. Yaprakları hayvan yemi olarak kullanılır. Kabız olan hayvanlara dut pekmezi yedirilir. Hayvanların düşme veya darbe alması durumlarında kan toplamaması için dut pekmezi yedirilir. Hayvanlarda hazımsızlık durumlarında dut sirkesi içirilir. Odunu kereste ve yapı malzemesi olarak, kazık, direk, direklik, çeper, ahır koşatı, çift boyunduruk yapımında, sandık, masa, sehpa gibi ahşap eşyaların yapımında kullanılır (Tablo 2).

3.3.77. *Fraxinus angustifolia* subsp. *oxycarpa* (Willd.) Franco & Rocha Afonso (Oleaceae)

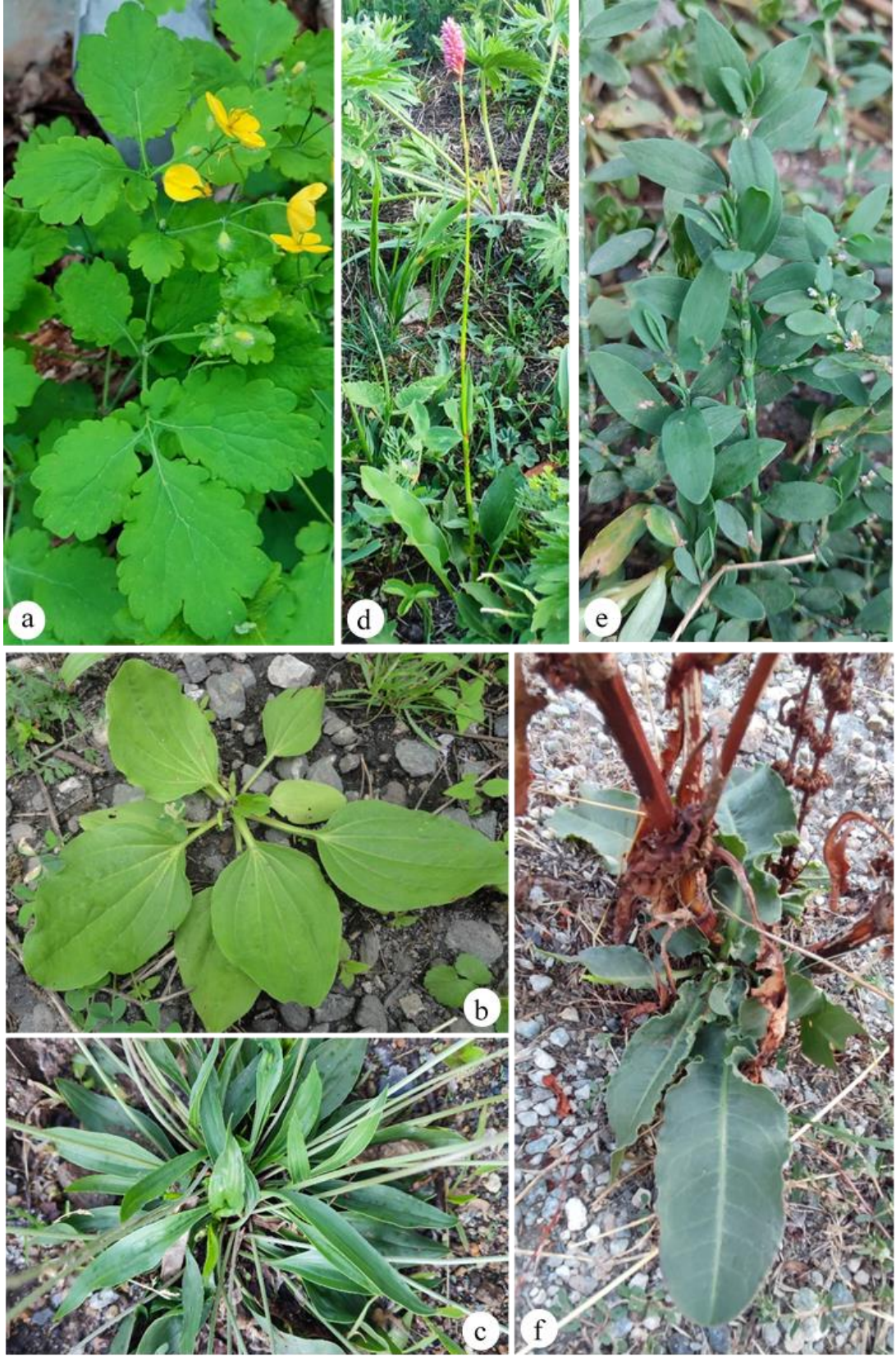
Literatürde ‘Anadolu dişbudağı’ olarak adlandırılan bitki bölgede dişbudak olarak bilinir. Bitkinin sert olan odunundan balta, kazma, kürek gibi aletlerin sapı ve tırmık dişi yapılmaktadır (Ek 15) (Tablo 2).

3.3.78. *Olea europaea* L. (Oleaceae)

Bölgede literatürde ki adı olan ‘zeytin’ olarak bilinir. Bölgede yaygın olarak bulunan ve Artvin zeytini olarak bilinen ‘butko’ cinsi zeytin meyveleri siyah veya yeşil olarak salamura yapılır. Yerel kullanımla sınırlı kalsa da zeytinyağı üretimi yapılır. Darbe ve morarmalara, burkulma ve kan toplama durumunda kanı dağıtmak ve ağrıyı azaltmak amacıyla dövülerek ısıtılır ve/veya tuzlanarak sorunun olduğu bölgeye sarılır. Yaprakları bazen meyveleri de eklenerek kaynatılıp çay olarak şeker hastalığına iyi geldiği için içilir. Tohumları hemoroit ve romatizmaya iyi geldiği için yutulur. Zeytinyağı kulak ağrısı için kulağa damlatılır. Yine yağı mum ile macun yapılarak yanıklara ve yaralara haricen uygulanır. Damar tıkanıklığı ve kas tutulması durumlarında ise problemli bölgeye ovalayarak sürülüp yedirilir. Kabızlık ve bağırsak tembelliğine karşı yağı içilir. Ayrıca hayvanlar için de darbe ve düşmelerde, kabızlık ve sindirim sistemi sorunlarında insanlarda olduğu gibi kullanılır. Yaprakları hayvan yemi olarak kullanılır. Genç sürgünlerinden sepet yapılır. Odunundan kaşık, kepçe gibi mutfak aletleri yapımında faydalanılır (Tablo 2).

3.3.79. *Chelidonium majus* L. (Papaveraceae)

Literatürde ‘Kırlangıç otu’ olarak adlandırılan bitki araştırmaya katılan yerel halk arasında ‘demiravi otu’ veya ‘sarı ot’ olarak bilinmektedir (Şekil 21a). Bitkin özsuğu halk arasında demir avi hastalığı olarak bilinen bir çeşit cilt hastalığına, egzema, temre, temriye gibi cilt hastalıklarına ve yaralara karşı kullanılmaktadır (Tablo 2).

Şekil 21. **a.** *Chelidonium majus*, **b.** *Plantago major*, **c.** *Plantago lanceolata*, **d.** *Polygonum bistorta*, **e.** *Polygonum aviculare*, **f.** *Rumex alpinus*

3.3.80. *Plantago major* L., *Plantago lanceolata* L. (Plantaginaceae)

Türkçe adları sırasıyla ‘Sinir otu’, ‘damarlıca’ olan bitkilerin ikisinde araştırmaya katılanlar arasında ‘damarlı ot’, ‘sinirli ot’, ‘tivazarvga’ isimleri ile bilinmektedir (Şekil 21b; 21c). Bitkinin toprak üstü kısımları yani yaprakları haşlanarak yapılan papa-lapa çarpmalarda ve oluşan eziklerde inflamasyon önleyici olarak haricen sarılır. Ayrıca yara ve çıban tedavisinde de kullanılır. Yapraklar haşlanır ve suyu iltihap ve idrar yolu enfeksiyonlarına karşı içilir (Tablo 2).

3.3.81. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud. (Poaceae)

Araştırma alanında literatürde ki Türkçe adıyla bilinen bitkinin gövdesi parçalara ayrılarak hasır sergiler örülür. Bu sergi genellikle Meyvelerin kurutulmasında kullanılır (Tablo 2).

3.3.82. *Zea mays* L. (Poaceae)

Bölgede literatürdeki adı ile bilinen mısır bitkisinin stilusları (püskül) kaynatılarak idrar yolu enfeksiyonlarına karşı etkili olduğu için içilir. Mısır tanelerinin öğütülmesi ile elde edilen mısır unu yara ve yanıklara pudra gibi dökülerek kullanılmaktadır. Meyvesi suda haşlanarak veya közde kızartılarak yenilir. Meyveleri öğütülerek üretilen mısır unundan ‘cadı’ adı verilen bir çeşit ekmek yapılır. Meyve hasatından sonra meyvenin dışında bulunan yapraklardan (poço, poçoç) hasır halı veya sergi örülür (Ek 13). Bitkinin poçosu ve köklenen bitkinin tamamı (çala) özellikle kışın hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir (Tablo 2) .

3.3.83. *Polygonum bistorta* (K.Koch) (Polygonaceae)

Literatürde ‘Dağlahanası’ ve ‘çimen eveleği’ olarak adlandırılmış bitki araştırma alanında ‘Dağ pancarı’ veya ‘pancar’ olarak bilinmektedir (Şekil 21d). Bitkinin genç yaprakları taze olarak yenir. Yapraklarından yemek pişirilir, kavrularak yenilir (Tablo 2).

3.3.84. *Polygonum cognatum* Meissn., *Polygonum aviculare* L. (Polygonaceae)

Literatürdeki adları sırasıyla ‘madımak’ ve ‘köy otu’ (Şekil 21e) olan her iki bitkide araştırma alanında ‘madımak’ olarak bilinmektedir Bitkinin toprak üstü kısımlarından yemek yapılır (Tablo 2).

3.3.85. *Rumex alpinus* L., *Rumex acetocella* L. (Polygonaceae)

Literatürde sırasıyla ‘Şortah’ (Şekil 21 f) ve ‘kuzukulağı’ olarak adlandırılan her iki bitkide, araştırma alanındaki yerel halk tarafından ‘galo’, ‘kuzukulağı’, ‘pancar’ ve ‘ekşi ot’ olarak adlandırılmaktadır Bitkilerin yapraklarından yapılan papa bademcik şişmesinde haricen dışardan uygulanır. Ayrıca, bağırsak temizliğinde amacıyla yenilir. Bitkilerin genç yaprakları taze olarak veya haşlanıp yoğurt ilave edilerek yenilir. Kavrularak veya pişirilerek yemeği yapılır, yumurta ile kızartılır. Yaprakları sarma yapmak için de kullanılır (Tablo 2).

3.3.86. *Portulaca oleraceae* L. (Portulacaceae)

Türkçe adı ‘semizotu’ olan bitki bölgede ‘pirpirin’ ve ‘semizotu’ olarak tanınmaktadır. Bitkinin toprak üstü kısımları taze olarak yoğurta karıştırılarak yapılan bir salata olarak tüketilir. Ayrıca, yemeği pişirilerek yenilir (Tablo 2).

3.3.87. *Helleborus orientalis* Lam. (Ranunculaceae)

Türkçe adı ‘çöpleme’ olan bitki yerel halk tarafından ‘çoplama’ veya ‘çöplama otu’ olarak bilinir. Bitkinin kökleri kaynatılarak veya kurutuluptoz haline getirilerek ineklerin memelerindeki ağrılı, iltihaplı, enfeksiyonlu durumlarda iltihap sökücü olarak kullanılmaktadır. Kışın kullanmak için kurutularak saklanmaktadır (Tablo 2).

3.3.88. *Paliurus spina-christi* Mill. (Rhamnaceae)

Literatürde ‘Karaçalı’ olarak adlandırılan bitki yörede de aynı adla bilinir. Dikenli olduğu için bazen ‘karadiken’ olarak da adlandırılır (Şekil 22a). Solunum yolu hastalıklarına iyi geldiği için meyveleri kaynatılır ve içilir. Yerel halk nazardan korunmak için dikenli sürgün parçalarını üzerlerinde taşır (Tablo 2).

Şekil 22. **a.** *Paliurus spina-christi*, **b.** *Cotoneaster* spp., **c.** *Crataegus* spp., **d.** *Cydonia oblonga*

3.3. 89. *Citrus limon* (L.) Burm.f. (Rutaceae)

Limon bitkisi gıda ilavesi olarak yemek, salata ve pastalarda bazen sıkılarak suyu bazen kabukları ile kullanılır. Grip ve soğuk algınlığına karşı suyu sıkılarak tüketilir. Suyu veya kendisi yapılan çay karışımlarına katılır (Tablo 2).

3.3.90. *Cotoneaster* spp. (Rosaceae)

Türkçe adı ‘dağ muşmulası’ olan bitki araştırma alanında ‘sıçankulağı’ olarak adlandırılır (Şekil 22b). Odunsu olan bitkinin uç sürgünleri bir araya getirilerek süpürge yapılır (Ek 9) (Tablo 2).

3.3.91. *Crataegus* spp. (Rosaceae)

Araştırma alanında ‘kirkat’ ve ‘alıç’ olarak bilinir (Şekil 22c). Meyveleri taze olarak yenilmekte ve sirkesi yapılmaktadır. Kalp hastalıklarına ve damar tıkanıklığına iyi geldiği için meyvesi taze olarak yenilmekte kurutularak çayı yapılmaktadır (Tablo 2).

3.3.92. *Cydonia oblonga* Mill. (Rosaceae)

Bitki bölgede literatürdeki adı olan ‘ayva’ olarak bilinir (Şekil 22d). Çiçek meyve, meyve kabuğu, yaprak, gövde kabuğu ve/veya taze sürgünleri ayrı ayrı veya birkaçı bir arada kaynatılarak soğuk algınlığı, grip, öksürük gibi rahatsızlıklara iyi geldiği için çay olarak içilmektedir. Meyveleri taze olarak yenir. Reçel, marmelat, hoşaf, komposto yapılır. Odununda kaşık, kepçe gibi mutfak aletleri yapılır (Tablo 2).

3.3.93. *Fragaria vesca* L. (Rosaceae)

Literatürde ‘Dağ çileği’ olarak adlandırılan bitki araştırma alanında ‘dağ çileği’ veya ‘yabani çilek’ olarak tanınmaktadır (Şekil 23a). Meyveleri taze yenilir. Reçel ve marmelat yapılır. Sindirim sistemi rahatsızlıklarına iyi geldiği için taze olarak tüketilmektedir (Tablo 2).

3.3.94. *Mespilus germanica* L. (Rosaceae)

Halk arasında literatürdeki adı olan ‘muşmula’ olarak bilinene bitkinin meyveleri taze olarak tüketilir (Şekil 23c). Ayrıca turşu yapılırken meyveleri eklenir (Tablo 2).

3.3.95. *Malus sylvestris* (L.) Mill. (Rosaceae)

Bölge de Türkçe adı ile bilinen ‘elma’ meyvesi taze veya kuru olarak beslenmek amacıyla yenilir. Meyve ve meyve kabuklarından sirke yapılır. Meyvesi şeker hastalığına iyi geldiği için de yenilmektedir. Soğuk algınlığı ve boğaz enfeksiyonlarına karşı sirkesi içilmektedir. Hayvanların kabızlığına, hazımsızlığına iyi geldiği, sindirim sistemini rahatlattığı için içirilir. Odunundan tırmık, balta, kazma, kürek gibi araç ve gereçlerin sapı yapılır (Tablo 2).

3.3.96. *Prunus avium* (L.) L. (Rosaceae)

Bölgede Türkçe bilimsel adı ile bilinen kirazın meyve sapı idrar yolu iltihabı tedavisinde idrar söktürücü ve iltihap kurutucu, soğuk algınlığında nefes açıcı olarak kullanılmaktadır. Yine meyve suları cilt hastalıklarının tedavisinde alternatif olarak kullanılmaktadır. Tümü için suda kaynatılarak suyu içilir. Meyvesi ağrı kesici etkisi nedeniyle taze yenilmektedir. Meyvesi mevsiminde taze tüketilir, reçeli yapılır. Bitkinin yaprakları hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Güzel renkli odunu kereste olarak kullanılır. Balta, kazma, kürek gibi alet ve gereçlerin saplarının yapımında kullanılır. Kiraz kabuğu, kara diken sürgünü kullanılarak, arpa ve ekşi maya karıştırılarak nazara karşı bir çeşit muska yapılmaktadır (Tablo 2).

3.3.97. *Prunus cerasifera* Ehrh. (Rosaceae)

Literatürde ‘yunus eriği’ olarak adlandırılan bitki, bölgede ‘yabani erik’ ve daha çok ‘sarol’ olarak bilinir (Şekil 24a). Meyveleri taze olarak yenir. Reçel ve marmelat yapılır. Marmelatı şekerle iyi gelir. Kaynatılarak ‘korova’ adı verilen bir meyve ekstresi yapılır. Ekşi olan bu ekstre yemek ve salatalara katılır (Tablo 2).

Şekil 23. **a.** *Fragaria vesca*, **b.** *Prunus laurocerasus*, **c.** *Mespilus germanica*

3.3.98. *Prunus cerasus* L. (Rosaceae)

Araştırma alanında Türkçe bilimsel adı olan ‘vişne’ dışında ‘yaban kirazı’ olarak da adlandırılır. Vişne meyveleri mevsiminde taze yenilse de daha çok reçel yapılmaktadır (Tablo 2).

3.3.99. *Prunus domestica* L. (Rosaceae)

Bölge de ‘cancur’ veya ‘tamas’ olarak adlandırılan erik çeşididir. Meyveleri taze veya kuru olarak yenilmektedir. ‘Cancur’ erik yörede ‘kaysefe’ adı verilen yöresel bir çeşit tatlının yapımında kullanılmaktadır. Kurusu bağırsaklara, kabızlığa iyi geldiği için tüketilir (Tablo 2).

3.3.100. *Prunus laurocerasus* L. (Rosaceae)

Bölgede literatürdeki Türkçe adı olan ‘karayemiş’ olarak veya ‘zimehli’ olarak bilinmektedir (Şekil 23b). Meyveleri taze yenir. Ayrıca, kurutulup mevsimi dışında da yenilir. Yaprakları ise hayvanlara yedirilir (Tablo 2).

3.3.101. *Pyrus communis* L. (Rosaceae)

Yörede literatürdeki adı olan ‘Armut’ dışında ‘Pandta’, ‘Bandta’, ‘Banta’, ‘ahlat’ olarak bilinmektedir (Şekil 24b). Bitkinin meyvesi taze veya kuru yenilir. Pekmez ve furuç (fırında pişirilmiş) yapılır. Odunundan boyunduruk (Ek 7), su değirmeni çarkı (Ek 4, Ek 10), iplik iğleri (Ek 12) yapılır. Araştırma alanında çok sayıda armut çeşidi bulunmaktadır (Tablo 2).

3.3.102. *Rosa* spp. (Rosaceae)

Araştırma alanında da literatürde ki Türkçe adı olan ‘kuşburnu’ olarak bilinmektedir (Şekil 24c). Meyveleri üst solunum yolu rahatsızlıkları, soğuk algınlığı, grip, bademcik ağrısına iyi geldiği için kaynatılarak sade veya ıhlamra katılarak tüketilir. Ayrıca kuşburnu çayı olarak tüketilmektedir. Meyveleri pişirilerek ezilip, süzülerek marmelat yapılır (Tablo 2).

3.3.103. *Rubus idaeus* L. (Rosaceae)

Literatürde adı ‘ahududu’ olan bitki araştırma alanında ‘jola’, ‘cola’, ‘ahududu’, ‘böğürtlen’ isimleriyle bilinmektedir (Şekil 25a). Meyveleri taze yenir, reçel ve marmelat yapılır (Tablo 2).

Şekil 24. **a.** *Prunus cerasifera*, **b.** *Pyrus communis*, **c.** *Rosa* spp.

3.3.104. *Rubus* spp. (Rosaceae)

Bölgede Türkçe genel isimleri olan böğürtlen olarak bilinmektedir (Şekil 25b). Meyveleri taze veya reçel ya da marmelat pişirilerek gıda olarak tüketilir. Kansızlık ve sindirim sistemi rahatsızlıkları gibi tıbbi gerekçeler ile de meyveleri taze olarak tüketilmektedir. Hemoroide karşı kökü kaynatılarak suyu içilir (Tablo 2).

3.3.105. *Sorbus aucuparia* L. (Rosaceae)

Literatürde ‘kuş üvezi’ olarak bilinen bitki bölgede ‘cinav’ ve ‘azraz’ adları ile bilinmektedir (Şekil 25c). Bitkinin odunundan hayvan gübresinin (ahbun) taşındığı ‘zar’ adı verilen geniş ve yayvan bir sepet yapılıdır (Tablo 2).

3.3.106. *Populus tremula* L. (Salicaceae)

Literatürde ‘titrek kavak’ olarak adlandırılan bitki bölgede ‘kavak’ adıyla bilinmektedir (Şekil 25d). Odunu kereste, yapı ve çatı malzemesi olarak kullanılmaktadır. Odunundan masa, tekne, tepur (Ek 21), yayık (Ek 11), kovan, tırmık, dirgen, yaba, boyunduruk ve kürek, tırpan, tırmık gibi aletlerin sapları yapılıdır. Yaprakları yaş hayvan yemi olarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.107. *Salix caprea* L. (Salicaceae)

Literatürde Türkçe adı ‘sorgun’ olan bitki bölgede ‘söğüt’ veya ‘tela’ olarak bilinmektedir. Bitkinin odunu tırmık, dirgen, yaba veya saplarının yapımında balta, kazma, kürek, tırpan saplarının yapımında kullanılır. Söğüt odunu sepet yapımında (Ek 19-20) ve üzümün bağlanmasında liflerine ayrılarak kullanılır (Tablo 2).

3.3.108. *Viscum album* L. (Santalaceae)

Literatürde ‘ökse otu’ olarak adlandırılan bitki, bölgede ‘fitri’, ‘bitri’, ‘vitri’, ‘ökse otu’, ‘napitri’, ‘nopitui’ gibi isimlerle bilinmektedir (Şekil 26a). Yaprakları şeker hastalığı, kalp-damar rahatsızlıkları-kalp yetmezliği, öksürük, nefes darlığına iyi geldiği ve kilo vermede etkili olduğu için kaynatılarak içilir. Yapraklarının süt arttırdığı için hayvan yemi olarak kullanımı oldukça yoğundur. Hayvanlarda da nefes açıcı etkileri nedeniyle kullanılır (Tablo 2).

Şekil 25. **a.** *Rubus idaeus*, **b.** *Rubus* spp., **c.** *Sorbus aucuparia* (foto: H. Akyıldırım Beğen), **d.** *Populus tremula*

3.3.109. *Smilax excelsa* L. (Smilacaceae)

Literatürde ‘diken ucu’ olarak adlandırılan bitki bölgede ‘kırcan’ veya ‘sarmaşık’ olarak bilinmektedir (Şekil 26b). Taze sürgün uçları kavrularak pişirilir. Turşu yapılır. Hayvanlara süt arttırdığı için yedirilir (Tablo 2).

3.3.110. *Solanum tuberosum* L. (Solanaceae)

Patates bitkisi lezzetli toprak altı gövdeleri nedeniyle yetiştirilen bir bitkidir. Bitkinin toprak altı gövdesi bilinen yaygın gıda olarak kullanılmasının yanında baş ağrısına iyi geldiği için tuzlanarak başın alın kısmına sarılır (Tablo 2).

3.3.111. *Solanum lycopersicum* L. (Solanaceae)

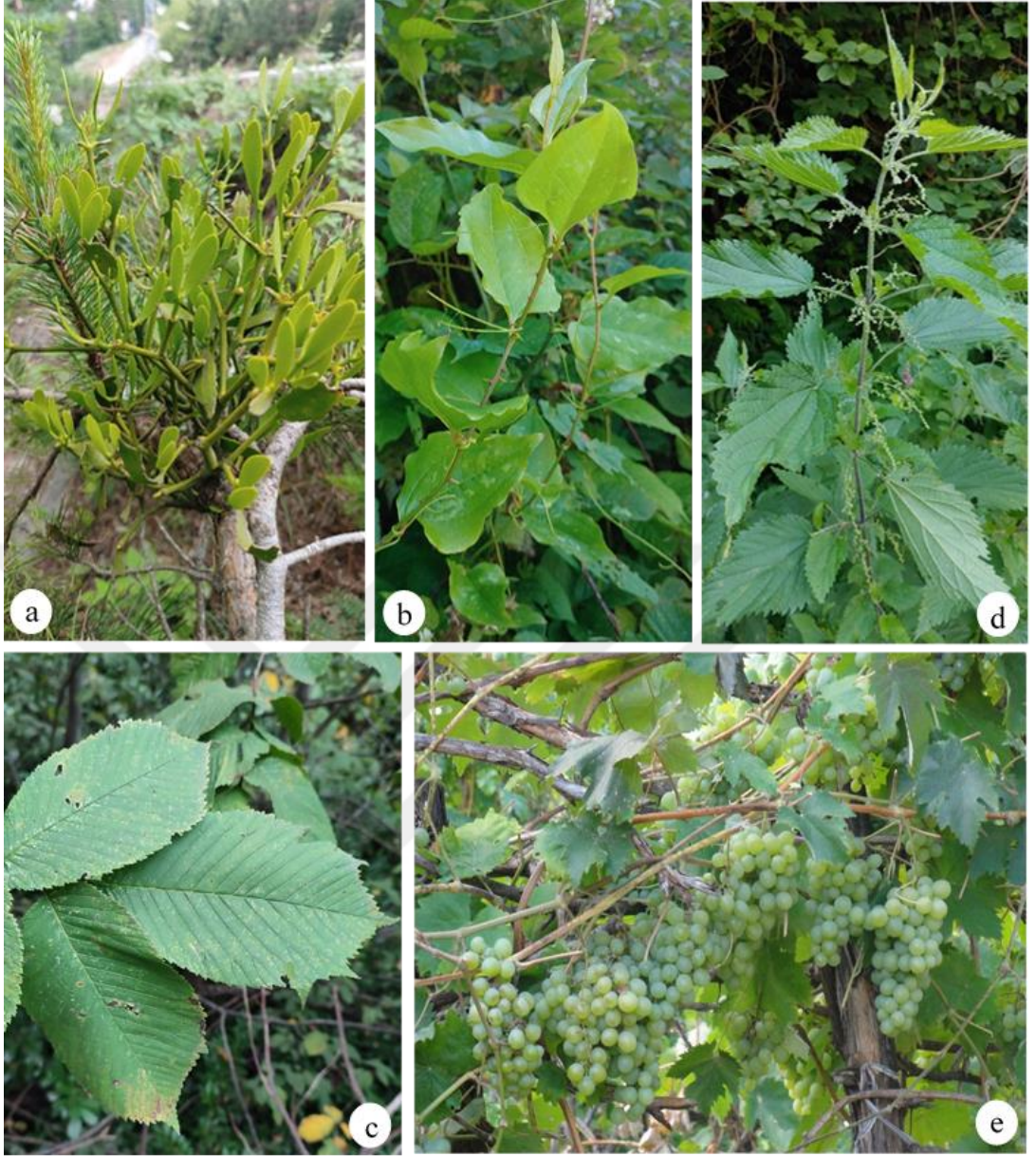
Domates bitkisi meyveleri için tarımı yapılan yetiştirilen bir bitkidir. Meyve üretimi yapıldıktan sonra bitkinin geri kalan toprak üstü tüm kısımları (poço) hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Tablo 2).

3.3.112. *Ulmus glabra* Huds. (Ulmaceae)

Literatürde ‘dağ karaağacı’ olarak adlandırılan bitki bölgede ‘karaağaç’ olarak bilinmektedir (Şekil 26c). Odunundan kızak (Ek 4), dirgen, tırpan, oklava, dibek, karasaban yapılır (Ek 7). Balta, kazma, kürek, keser, çekiç gibi araç gereçlerin saplarının yapımında da kullanılır (Ek 16) (Tablo 2).

3.3.113. *Urtica dioica* L. (Urticaceae)

Literatürde ‘ısırgan’ olarak adlandırılan bitki araştırma alanında ‘cincar’, ‘zincar’, ‘ısırgan otu’ olarak bilinmektedir (Şekil 26d). Genç yaprak ve sürgünleri bağırsak tembelliği, öksürük, kansızlık ve kansere karşı yemeği yapılarak tüketilmektedir. Tıbbi bir amaca hizmet etmeden mevsiminde genç sürgün ve yaprakları yalnızca gıda amacıyla yemek, çorba yapılarak veya yumurta ile kavrularak yapılarak yenilmektedir. Yine genç yaprak ve sürgünleri kanser, kansızlık, sindirim sitemini rahatlatmak, akciğer rahatsızlıkları, romatizma ya karşı kaynatılarak çay olarak tüketilmektedir. Sonbaharda kurak yerlerde otlatacak bitki kalmadığında hayvan yemi olarak kullanılmaktadır (Tablo 2).

Şekil 26. **a.** *Viscum album*, **b.** *Smilax excelsa*, **c.** *Ulmus glabra*, **d.** *Urtica dioica*, **e.** *Vitis sylvestris*

3.3.114. *Vitis sylvestris* C.C.Gmel., *Vitis vinifera* L. (Vitaceae)

Literatürde sırasıyla ‘deli asma’ ve ‘asma’ olarak adlandırılan bitkiler araştırma alanında ‘tegeg’, ‘asma’, ‘üzüm’, ‘adese’ isimleri ile bilinmektedir (Şekil 26e). Meyveleri taze yenir, pekmez pişirilir, şarap, sirke, pestil ve küme yapılır. Kıvamı pekmezden katı olan ve ‘papa’ olarak isimlendirilen bir tür tatlı yapılır. Yapraklarından sarma, yemek ve çorba yapılır. Meyveleri kışın tüketilmek üzere tazeliğini koruyacak şekilde ambarlarda asılır. Pekmezi kansızlığa karşı kullanılır. Baş ağrısına karşı sirkesi

beze dökölüp başa sarılır. Kan sulandırıcı etkisi ile suyu veya şarabı içilir. Hayvanların sindirim sistemini rahatlattığı için sirkesi içirilir (Tablo 2).

3.3.115. *Viola suavis* M.Bieb. (Violaceae)

Literatürde ‘akgöz menekşe’ olarak adlandırılan bitki bölgede ‘mor menekşe’ olarak bilinmektedir. Bitkinin kökü ve kök boğazı kaynatılarak, suyu buruna çekilir. Nezle ve grip hastalıklarına iyi geldiği için kullanılmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Araştırma alanında etnobotanik özellikleri belirlenen bitkiler

Familya	Bilimsel Adı	Yöresel Adı	Kullanılan kısmı	Kullanım amacı	Kullanılışı
Cupressaceae	<i>Juniperus communis</i>	Ardıç	Kozalak, tohum, sürgün	Tıbbi / Diğer	Öksürük, soğuk algınlığı, grip, nefes açıcı / sergi
	<i>Juniperus oxycedrus</i>	Ardıç	Kozalak, odun, dal	Tıbbi	Şeker hastalığı, eklem ağrıları
Pinaceae	<i>Abies nordmanniana</i> subsp. <i>nordmanniana</i>	Soç, Soc, Doruk	İbre, genç sürgün / odun	Diğer	Hayvan yemi, hayvanlarda öksürüğünü keser / Kereste, bedevra, hartama, kovan, kalbur
	<i>Picea orientalis</i>	Gökmar, Ladin, Ok ağacı	Reçine (kabarcıklı reçine, pis, sakız) / odun	Tıbbi / Diğer	Mide rahatsızlıkları, iltihaplı yaralar, tabak-dabak hastalığı / arı varroası / Kereste, bina yapımı, inşaat ve çatı malzemesi (ok ağacı), kovan, sofra, merdiven, kürek, tırpan, dirgen, tırmık, saban (ok kısmı, pulluk kısmı), gem tahtası, çıra
	<i>Pinus sylvestris</i>	Çam	Reçine / odun / kozalak / yaprak, taze sürgünler / odun	Tıbbi / Diğer	Mide rahatsızlıkları, şark çıbanı ve yaralarda iltihap sökücü / şeker hastalığı / öksürük / hayvan yemi /kereste, yapı malzemesi, bina inşaat, bedevra, hartama; sofra, masa, sepet; tırmık, balta, tırpan sapı; ağaç çivi, tutuşturucu, nazarlık, gem tahtası
Taxaceae	<i>Taxus baccata</i>	Akri, porsuk	Odun	Diğer	Kaşık, kepçe
Aceraceae	<i>Acer cappadocicum</i>	Lek, akçağaç	Odun / dal / ince-taze sürgünler	Diğer	Boyunduruk; dirgen, tırmık; kaşık, kepçe, oklava, dibek, masa / balta, kazma, kürek sapı; çit / sepet, süpürge
Adoxaceae	<i>Sambucus ebulus</i>	Ansli	Kök, gövde, meyve	Diğer	Hayvanlarda şap-tabağ hastalığı, hayvan yemi
Amaranthaceae	<i>Chenopodium album</i>	Kazayağı	Toprak üstü kısımlar	Gıda	Taze yenir
	<i>Spinacia oleracea</i>	Ispanak	Yaprak	Gıda	Yemek, börek
Amaryllidaceae	<i>Allium cepa</i>	Soğan	Soğan	Tıbbi / Gıda	Kulak ağrısı / taze yenir, salata; yemeklere katılır; yemek
	<i>Allium sativum</i>	Sarımsak	Soğan	Tıbbi / Gıda / Diğer	Tansiyon düşürücü / Taze yenir, salata; yemeklere katılır / şap hastalığı; nazar
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i>	Sumak	Meyve	Gıda	Baharat
Apiaceae	<i>Anthriscus sylvestris</i>	Gimi, kimi	Toprak üstü kısımlar	Gıda	Turşu
	<i>Anethum graveolens</i>	Dereotu	Toprak üstü kısımlar	Tıbbi / Gıda	Çıban / Taze yenir, salata; yemeklere katılır

Tablo 2'nin devamı

Apiaceae	<i>Chaerophyllum temulum</i>	Hozagħima, Hozahara, Kozahama	Toprak üstü kısımlar	Gıda	Turşu
	<i>Coriandrum sativum</i>	Kinzi	Toprak üstü kısımlar	Gıda	Taze-salata, yemek
	<i>Ferula orientalis</i>	Çaşur	Bitkinin tümü (kök hariç)	Gıda / Tıbbi	Turşu, çorba-baharat (yaprak) / Şeker hastalığı, mide rahatsızlıkları
	<i>Heracleum sphondylium</i>	Teleharşi, telehaş, telekaş	Taze sürgün, gövde Toprak üstü kısımları	Gıda / Diğer	Taze yenir, yemek, turşu / hayvan yemi (süt artırır)
	<i>Petroselinum crispum</i>	Maydanoz	Bitkinin tümü (kök hariç)	Gıda / Tıbbi	Taze-salata / Şeker hastalığı, karaciğer yağlanması, mide rahatsızlıkları, idrar söktürücü, toksin atıcı, enfeksiyon, bağırsak tembelliği
Asteraceae	<i>Echinops</i> sp.	Eşek diken	Bitkinin tümü	Diğer	Hayvan yemi
	<i>Helianthus tuberosus</i>	Yer elması, kontlic	Yumru	Gıda	Taze yenir, turşu
	<i>Helichrysum armenium</i>	Altın otu, dağ çiçeği	Çiçek	Diğer	Süs
	<i>Onopordum acanthium</i>	Eşek diken	Gövde	Tıbbi	Böbrek rahatsızlıkları
	<i>Tanacetum parthenium</i>	Papatya	Çiçek	Tıbbi	Soğuk algınlığı, ağrı kesici, ateş düşürücü, idrar söktürücü
	<i>Taraxacum</i> sp.	Cırnak		Gıda	Yemek
	<i>Tripleurospermum</i> sp.	Beyaz papatya	Çiçek	Tıbbi	Astım, bronşit
Aspleniaceae	<i>Asplenium trichomanes</i>	Böbrek otu	Toprak üstü kısım	Tıbbi	Böbrek taşı
Berberidaceae	<i>Berberis vulgaris</i>	Kapraç	Genç sürgün, dal	Tıbbi	Sarılık
Betulaceae	<i>Alnus glutinosa</i>	Kızılağaç, tıhmela	Odun/ yaprak	Diğer	Kereste; kaşık kepçe, oklava / iltihaplı yara (hayvanlarda)
	<i>Betula pendula</i>	Kayın	Kabuk	Tıbbi / Diğer	Mide rahatsızlıkları / süpürge
	<i>Carpinus betulus</i>	Sihıl, Sığıl, Cemla	Odun		Masa, kızak; kaşık, çatal, kepçe; balta, kazma, kürek sapı,
	<i>Corylus avellana</i>	Fındık	Tohum / yaprak / genç sürgünler, odun	Gıda / Tıbbi / Diğer	Yenir / yılan ve akrep zehirini alır / Sepet yapımı, kürek sapı, dirgen, cilip

Tablo 2'nin devamı

Brassicaceae	<i>Brassica oleracea</i>	Karalahana Beyaz lahana	Yaprak Yaprak, gövde	Gıda / Tıbbi Gıda	Yemek, sarma / Çıban-iltihap söktürücü Yemek, sarma, turşu
	<i>Eruca vesicaria</i>	Roka	Yaprak	Gıda	Taze-salata
	<i>Raphanus sativus</i>	Turp	Kök	Gıda / Tıbbi	Taze-salata / öksürük, soğuk algınlığı (oyulup içinden bal sızdırılarak)
	<i>Buxus sempervirens</i>	Şimşir	Odun	Diğer	Kaşık, kepçe, oklava, merdane
Cannabaceae	<i>Cannabis sativa</i>	Kenevir	Yaprak	Diğer	Arı varroa'sına karşı
Capparaceae	<i>Capparis sicula</i>	Kapari, yılan karpuzu	Meyve	Tıbbi	Hemoroid
Caprifoliaceae	<i>Cephalaria gigantea</i>	Boki, kedi kuyruğu	Yaprak	Tıbbi	Yara
	<i>Lonicera iberica</i>	Dokuztonluk, dokuzton, dokuztan, sisena, çiserna, siserna, sesina, koca karı ağacı	Gövde kabuğu / odun	Diğer	Nazarlık / boyunduruk samisi
Caryophyllaceae	<i>Silene vulgaris</i>	Civana, civora, civona, civan, cuvana, çuğana,	Yaprak	Gıda	Yemek, yumurta-soğan kavrulur
Cistaceae	<i>Cistus creticus</i>	Laden	Sürgün	Tıbbi	Sarılık
Cornaceae	<i>Cornus mas</i>	Kızılcık	Meyve, odun, sürgün,	Tıbbi / Gıda / Diğer	Şeker hastalığı, ishal kesici, iştah açıcı / taze yenir, marmelat, reçel, şurup, korova (meyve ekstresi) / balta, keser, kazma kürek sapı, kızak, kirkal, sami, dirgen, tırmık / süpürge, sepet
Cucurbitaceae	<i>Cucurbita pepo</i>	Kabak	Meyve	Tıbbi / Gıda	Boğaz ağrısı, bademcik, kabızlık / fırınlanarak yenir, sütle çorbası pişirilir
Ebenaceae	<i>Diospyros kaki</i>	Trabzon hurması	Meyve, odun	Tıbbi / Gıda	İshal kesici, kabızlık, gaz atıcı / taze-kuru yenir / hayvan sağlığı (ishal, kabızlık, gaz) / balta, kazma, kürek sapı; kaşık kepçe
	<i>Diospyros lotus</i>	Kara hurma	Meyve	Tıbbi / Gıda / Diğer	Sindirim sistemi rahatsızlıkları / taze-kuru yenir / hayvan sağlığı (ishal, kabızlık, gaz, karın ağrısı)
Ericaceae	<i>Rhododendron ponticum</i>	Yel, Yeli, Kumar	Yaprak, çiçek	Diğer	Ekmek pişirilirken üstüne serilir, nektar kaynağı
	<i>Vaccinium arctostaphylos</i> <i>Vaccinium myrtillus</i>	Likapa, yaban mersini, morsvi, moci, motsvi	Meyve	Tıbbi / Gıda	Ağız yaralarında (aft, ülser) yenir/ Taze yenir, reçel, marmelat

Tablo 2'nin devamı

Fabaceae	<i>Astragalus microcephalus</i>	Geven	Kök, gövde	Tıbbi / Diğer	Nefes darlığı / Hayvan yemi; nazar
	<i>Onobrychis cornuta</i>	Geven	Kök	Diğer	Hayvan yemi
	<i>Phaseolus vulgaris</i>	Fastülye	Toprak üstü kısım	Diğer	Hayvan yemi (poço; meyveden arınmış kısım)
	<i>Robinia pseudoacacia</i>	Akasya	Odun, çiçek	Diğer	Alet sapı, nektar kaynağı
	<i>Trifolium pratense</i>	Üçkulak, çayır otu	Toprak üstü kısım	Diğer	Hayvan yemi
	<i>Vicia cracca</i>	Fig, korangal, korangül, karangal, korunga, horangal	Toprak üstü kısım	Diğer	Hayvan yemi
	<i>Medicago sativa</i>	Yonca	Toprak üstü kısım	Diğer	Hayvan yemi
Fagaceae	<i>Castanea sativa</i>	Kestane	Tohum, Odun, çiçek	Gıda / Diğer	Çiğ-pişmiş yenir / kereste, yapı malzemesi, masa, sandalye, kovan, çift boyunduruk, sepet /nektar kaynağı
	<i>Fagus orientalis</i>	Gürgen, kayın	Tohum, odun, dal	Gıda / Diğer	Tohum yenir / kereste, yapı malzemesi, balta sapı, kazma, kürek sapı, kaşık, kepçe, sofr a oklava, merdane
	<i>Quercus petraea</i> subsp. <i>iberica</i>	Pelit, Pelut, meşe	Yaprak, meyve, odun, dal, taze sürgün, odun kömürü, meşe külü	Diğer	Hayvan yemi / kereste, yapı malzemesi, kazık, direk, çeper, tekne, tepur, masa; balta, kazma, kürek sapı, karakovan, sepet / hayvanların sindirim sistemi hastalıklarında / çamaşır beyazlatmak için
Grossulariaceae	<i>Ribes petraeum</i>	Mehsal, Frenk üzümü	Meyve	Gıda	Taze yenir
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i>	Kantaron	Toprak üstü kısım	Tıbbi	Yanık, Yara (insan-hayvan), romatizma, ağrı, sızı, sindirim sistemi rahatsızlıkları,
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i>	Ceviz	Tohum, iç zarı, yaprak, odun, dal	Gıda / Tıbbi / Diğer	Tohum yenir / Kolesterol, zihin açıcı, öksürük, soğuk algınlığı, nefes darlığı / güve kovucu / kereste, bina inşaat, mobilya, masa, sandalye, sehba, dolap, sandık, dibek, et tahtası, tavla, merdane, oklava, kaşık, kepçe, tekne, kapı göbeği, sofr a
Lamiaceae	<i>Mentha</i> spp.	Nane	Yaprak	Tıbbi / Gıda	Soğuk algınlığı, mide rahatsızlıkları / Baharat
	<i>Clinopodium serpyllifolium</i>	Taş nanesi	Toprak üstü kısım	Gıda	Baharat

Tablo 2'nin devamı

Lamiaceae	<i>Origanum rotundifolium</i>	Aylık otu, dağ çayı, adaçayı	Toprak üstü kısım	Tıbbi / Gıda	Soğuk algınlığı, nefes açıcı, kolesterol, mide rahatsızlıkları, regl ağrısı / gıda
	<i>Ocimum basilicum</i>	Reyhan	Toprak üstü kısım	Tıbbi / Gıda	Balgam söktürücü öksürük kesici / baharat
	<i>Satureja spicigera</i> <i>Satureja hortensis</i>	Kondar, köndar	Toprak üstü kısım	Tıbbi / Gıda / Diğer	Soğuk algınlığı boğaz ağrısı, mide rahatsızlıkları / Baharat / uzaklaştırıcı
	<i>Thymus praecox</i>	Dağ çayı, Dağ kekiği	Yaprak, Çiçek	Tıbbi / Gıda	Soğuk algınlığı, nefes açıcı / çay
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i>	Defne	Yaprak	Tıbbi / Gıda	Kadın hastalıkları / baharat
Lythraceae	<i>Punica granatum</i>	Nar	Meyve, sürgün	Gıda / Diğer	Taze yenir, nar suyu, gıda süsü / süpürge
Malvaceae	<i>Hibiscus</i> sp.	Hatmi	Çiçek	Tıbbi	Öksürük, grip
	<i>Malva neglecta</i>	Moloki, Molokli, Molokvi, molokfi otu	Yaprak	Tıbbi / Gıda / Diğer	Ağrı, şişkinlik, yara, çıban, iltihap boşaltıcı, diş ağrısı / yemek / yılan ısırığı
	<i>Tilia dasystyla</i>	İhlamur	Çiçek, odun	Tıbbi / Diğer	Soğuk algınlığı / nektar kaynağı / kereste, yayık, kovan, balta, yaba, kazma, tırmık, tırpan, kaşık, kepçe, merdane, oklava, sofa, boyunduruk
Melanthiaceae	<i>Veratrum album</i>	Abutarat	Yaprak	Diğer	Hayvan bitleri
Moraceae	<i>Ficus carica</i>	İncir	Meyve, yaprak, odun, dal	Tıbbi / Gıda / Diğer	Öksürük kesici, balgam söktürücü, bağırsak tembelliği / Taze yenir, reçel / hayvan yemi, sepet
	<i>Morus nigra</i> <i>Morus alba</i>	Dut	Meyve, yaprak, odun,	Tıbbi / Gıda / Diğer	Kansızlık, soğuk algınlığışker hastalığı, öksürük kesici (pekmez-sirke), idrar söktürücü (sirkesi) / Taze-kuru yenir, pekmez, pestil, küme / hayvan yemi, hayvan sağlığı (kabız, darbe ve düşmelerde-pekmez, hazımsızlık-sirke/ kereste, yapı malzemesi, kazık, direk, direklik, çeper, ahır koşatı/ sandık, masa, sehpa, çift boyunduruk
	<i>Fraxinus angustifolia</i> subsp. <i>oxycarpa</i>	Dışbudak	Odun	Diğer	Balta, kazma kürek sapı, tırmık dişi
Oleaceae	<i>Olea europaea</i>	Zeytin	Meyve, yaprak, tohum, yağı, taze sürgün, odun	Tıbbi / Gıda / Diğer	Darbe, burkulma, kan toplama, morarma, şeker hastalığı, hemoroid, romatizma, kulak ağrısı, yanık, yara, damar tıkanıklığı, kas tutulması, kabızlık, bağırsak tembelliği / salamura, zeytinyağı / hayvan sağlığı, hayvan yemi / sepet, kaşık kepçe

Tablo 2'nin devamı

Papaveraceae	<i>Chelidonium majus</i>	Demiravi otu	Özsuyu, Yaprak	Tıbbi	Demiravi hastalığı, egzema, temre, temriye
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> <i>Plantago lanceolata</i>	Damarlı ot, sinirli ot, tivazarvga	Yaprak	Tıbbi	Ezik, çarpma, enflamasyon önleyici, enfeksiyon, yara, çıban, idrar yolu enfeksiyonu
	<i>Phragmites australis</i>	Kamış	Gövde	Diğer	Sırık, hasır örgü
	<i>Zea mays</i>	Mısır, çala	Meyve, Toprak üstü kısım	Tıbbi / Gıda / Diğer	İdrar yolu iltihabı, yara, yanık / taze yenir, mısır unu / hayvan yemi (poço, poçoç-çala)
Poaceae	<i>Polygonum bistorta</i>	Dağ pancarı, pancar	Yaprak	Gıda	Taze yenir, yemek
	<i>Polygonum cognatum</i> <i>Polygonum aviculare</i>	Madımak	Toprak üstü kısım	Gıda	Yemek
	<i>Rumex alpinus</i> <i>Rumex acetocella</i>	Ğalo, kuzukulağı, pancar, ekşi ot	Yaprak	Tıbbi / Gıda	Bağırsak temizliği, bademcik / Taze yenir, haşlama, kızartma, yemek
Portulacaceae	<i>Portulaca oleraceae</i>	Semizotu, pirpirin	Toprak üstü kısım	Gıda	Taze yoğurtlu salata, yemek
Ranunculaceae	<i>Helleborus orientalis</i>	Çoplama, çöplama otu	Kök	Diğer	Hayvan sağlığı
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina-christi</i>	Kara diken	Meyve, Sürgün, dal	Tıbbi / Diğer	Solunum yolu rahatsızlıkları / nazar
Rutaceae	<i>Citrus limon</i>	Limon	Meyve	Tıbbi / Gıda	Soğuk algınlığı, grip / Yemek, salata, pasta
	<i>Cotoneaster spp.</i>	Sıçankulağı	Genç sürgün, dal	Diğer	Süpürge
	<i>Crataegus spp.</i>	Kirkat, alıç	Meyve	Gıda / Tıbbi	Kalp rahatsızlıkları, damar tıkanıklığı / Taze yenir, sirke,
	<i>Cydonia oblonga</i>	Ayva	Meyve, meyve kabuğu, yaprak, çiçek, sürgün, gövde kabuğu, odun	Tıbbi / Gıda / Diğer	Soğuk algınlığı, grip, öksürük / Taze yenir, reçel, marmelat, hoşaf, komposto / kaşık, kepçe
Rosaceae	<i>Fragaria vesca</i>	Dağ çileği, yabani çilek	Meyve	Gıda / Tıbbi	Taze yenir, reçel, marmelat / Sindirim sistemi rahatsızlığı
	<i>Mespilus germanica</i>	Muşmula	Meyve	Gıda	Taze yenir, turşu
	<i>Malus sylvestris</i>	Elma	Meyve, meyve kabuğu, odun	Tıbbi / Gıda / Diğer	Taze-kuru yenir, sirke /soğuk algınlığı, boğaz enfeksiyonu, şeker hastalığı / kabızlık, hazımsızlık, sindirim sistemi rahatsızlıkları / tırmık, balta kazma kürek sapı

Tablo 2'nin devamı

	<i>Prunus avium</i>	Kiraz	Meyve sapı, meyve, yaprak, odun	Tıbbi / Gıda / diğer	İdrar yolu enfeksiyonu, idrar söktürücü, iltihap kurutucu, soğuk algınlığı, nefes açıcı, cilt hastalıkları /taze yenir, reçel/ hayvan yemi /kereste, balta, kazma, kürek sapı
	<i>Prunus cerasifera</i>	Yaban erik, sarol	Meyve	Tıbbi /Gıda / Diğer	Şeker hastalığı / Taze-kuru yenir, korova
	<i>Prunus cerasus</i>	Vişne, yaban kirazı	Meyve	Gıda	Reçel
	<i>Prunus domestica</i>	Cancur / Tamas	Meyve	Gıda / Tıbbi	Taze-kuru yenir, Kaysefe (yöresel tatlı) / kabızlık
Rosaceae	<i>Prunus laurocerasus</i>	Karayemiş	Meyve	Gıda	Taze yenir
	<i>Pyrus communis</i>	Armut, pandta, bandta, banta, ahlat	Meyve / Odun	Gıda	Taze-kuru yenir, pekmez, furuç / boyunduruk
	<i>Rosa spp.</i>	Kuşburnu	Meyve	Tıbbi / Gıda	Soğuk algınlığı, bademcik, grip / çay, marmelat
	<i>Rubus idaeus</i>	Jola, cola, ahududu, böğürtlen	Meyve	Gıda	Taze yenir, reçel ve marmelat
	<i>Rubus spp.</i>	Böğürtlen	Meyve, kök	Tıbbi / Gıda	Kansızlık, sindirim sistemi rahatsızlığı, hemoroid / taze yenir, reçel, marmelat
	<i>Sorbus aucuparia</i>	Cinav, azraz	Odun	Diğer	Sepet (zar)
Salicaceae	<i>Populus tremula</i>	Kavak	Odun, dal, yaprak	Diğer	Kereste, yapı malzemesi, çatı malzemesi, masa, tekne, tepur, yayık, kovan, tırmık, dirgen, yaba, kürek-tırpan-tırmık sapı, boyunduruk, hayvan yemi
	<i>Salix caprea</i>	Söğüt, tela	Odun, dal		Tırmık, dirgen, yaba, tırpan, balta, kazma, kürek sapı, sepet, üzüm bağlamak için
Santalaceae	<i>Viscum album</i>	Fitri, bitri, Vitri, ökse otu, napitri, nopitui	Yaprak	Tıbbi / Diğer	Kalp-damar hastalıkları-kalp yetmezliği, Şeker hastalığı, kolesterol, nefes açıcı, nefes darlığı, kilo vermek (çay) / hayvan yemi, hayvan sağlığı
Smilacaceae	<i>Smilax excelsa</i>	Kırcan, sarmaşık	Sürgün ucu, taze sürgün	Gıda / Diğer	Kavrularak pişirilir, turşu / hayvan yemi
Solanaceae	<i>Solanum tuberosum</i>	Patates	Toprak altı gövde	Tıbbi	Baş ağrısı
	<i>Solanum lycopersicum</i>	Domates	Toprak üstü kısım	Diğer	Hayvan yemi (poço)
Ulmaceae	<i>Ulmus glabra</i>	Karaağaç	Odun, dal	Diğer	Kızak, tırpan, dirgen yapımı, balta, kazma, kürek, keser, çekiç, oklava, dibek, karasaban

Tablo 2'nin devamı

Urticaceae	<i>Urtica dioica</i>	Cincar, zincar, ısırgan otu	Genç yaprak, sürgün	Tıbbi / Gıda / Diğer	Kanser, kansızlığa, romatizma, akciğer hastalıkları, öksürük, bağırsak tembelliği, sindirim sistemini rahatlatmak / yemek, çorba / hayvan yemi
Vitaceae	<i>Vitis sylvestris</i> <i>Vitis vinifera</i>	Tegeg, asma, üzüm, adese	Yaprak, meyve	Tıbbi / Gıda / Diğer	Kansızlık, kan sulandırıcıdır, baş ağrısı / meyve yenir, pekmez, pestil, küme, papa, sarma, yemek, çorba / hayvan sağlığı
Violaceae	<i>Viola suavis</i>	Mor menekşe	Kök, kök boğazı	Tıbbi	Nezle, grip

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Artvin florasında 500'ü nadir, 198'i endemik olmak üzere tanımlanan 2727 bitki taksonundan yaklaşık 350 tanesi tıbbi aromatik özellik taşımaktadır. (Eminağaoğlu vd., 2015, 2023). Artvin ili florasının zenginliğine rağmen, doğal yayılış gösteren çok sayıda bitki yerel halk tarafından bilinmemektedir, bilinenlerin ise kullanım oranı oldukça düşüktür.

Artvin Orman İşletme Müdürlüğü Zeytinlik Orman İşletme Şefliğine bağlı Zeytinlik, Dokuzoğul, Sarıbudak, Oruçlu, Kalburlu ve Ballüzüm köylerinde yaşayan toplam 78 kişi ile yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda 52 familyada 105 cinsi kapsayan 122 otsu ve odunsu bitki taksonu belirlenmiştir. Araştırmaya söz konusu köylerde etnobotanik kullanımı bildirilen bitkiler değerlendirildiğinde Rosaceae familyası 13 cins ile ön plana çıkmaktadır. Bölgede daha önce Çifçi (2019) ve Alagöz (2023) tarafından yapılan çalışmalarda da Rosaceae familyasındaki bitkilerin kullanım yoğunluğu (11 ve 10, sırasıyla) en yüksek bulunmuştur. Alanda çeşitli etnobotanik amaçlarla kullanıldığı bildirilen bitkilerin yaklaşık yarısı Rosaceae (11 cins; >20 tür), Apiaceae (7 tür), Asteraceae (7), Fabaceae (7), Lamiaceae (7), Poaceae (7), Betulaceae (4), Pinaceae (3), Brassicaceae (3), Ericaceae (3), Fagaceae (3), Malvaceae (3), Moraceae (3) familyalarında yer almaktadır (Tablo 2). Geri kalan 10 familya da ikişer takson, 29 familyada ise birer takson gıda, tıbbi ve/veya diğer etnobotanik amaçlar için kullanılmaktadır. Kullanımı bildirilen bitkilerin bazıları yalnızca tıbbi veya yalnızca gıda olarak tek bir amaç için kullanılırken, bazı bitkiler birden fazla etnobotanik amaç için kullanılmaktadır. Özellikle bazıları günlük yaşantı içerisinde tıbbi amaçlı ve/veya gıda-baharat olarak kullanımlarının yanında diğer etnobotanik amaçlar için kullanımları ile de ön plana çıkmaktadır (*Juglans regia*, *Picea orientalis*, *Corylus avellana*, *Cornus mas* vb.) (Tablo 2). Daha önce yapılan çalışmalarda olduğu gibi yerel halkın farklı amaçlar için en çok kullanım bildirdiği bitkiler genellikle benzer familyalarda (Rosaceae, Asteraceae) yer almaktadır (Saraç vd., 2013; Köse, 2019;).

Araştırma alanında alanın da gıda olarak kullanılan doğal bitkilerden *Silene vulgaris* (civana), *Taraxacum* sp. (cırnak), *Malva neglecta* (Molokvi), *Urtica dioica* (Cincar), *Vitis vinifera* (asma), *Polygonum bistorta* (pancar), *Spinacia oleracea* (ıspanak), *Brassica oleracea* (karalahana-beyaz lahana), *Rumex* spp.(kuzukulağı, pancar)'ın yaprakları ve/veya taze sürgünlerinden yemek pişirilir. *Polygonum cognatum* (madımak), *P. aviculare* (madımak), *Portulaca oleracea* (semizotu)'nın toprak üstü kısımları, *Smilax excelsa* (kırcan)'nın taze sürgünlerinde de yemek yapılmaktadır.

Anethum graveolens (dereotu), *Eruca vesicaria* (roka), *Ocimum basilicum* (reyhan) *Petroselinum crispum* (maydanoz), *Portulaca oleracea* (semizotu), *Coriandrum sativum* (kinzi) toprak üstü kısımları taze olarak salata yapılır veya salatalara katılır. *Helianthus tuberosus* toprak altı gövdeleri taze olarak yenilmektedir. *Mentha* spp., *Clinopodium serpyllifolium*, *Satureja spicigera*, *Satureja hortensis*'in toprak üstü kısımları kurtulup öğütülerek baharat olarak kullanılmaktadır. *Chenopodium album*'un toprak üstü kısımları taze olarak, *Heracleum sphondylium*'un taze gövdesi soyularak yenir. *Brassica oleracea* (beyaz lahana)'nın yaprakları, *Smilax excelsa*'nın taze sürgünleri, *Anthriscus sylvestris* (gımi) ve *Ferula orientalis* toprak üstü kısımlarından turşu yapılmaktadır. Yemeği yapılarak yenildiği bildirilen bitkilerden yalnızca *Urtica dioica*'nın yemek-çorbasının öksürük, romatizma, kanser, kansızlık ve akciğer hastalıklarına iyi geldiği, sindirim sistemini rahatlattığı için gıda dışında tıbbi amaçlar ile de tüketildiği bildirilmiştir. Daha önce yapılan çok sayıda benzer çalışmada *Urtica dioica*, *Smilax excelsa*, *Taraxacum* sp., *Silene vulgaris*, *Polygonum bistorta*, *Polygonum cognatum*, *Polygonum aviculare* ve *Rumex* türlerinin (Deniz vd., 2010; Keskin, 2011; Tekin, 2011; Saraç vd., 2013; Arı, 2014; Karakurt, 2014; Baykal, 2015; Demir vd., 2017; Karaoğlu vd., 2018; Karaevli, 2019; Çifci, 2019; Karakaya vd., 2019; Bağcı ve Keskin 2021; Erşen Bak ve Çifçi, 2022) bu çalışmada da tespit edildiği gibi yemek pişirilerek veya kavrularak yenildiği bildirilmiştir. Nacakçı ve Dutkuner (2018) ve Türkan vd. (2006) *Taraxacum* türlerinin pişirilerek tüketilmesinin yanında taze olarak salatalara eklendiğini belirtmiştir.

Asma (*Vitis* spp.) yaprağından yemek ve sarma yapılmaktadır. Bölgede daha önce yapılan bir çalışmada, Artvin'e özgü bir yemek olduğu belirtilmiş ve tarifi verilmiştir (Erşen Bak ve Çifci, 2022). Çevre illerde yapılan önceki çalışmalarda asma

yaprağından barbunya ve bulgur eklenerek yapılan yemek ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Satureja hortensis ve *S. spicigera* (Köndar), *Clinopodium serpyllifolium* (nişoş)'un yaprak ve sürgünleri, *Rhus coriaria* (sumak)'nın meyveleri, *Ferula orientalis* (çaşur) ve *Mentha* spp. (nane)'nin yaprakları kurutulup, öğütülerek baharat olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Baytop 1999; Önal 2012). Ayrıca defne (*Laurus nobilis*) yaprakları lezzet vermesi için yemeklerde kullanılmaktadır. Köndar özellikle lor çorbası yapılırken kullanılmaktadır ve farklı tadı ile çok sevilmektedir. Ayrıca, mide ekşimesi ve üşütmesi, boğaz ağrısı ve yanması gibi üst solunum yolu rahatsızlıklarında köndar çorbası (lor çorbası) tedavi amaçlı olarak içilmektedir (Eraydın, 2010; Erşen Bak ve Çifci 2020). Hoş kokusu nedeniyle çorbalara lezzet katmak amacıyla kullanılan Nişoş köndara göre daha az bilinmektedir ve tıbbi bir amaçla kullanımı bildirilmemiştir. Ancak bitkinin antioksidan, antifungal ve antimikrobiyal etkileri olduğu bilinmektedir (Güllüce vd., 2004).

Origanum rotundifolium (adaçayı), *Thymus praecox* (dağ çayı) sürgünleri, *Tilia dasystyla* (ıhlamur) ve *Tripleurospermum* sp. (papatya) çiçeklerinden çay yapılarak içecek olarak tüketilmektedir.

Prunus cerasus, *P. avium*, *Vaccinium arctostaphylos*, *V. myrtillus*, *Cornus mas*, *Mespilus germanica*, *Prunus domestica*, *P. cerasifera*, *P. laurocerasus*, *Ficus carica*, *Fragaria vesca*, *Prunus avium*, *Cydonia oblonga*, *Malus sylvestris*, *Pyrus communis*, *Punica granatum*, *Diospyros kaki*, *D. lotus*, *Rubus ideaus*, *Rubus*, *Vitis*, *Crataegus*, *Ribes*, *Morus* türlerinin meyveleri taze ve/veya kuru olarak yenilmektedir. Ayrıca, *Juglans regia*, *Corylus avellana*, *Castanea sativa* ve *Fagus orientalis* tohumları taze olarak tüketilmektedir. *Olea europaea*'nın siyah ve/veya yeşil meyveleri tuzlanarak veya tuzlu suda bekletilerek salamura yapılmaktadır. Meyvelerinden zeytinyağı üretilmektedir (Erşen Bak ve Çifci, 2022). Ayrıca, Zeytinyağı kulak ağrısı, yanık, yara tedavisinde, kabızlık ve bağırsak tembelliğinde içilerek kullanılır. Meyvesi dövülüp ısıtılarak darbe ve burkulmalarda morarma ve kan toplanmasına karşı haricen sarılarak kullanılmaktadır. Tohumları hemoroid ve romatizma tedavisi için yutulur.

Dut (*Morus* spp.), üzüm (*Vitis* spp.) ve Pantha-armut (*Pyrus communis-furuç*) meyvelerinden pekmez yapılmaktadır. Dut ve üzüm pekmezlerinden küme, pestil ve

papa yapılır (Erşen Bak ve Çifci, 2022). Kızılcık (*Cornus mas*), moci (*Vaccinium* spp.), ayva (*Cydonia oblonga*), sarol (*Prunus cerasifera*), ahududu ve böğürtlen (*Rubus* spp.) meyvelerinden reçel ve marmelat, kuşburnu (*Rosa* spp.) meyvelerinden marmelat, incir (*Ficus carica*), kiraz (*Prunus avium*), vişne (*Prunus cerasus*), çilek (*Fragaria vesca*) meyvelerinden reçel yapılmaktadır. Kızılcık ve Sarol meyveleri kaynatılarak ‘korova’ adı verilen bir meyve ekstresi yapılır (Erşen Bak ve Çifci 2022). Sarol ekşisi olarak adlandırılan ürün yemek ve salatalara katılarak kullanılır. Katı meyve ekstresi şeklinde olan kızılcık korovası istenildiğinde su ile açılarak meyve suyu haline getirilerek tüketilir. Kızılcıktan yapılan pestil ve sarol marmelatı şekeri düşürdüğü, kızılcık marmelatı ise ishale iyi geldiği için yerel halk tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır.

Chaerophyllum temulum, *Anthriscus sylvestris* (gımi), *Ferula orientalis* (çaşur)’ın toprak üstü kısımları, *Heracleum sphondylium* (telehaş)’un taze gövdesi, *Helianthus tuberosus* (yer elması)’un yumruları, *Smilax excelsa*’nın taze sürgünlerinden ve *Mespilus germanica* meyvelerinden turşu yapılır. *Laurus nobilis* yaprakları turşu yapılırken lezzet verici olarak kullanılmaktadır. Bingöl ve Erzurum’da *Ferula* türlerinin benzer şekilde kullanımı önceki çalışmalarda bildirilmiştir (Polat vd., 2012; Önal, 2012). Bu çalışmada çaşur turşusunun şeker hastalığına ve mide rahatsızlıklarına iyi geldiği için de yenildiği belirtilmiştir. Artvin’in merkez ilçe köylerinin tümünü kapsayan çalışmada (Erşen Bak ve Çifci, 2020) bu bulguya rastlanmamıştır. Araştırma alanındaki köylerde cırnak, yer elması gibi bazı doğal bitkiler yalnızca gıda kaynağı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Yerel halk tarafından bu bitkilerin tıbbi amaçlarla kullanımına dair bir bilgi verilmemiştir. Önceki çalışmalarda *Helianthus tuberosus* (yer elması)’un idrar artırıcı, safra söktürücü, süt artırıcı ve afrodisyak etkisi nedeniyle (Baytop, 1999), romatizma ve şeker hastalığı tedavisinde (Muftah, 2016), *Ferula rigidula*’nın kolesterol ve böbrek taşlarında etkili olduğu için (Polat vd., 2012), *Taraxacum* sp.’un safra akışını kolaylaştırıcı, kabızlığı giderici, kuvvetlendirici etkileri nedeniyle ve şeker hastalığına iyi geldiği için (Baytop, 1999; Demir vd., 2017), hepatit, karaciğer temizleyici, sarılık için (Karakurt, 2014) ve idrar yolu enfeksiyonlarına karşı (Kurnaz Karagöz, 2013) kullanıldığı bildirilmiştir.

Etnobotanik özellikleri araştırılan köylerde yöre halkı tarafından tıbbi özelliklerinden dolayı kullanılan çok sayıda bitki de kayıt altına alınmıştır. *Cydonia oblonga* çiçek,

meyve, meyve kabuğu, yaprak, gövde kabuğu ve taze sürgünleri tek tek veya birlikte kaynatılarak soğuk algınlığı grip ve öksürüğe karşı çay olarak içildiği çok sayıda katılımcı tarafından bildirilmiştir. Bölgede (Erşen Bak ve Çifci, 2020) ve bölge dışında (Savran vd., 2008; Kargıoğlu vd., 2008) yapılan çalışmalarda yaprak, meyve kabuğu ve çiçeklerinin aynı şekilde ve aynı amaçla kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak, gövde kabuğu ve taze sürgünlerinin bu amaçlar için kullanımına rastlanmamıştır.

Tıbbi bir beklenti olmadan çayı yapılarak da tüketilen *Origanum rotundifolium* sürgünleri aynı zamanda mide rahatsızlıklarında, kadınların regl dönemlerinde, soğuk algınlığına ve kolesterole iyi geldiği için de tüketilir. Rize’de yapılan bir çalışmada soğuk algınlığına karşı (Saraç vd., 2013) ve Artvin’de daha önce yapılan bir çalışmada ise çocukların sancına iyi geldiği için banyo suyuna eklendiği belirtilmiştir (Erşen Bak ve Çifci, 2020)

Soğuk algınlığına karşı *Tilia dasystyla* çiçekleri, soğuk algınlığına karşı ayrıca ağrı kesici, ateş düşürücü olarak *Tanacetum parthenium* çiçekleri, astım ve bronşite karşı *Tripleurospermum* sp. çiçekleri kaynatılıp çayı yapılarak kullanılmaktadır. Söz konusu bitkiler için bölgede (Erşen Bak ve Çifci, 2020; Alagöz, 2023) ve bölge dışında (Akan ve Bakır, 2015) yapılan çalışmalarda benzer kullanımlar bildirilmiştir.

Cucurbita pepo meyvesi pişirilerek, *Rumex* türleri yaprakları haşlanıp lapa-papa halinde haricen boğaza sarılarak bademcik şişmesine karşı kullanılır, ayrıca kabak boğaz ağrı için yenmektedir. *Cephalaria gigantea* gövdesi veya ezilen yaprakları yaraların hızlı iyileşmesini sağlamada taze olarak kullanılmaktadır. Doğal olmayan ancak neredeyse her evde saksı içinde bakılan *Aloe vera* bitkisinin yapraklarının yanık, yara, uçuk, darbelerde ve böcek ısırıklarında kullanıldığı bilgisi verilmiştir. *Brassica oleracea* yaprakları lapa olarak çıbanlarda iltihap söktürücü, *Plantago* türleri yaprakları lapa olarak yara, çıban, ezik ve çarpmalarda enflamasyon önleyici, *Corylus avellana* yaprakları lapa olarak yılan ve akrep zehrine karşı, *Malva neglecta* yaprakları lapası yılan ısırığına, yara ve çıbanlarda ağrı giderici, şişkinlik giderici, iltihap boşaltıcı olarak haricen kullanılmaktadır. *Plantago* ve *Malva* türlerinin benzer tıbbi amaçlar için benzer kullanımları daha önce verilmiştir (Çakılcıoğlu vd., 2007; Deniz vd., 2010; Saraç vd., 2013, Erşen Bak ve Çifci, 2020; Alagöz, 2023). *Cephalaria gigantea* (kedi kuyruğu, boki)’nın kayıt edilen kullanımına bölgede araştırma alanını kısmen veya

tamamen içine alan iki çalışmada (Erşen Bak ve Çifci, 2020; Alagöz, 2023) da rastlanmamıştır. Bu durumun nedeninin bilginin verildiği Kalburlu köyünde az sayıda katılımcı ile görüşülmesi (Erşen Bak ve Çifci, 2020) veya bilginin verildiği köyün araştırma alanı dışında kalması (Alagöz, 2023) olarak görülebilir. Ancak, bu durumun ortaya çıkmasında bilgiyi veren katılımcının Artvin'in Yusufeli ilçesinden yıllar önce gelip, Kalburlu köyüne yerleşmiş olması gelmektedir. Etnobotanik bilgi birikiminin nasıl aktarıldığı ve bu çalışmaların detaylı ve tekrarlı yapılmasının veri kaydında ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir.

Chelidonium majus bitkisinin özsuğu yerel halkın demiravi hastalığı olarak adlandırdığı egzema, temre, temriye gibi cilt hastalıklarına karşı, *Vaccinium* türlerinin meyveleri aft ve ülser gibi ağız yaralarına karşı *Cistus creticus* sürgünleri sarılık hastalığına karşı kullanılmaktadır. Bölgede yapılan önceki çalışmalarda Saraç vd., 2013; Eminağaoğlu vd., 2017; Erşen Bak ve Çifci, 2020; Alagöz, 2023), bu bitkilerin bahsi geçen kullanımlarına ait bir kayıta rastlanmamıştır. Araştırma alanında *Cistus* spp. dışında sarılık hastalığına iyi geldiği için *Berberis* spp. sürgünleri de kaynatılıp soğutulularak kullanılmaktadır (Alagöz, 2023).

Onopordum acanthium gövdesinin böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği için kullanıldığı belirtilmiştir. Halkın böbrek otu olarak bildiği *Asplenium trichomanes*'in böbrek taşına (düşürmek/eritmek) iyi geldiği için bildirilen kullanımı oldukça yoğundur. Alagöz (2023)'ün çalışmasında aynı amaçla *Asplenium scolopendrium* L.'un kullanıldığını belirtmiştir. *Prunus avium*'un meyve sapı, *Tanacetum parthenium* çiçekleri, *Plantago* türlerinin ve *Petroselinum crispum* toprak üstü kısımları, *Zea mays*'ın stilusları idrar yolu enfeksiyonu hastalıklarında idrar söktürücü ve iltihap kurutucu olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, dut (*Morus* spp.) sirkesinin idrar söktürücü olarak içildiği belirtilmiştir.

Kalp-damar hastalıklarına iyi geldiği için *Crataegus* türlerinin meyveleri taze olarak yenir (Korkmaz ve Alpaslan, 2014; Alagöz, 2023) veya sirkesi içilir, *Viscum album*'un yapraklarının çayı (Deniz vd., 2010) içilir.

Şeker hastalığına iyi geldiği için *Pinus sylvestris* odunu, *Juniperus oxycedrus* kozalakları, *Viscum album* yaprakları, *Petroselinum crispum* toprak üstü kısımları, *Morus* spp. yaprakları, *Olea europaea* yaprakları ve meyveleri, *Cornus mas*'tan

yapılan pestil ve *Prunus cerasifera*'dan yapılan marmelat şekeri düşürdüğü için kullanılmaktadır. *Viscum album* yaprakları, *Juglans regia* meyvenin iç zarı kolesterole iyi geldiği için kullanılmaktadır. *Petroselinum crispum* toprak üstü kısımları karaciğer yağlanması iyi geldiği için kaynatılarak içilmektedir.

Thymus praecox, *Mentha* spp. *Morus* spp., *Hibiscus* sp., *Rosa* spp., *Citrus limon*, *Juniperus communis*, *Paliurus spina-christi*, *Pinus sylvestris* soğuk algınlığı ve grip tedavisinde nefes açıcı, öksürük kesici olarak ön plana çıkan bitkiler olarak sıralanabilir. *Juglans regia*'nın meyve içindeki zar soğuk algınlığında, *Viola suavis* ve *Astragalus microcephalus* nefes darlığında ve gribal enfeksiyonlara iyi geldiği için kullanılmaktadır. Ayrıca, doğal olarak yetişmeyen ve tarımı yapılmayan *Cinnamomum verum*, *Zingiber officinale*, *Syzygium aromaticum* bitkilerinin yerel halk tarafından satın alınmak yoluyla grip, soğuk algınlığı gibi rahatsızlıklar için nefes açıcı ve öksürük kesici olarak kullanıldığı bilgisi verilmiştir.

Cornus mas, *Malus sylvestris*, *Cucurbita pepo*, *Diospyros kaki*, *Diospyros lotus*, *Ficus carica*, *Rubus* spp. hazımsızlık, kabızlık, ishal, gaz sancısı gibi sindirim sistemi rahatsızlıklarına karşı yoğun olarak kullanılmaktadır. *Picea orientalis* ve *Pinus sylvestris* reçinelerinin ve *Betula pendula*'nın gövde kabuklarının, mide hastalıklarına iyi geldiği için belirtilen kullanımı oldukça yoğundur. Yine *Picea orientalis* ve *Pinus sylvestris* reçinesi iltihaplı yaralarda ve çibanlarda iltihap sökücü olarak haricen kullanılmaktadır.

Allium cepa'nın suyu kulak ağrısını gidermek için kulağa damlatılarak, *Allium sativum* soğanı ise yüksek tansiyonu düşürmek için yutularak kullanılmaktadır. *Urtica dioica*'nın kanser, romatizma, akciğer hastalıkları, öksürük, bağırsak tembelliği, sindirim sistemini rahatlatmak gibi pek çok kullanım alanına sahip olduğu bildirilmiştir. *Capparis sicula* ve *Rubus* spp. hemoroite, *Urtica dioica*, *Rubus* spp., *Morus* spp., *Vitis* spp. kansızlığa karşı kullanıldığı bildirilmiştir.

Araştırma alanında bazı bitkiler diğer etnobotanik özellikleri ile ön plana çıkmıştır. Bölgede daha çok 'dokuzton' veya 'sisena' adıyla bilinen *Lonicera iberica*'nın gövde kabuğu nazara iyi geldiğine inanıldığı için nazarlık olarak kullanılmakta, kişiler bağlayarak üzerinde taşımaktadır. Bu bulgunun anketlerde bildirilme yoğunluğu yüksektir (56 kişi). Bölgede daha önce yapılan çalışmalarda bu tür bir bulguya

rastlanmıştır. Benzer inanış nedeni ile geven sürgünü, kiraz kabuğu ve karaçalı sürgününden yapılan çeşitli nazarlıklar da kullanılmaktadır.

Besin değeri yüksek olan *Astragalus microcephalus* (geven) kök ve gövdesi, *Echinops* (eşek diken) bitkisinin tümü ezilip dövülerek hayvanlara yedirilir. Çam, karayemiş, kavak, dut, zeytin, ökse otu, incir ve kiraz yaprakları yaş yem olarak, meşe yaprakları ise kuru (neker) yem olarak kullanılmaktadır. Meşe palamutuda hayvan yemi olarak değerlendirilir. *Sambucus ebulus* (ansli) gövde ve yaprak kurutulup, saklanır ve kışın hayvanlara yedirilir. Sonbaharda kurak yerlerde bitki kalmadığında ısırgan hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. *Heracleum sphondylium* (telehaş) ve *Smilax* sürgünleri sütü artırdığı için özellikle yeni doğum yapan hayvanlarda yem olarak kullanılmaktadır. *Trifolium pratense*, *Vicia cracca* dışında *Medicago sativa* ekilerek hayvan yemi olarak kullanılır. Fasülye ve domates poçosu, mısır poçosu ve çalası yem olarak değerlendirilmektedir.

Çam ve göknar yaprakları öksürüğe iyi geldiği için hayvanlara yedirirler. Çam ve ladin reçinesi hayvanların yaralarının tedavisinde kullanılır. Tabağ(-k) veya şap hastalığı olarak bilinen hayvan hastalığında *Picea orientalis*'in reçinesi ve *Sambucus ebulus*'un kök, gövde ve meyveleri tedavi amacıyla kullanılmaktadır. Aynı amaçla Sarımsak dövülerek yara yerlere sarılmaktadır. *Disopyros kaki* ve *D. lotus* meyveleri gaz sancısı, karın ağrısı olan hayvana yedirilir, elma, üzüm, dut sirkesi ve dut pekmezi kabızlık ve hazımsızlık çeken hayvanlara sindirim sistemini rahatlattığı için içirilir. Yine sindirim sistemini rahatlatmak için meşe odunu kömürü ufalanarak yedirilmektedir.

Bölgede 'abutarat' olarak bilinen *Veratrum album* hayvanlarda bitlere karşı, köndar ise sıvıyağ ile karıştırılarak sineklerin hayvanları rahatsız etmesine karşı kullanılır. *Picea orientalis* çırası Kenevir tütün arı varroasını döktürür. *Viscum album* yapraklarının hayvanlara nefes açıcı olarak yedirildiği, *Helleborus orientalis* kökleri kaynatılıp iltihap önleyici olarak hayvana içirildiği, *Malva neglecta* yapraklarının yılan ısırığına iyi geldiği için kaynatılıp lapa yapılarak sıcak olarak ısırılan bölgeye sarıldığı, dut pekmezi ve zeytinyağının darbe ve düşmelerde, kan toplamasın diye hayvanlara içirildiği bildirilmiştir. Önceki çalışmalarda kurutulan *Helleborus orientalis* yapraklarının hayvanlara iltihap önleyici olarak yedirildiği veya kaynatılan kökünün suyunun haricen kullanıldığı (Erşen Bak ve Çifci, 2022), bronşit vb. göğüs

hastalıklarına karşı büyük baş hayvanlara yedirildiği belirtilmektedir (Karamanoğlu, 1977; Tanker vd., 1993). Yine aynı çalışmalarda hayvan sağlığı için kullanılan bu bitkinin hayvanların zehirlenmesine neden olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Köylerde sürdürülen arıcılık faaliyetlerinde bal üretimini artırmak için kovanlar erken çiçeklenmenin yaşandığı düşük rakımlardan yüksek rakımlara doğru bazen bölge değiştirilerek taşınmaktadır. *Robinia pseudoacacia*, *Rhododendron* spp., *Castanea sativa*, *Tilia dasystyla* nektar kaynağı olarak faydalanan bitkiler olarak ön plana çıkmaktadır. Rize’de yapılan çalışmalarda bu türlerin aynı amaçla kullanımı bildirilmiştir (Saraç vd., 2013; Köse, 2019).

Araştırma alanında yüz yüze görüşme yapılan 78 kişi 32-86 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanların çoğunluğunun yaşları 50’den fazladır ve % 86’sı erkektir. Sadece, % 11,54’ü üniversite mezunudur, % 50’si ortaöğretim seviyesinde eğitime sahiptir. Katılımcıların çoğu emeklidir. Kadın katılımcıların çoğu ev hanımıdır. Kadın katılımcıların özellikle tıbbi ve gıda amaçlı bitki kullanımı konusundaki bilgilerinin erkek katılımcılara göre daha yoğun olduğu görülmüştür. Yine eğitim düzeyi arttıkça yöreye ait etnobotanik bilgi birikiminin azaldığı söylenebilir (Akbulut, 2015; Korkmaz ve Karakurt, 2015; Öztürk vd., 2017; Erşen Bak ve Çıfci, 2022).

Bölgede aynı bitkinin farklı isimler ile bilinmesi, bazı bitkilerin kullanımları hakkında bildirimlerin az sayıda olması Artvin’in farklı ilçelerinden evlilik veya farklı nedenler ile gerçekleşen iç göç sonucu ortaya çıktığı sonucu çıkarılabilir. Son yıllarda bölgede ülkenin enerji ihtiyacının karşılanması için bir birini takip eden büyük baraj inşaatları yapılmıştır. Yerleşim alanları bu nedenle taşınan köylerde yaşayan insanların bir bölümü yeni yerleşim alanlarına değil Artvin veya başka şehirlere göç etmiştir. Köylerinin taşındığı yeni yerleşim alanlarına yerleşmeyi tercih eden yerel halkın ise kısmen kültürel bağının koptuğu günlük yaşantıları içinde görülmektedir. Araştırma alanını oluşturan köylerin bu büyük değişiklikler nedeniyle etnobotanik bilgi birikimi açısından önemli kayıplar yaşadığı görülmektedir.

5. ÖNERİLER

Üç farklı iklim tipinin bulunması, zengin florası, kuzeyde denize ve Rize iline güneyde Erzurum-Ardahan ve doğuda Gürcistan'la sınır oluşturması ile Artvin ilinin tamamı etnobotanik zenginliğinin detaylı olarak araştırılması gereken bir alandır. Bölgede tıbbi aromatik özelliğe sahip bitki sayısı oldukça yüksektir. Yapılan etnobotanik çalışmalar ile halktan alınan bilgi birikiminin değerlendirilmesi sonucu ülke ekonomisine önemli katkılar sunabilecek yeni bitkisel ürünlerin üretilebilmesi söz konusu olabilecektir. Gelişen ve değişen ülke koşullarında çeşitli nedenler ile kırsaldan kente göç etnobotanik bilgi birikimi yüksek insan kaynağının azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yapılacak yoğun alan çalışmaları ile insan kaynakları ve dolayısıyla veri kaybı yaşanmadan etnobotanik bilginin kayıt altına alınması çok önemlidir. Bu çalışmaların sonuçları ekonomik değeri yüksek olan, ticarete söz konusu olabilecek ve yetiştirilmesi uygun olan bazı bitkilerin tespit edilmesini sağlayacaktır.

Bölge halkı tarafından baharat olarak yöresel ve yoğun kullanımı bildirilen, aynı zamanda tıbbi amaçlar ile de kullanılan köndar (*Satureja spp.*) ve nişoş (*Clinopodium serpyllifolium*) bitkilerinin baharat veya çay olarak üretilip ekonomiye kazandırılması, bu ürünlerin tanıtımı, sertifikalandırılması, standardize edilerek ulusal ve uluslararası pazara kazandırılması teşvik edilmelidir. Yine meyvesi kurutularak bölge içinde gıda olarak tüketilen, sindirim sistemi üzerinde olumlu etkileri ile sıkça kullanılan, cennet hurması (*Diopyros kaki*)'nın sağlıklı atıştırmalık olarak ulusal ve uluslararası pazara kazandırılması bölgeye ekonomik katkı sağlamak açısından önemlidir.

Bölge halkı tarafından doğadan toplama yoluyla tüketilen gıda alternatifi olabilecek *Silene vulgaris*, *Rumex spp.*, *Polygonum spp.* gibi bitkilerin kültüre alınarak tarımının yapılması, tanıtımının yapılarak kullanımının artırılması, bölge içi ve dışında yerel ve ulusal pazarlarda yer alması sağlanarak ekonomiye kazandırılmalıdır.

Asma yaprağı yemeği, kaysafe, furuç gibi sınırlı yöresel kullanımı belirlenen gıdaların bölgenin kültürel zenginliğini korumak ve yaymak, turizm potansiyelinin artırılması adına gerekli çalışmaların yapılması, yerel halkın evlerinde tükettikleri bu gıdaların yöresel tariflerinin sosyal medyada verilmesi, tariflerin uygulanarak yörede ve il içinde

ilgili işletmelerde pazarlanması, böylece bu ürünlerin tanıtımının yapılması ve bilinirliğinin artırılması sağlanmalıdır.

Yerel halkın geçmişte ve günümüzde bitkilerden ve özellikle odunlarından ürettikleri, günlük yaşantısını devam ettirmek için yoğun olarak kullandıkları çeşitli eşya, oyuncak, tarım ve mutfak araç gereçleri gibi çeşitli ürünlerin bölgenin kültürel yapısının korunması, tanıtılması ve aynı zamanda turizme kazandırılması amacıyla Artvin etnobotanik müzesinin kurulması gerekmektedir.

Alanda yapılan etnobotanik çalışmalar dışında, gıda ve/veya hayvan yemi olarak veya çeşitli tıbbi ve/veya kozmetik amaçlar için kullanılan bitkilerin bölge halkı tarafından bilinçli olarak tüketilmesinin sağlanması, kullanma-koruma dengesine dikkat edilmesi ve sürekliliğinin sağlanması, endemik ve nadir bitkilerin ve böylece de biyoçeşitliliğin korunması konularında çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

EKLER

Ek 1. Köylerin güncel nüfusları ve şehir merkezine mesafesi (TUIK, 2024)

Köy Adı	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfusu	Merkeze Uzaklık (km)
Ballüzüm	16	17	33	29
Dokuzoğul	60	56	116	38
Kalburlu	41	32	73	17
Oruçlu	60	60	120	30
Sarıbudak	63	50	113	34
Zeytinlik	34	26	60	21

EK 2. Etnobotanik çalışma anket formu

Adı-Soyadı:	Yaşı:
Cinsiyeti:	Eğitim Düzeyi:
Mesleği:	Köy:

ŞİFALI BİTKİLER			
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanıldığı Hastalık	Hazırlanma Yöntemi

YENEN BİTKİLER			
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Nasıl Hazırlanır	Yemeğin Adı

YAKACAK		
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amacı

HAYVAN YEMİ		
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amacı

HAYVAN HASTALIKLARI TEDAVİSİ		
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amacı

YAPI MALZEMESİ OLARAK		
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amacı

ARAÇ-GEREÇ		
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amacı

SOSYAL AMAÇLI (Süs-Ritüel-İnaç vb.)		
Bitkinin Yöresel Adı	Kullanılan Kısım	Kullanım Amacı

EK 3. Zeytinlik, Ballüzüm, Kalburlu, Dokuzoğul, Oruçlu ve Sarıbudak köylerindeki katılımcıların demografik özellikleri

Köy	Özellikler		Katılımcı sayısı		Köy	Özellikler		Katılımcı sayısı	
			Kişi	%				Kişi	%
ZEYTİNLİK	Cinsiyet	Kadın	1	9,09	BALLÜZÜM	Cinsiyet	Kadın	2	14,28
		Erkek	10	90,90			Erkek	12	85,71
	Yaş aralığı	31-40	-	-		Yaş aralığı	31-40	1	7,14
		41-50	-	-			41-50	2	14,28
		51-65	7	63,64			51-65	6	42,86
		66-80	3	27,27			66-80	5	35,71
		81 ve üzeri	1	9,09			81 ve üzeri	-	-
	Eğitim düzeyi	İlkokul	1	9,09		Eğitim düzeyi	İlkokul	3	21,43
		Ortaokul	5	45,45			Ortaokul	1	7,14
		Lise	5	45,45			Lise	5	35,71
		Üniversite	-	-			Üniversite	5	35,71
	Meslek	Çiftçi	-	-		Meslek	Çiftçi	-	-
		Emekli	7	63,64			Emekli	9	64,29
		Esnaf	-	-			Esnaf	1	7,14
		Ev hanımı	-	-			Ev hanımı	2	14,28
		Memur	4	36,36			Memur	2	14,28
		Serbest meslek	-	-			Serbest meslek	-	-
	Toplam		11	100		Toplam		14	100
Köy	Özellikler		Katılımcı sayısı		Köy	Özellikler		Katılımcı sayısı	
			Kişi	%				Kişi	%
KALBURLU	Cinsiyet	Kadın	3	21,43	DOKUZOGUL	Cinsiyet	Kadın	1	9,09
		Erkek	11	78,57			Erkek	10	90,91
	Yaş aralığı	31-40	-	-		Yaş aralığı	31-40	-	-
		41-50	3	21,43			41-50	1	9,09
		51-65	6	42,86			51-65	6	54,55
		66-80	3	21,43			66-80	3	27,27
		81 ve üzeri	2	-			81 ve üzeri	1	9,09
	Eğitim düzeyi	İlkokul	8	57,14		Eğitim düzeyi	İlkokul	8	72,72
		Ortaokul	-	-			Ortaokul	3	27,27
		Lise	4	28,57			Lise	-	-
		Üniversite	2	14,28			Üniversite	-	-
	Meslek	Çiftçi	-	-		Meslek	Çiftçi	1	9,09
		Emekli	10	71,43			Emekli	9	81,81
		Esnaf	-	-			Esnaf	-	-
		Ev hanımı	2	14,28			Ev hanımı	1	9,09
		Memur	1	7,14			Memur	-	-
		Serbest meslek	1	7,14			Serbest meslek	-	-
	Toplam		14	100		Toplam		11	100

EK 3'ün devamı

Köy	Özellikler		Katılımcı sayısı		Köy	Özellikler		Katılımcı sayısı	
			Kişi	%				Kişi	%
ORUÇLU	Cinsiyet	Kadın	3	25	SARIBUDAK	Cinsiyet	Kadın	1	6,25
		Erkek	9	75			Erkek	15	93,75
	Yaş aralığı	31-40	1	8,33		Yaş aralığı	31-40	5	31,25
		41-50	3	25			41-50	3	18,75
		51-65	4	33,33			51-65	6	37,50
		66-80	4	33,33			66-80	2	12,50
		81 ve üzeri	-	-			81 ve üzeri	-	-
	Eğitim düzeyi	İlkokul	6	50		Eğitim düzeyi	İlkokul	4	25
		Ortaokul	1	8,33			Ortaokul	5	31,25
		Lise	4	33,33			Lise	6	37,50
		Üniversite	1	8,33			Üniversite	1	6,25
	Meslek	Çiftçi	2	16,67		Meslek	Çiftçi	1	6,25
		Emekli	3	16,67			Emekli	7	43,75
		Esnaf	3	16,67			Esnaf	1	6,25
		Ev hanımı	3	16,67			Ev hanımı	-	-
		Memur	1	8,33			Memur	2	12,50
		Serbest meslek	-	-			Serbest meslek	5	31,25
	Toplam		12	100		Toplam		16	100

EK 4. Su değirmeni arkı (*Pyrus communis*), Kızak (*Acer cappadocicum*, *Ulmus glabra*, *Quercus petraea*), Oyuncak Araba (*Picea orientalis*, *Abies nordmanniana*, *Pinus sylvestris*)

EK 5. Kapı kilit-anahtar mekanizması (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*)

EK 6. Gem tahtası (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*)

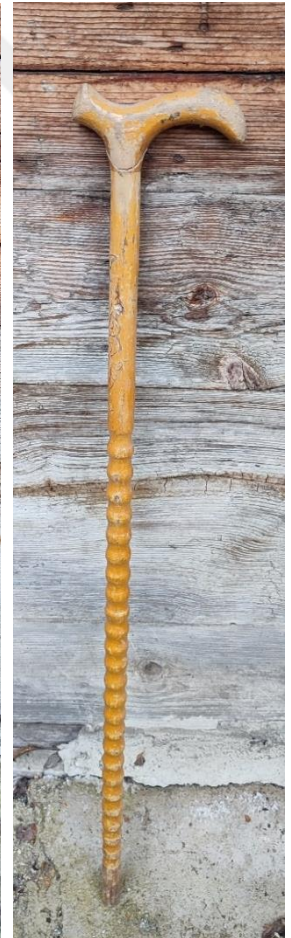
EK 7. Saban, boyunduruk (*Picea orientalis*, *Pyrus communis*, *Lonicera iberica*, *ulmus galabra*)

EK 8. Tıĝ makinesi (*Abies nordmanniana*, *Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*)

EK 9. Bina yapımı (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*, *Quercus petraea*), süpürge (*Cotoneaster* spp., *Betula pendula*), baston (*Fagus orientalis*)

EK 10. Su değirmeni çarkı (*Pyrus communis*), kürün ((*Abies nordmanniana*, *Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*), kirkal (*Cornus mas*)

EK 11. Yayık (*Tilia dasystyla*, *Populus tremula*), beşik (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*)

EK 12. ıkırık (*Picea orientalis*), iplik iğleri (*Pyrus communis*, *Carpinus orientalis*)

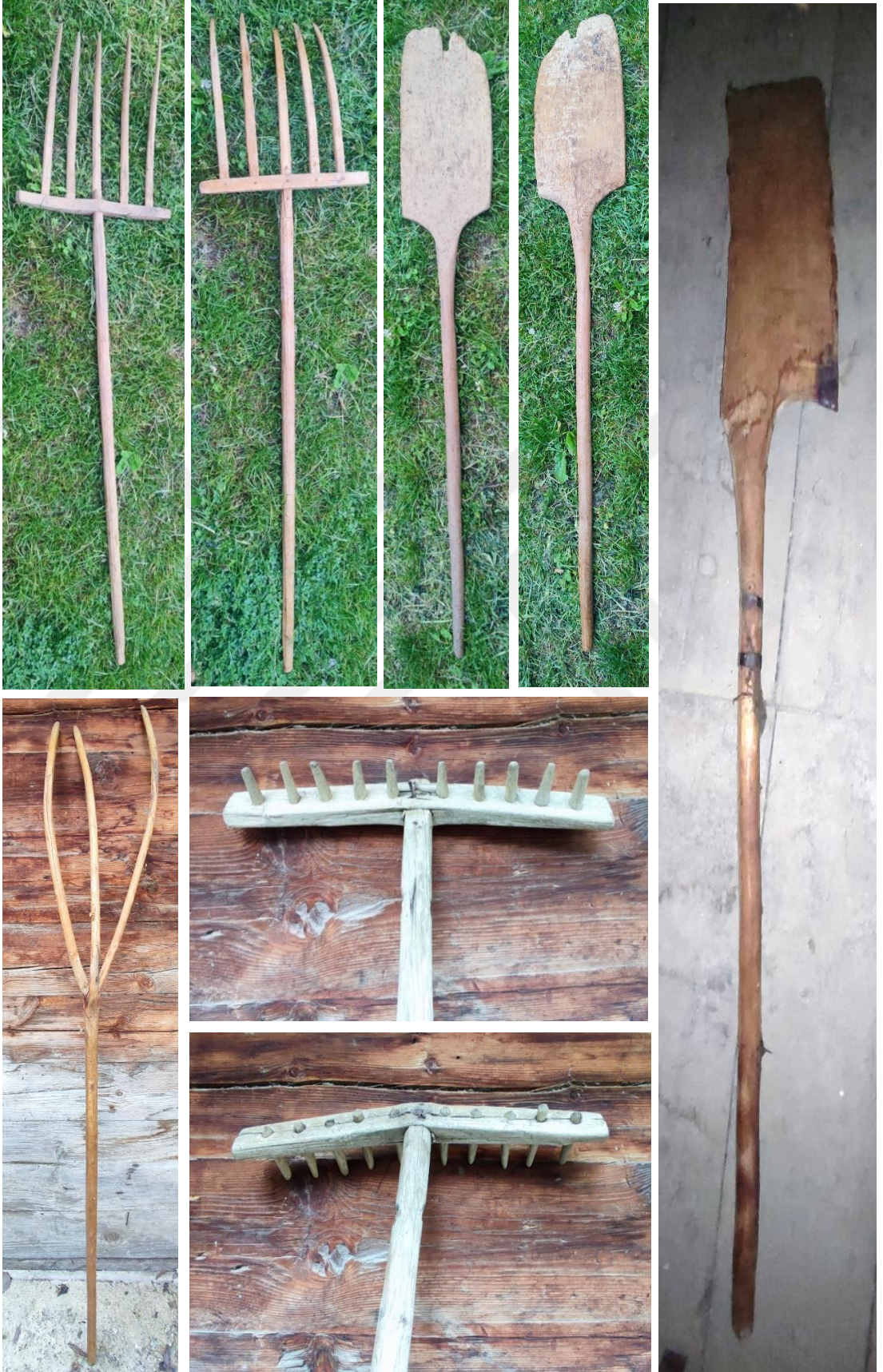
EK 13. Cecim tarağı (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*), hasır (*Zea mays*)

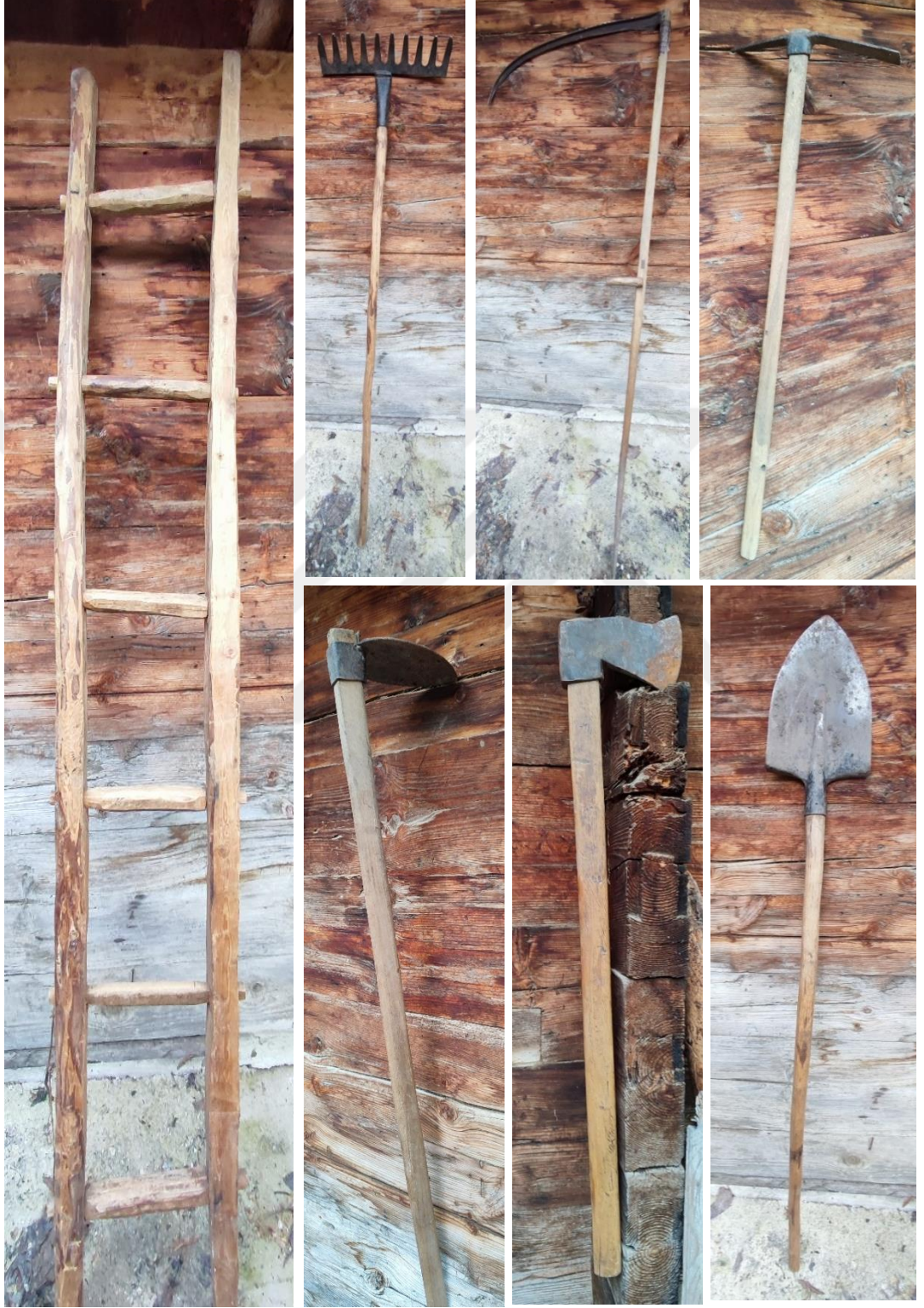
EK 14. Rende (*Fagus orientalis*), yaba (diş; *Fraxinus angustifolia*, sapı, *Picea orientalis*)

EK 15. Çeşitli aletler ve sapları

EK 16. Merdiven (*Picea orientalis*), alet sapları

EK 17. Örs taburesi (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*)

EK 18. Ekşi hamur küleği (*Picea orientalis*, *Abies nordmanniana*), sepet (*Pinus sylvestris*)

EK 19. Kalbur (*Abies nordmanniana*), sepet (*Corylus avellana*, *Pinus sylvestris*)

EK 20. Yayvan sepet (*Corylus avellana*, *Salix caprea*), sofa (*Picea orientalis*, *Pinus sylvestris*, *Abies nordmanniana*)

EK 21. Et ve ekmek tahtası, Tepur (*Quercus petraea*, *Populus termula*, *Picea orientalis*)

KAYNAKLAR

- Akan H., Bakır Sade Y., 2015. Kâhta (Adıyaman) Merkezi ve Narince Köyü'nün Etnobotanik Açısından Araştırılması, *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 219-248.
- Akbulut, S., 2015. Differences in the Traditional Use of Wild Plants between Rural and Urban Areas: The Sample of Adana, *Studies on Ethno-Medicine*, 9 (2), 141-150.
- Alagöz 2023, Oruçlu, Sarıbudak ve Ballüzüm köylerinde (Artvin) etnobotanik bir çalışma, Artvin Çoruh Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 144 s
- Arı, S., 2014. Afyonkarahisar ve Civarında Halk Tarafından Kullanılan Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Avcı, M. 2005. Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü, İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fak. *Coğrafya Dergisi*, İstanbul.
- Bağcı Y, Keskin L, 2021. Kadınhanı ve çevresinde yetişen bitkilerin etnobotanik özelliklerinin araştırılması, ABİGEM-Konya, 267s.
- Baykal, H., 2015. Başhemşin (Çamlıhemşin/Rize)'in Florası, Fitososyolojisi Ve Etnobotanik Özellikleri, Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Baytop, T., 1994. Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara, 512 s.
- Baytop, T., 1999. Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi Geçmişte ve Bugün, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 480 s.
- Choudhary K, Singh M, Pillai U (2008) Ethnobotanical survey of Rajasthan - An Update. *American-Eurasian Journal of Botany* 1 (2): 38-45
- Çakılcıoğlu, U., Türkoğlu, İ., Kürşat, M., 2007. Harput (Elazığ) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri, *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 22-28.
- Çifci 2019. Artvin'in merkez köylerindeki bazı bitkilerin yöresel kullanımları. Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 99s.
- Davis, P. H., 1965-1985. Flora of Turkey and The East Aegean Islands, Vol. 1-9, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Davis, P. H., Tan, K. ve Mill, R. R., 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands, vol. 10 (suppl. 1), Edinburgh University Press, Edinburgh, pp. 164-165.

- Demir, E., Sürmen, B., Özer, H., Kutbay, H.G., 2017. Salıpazarı ve Çevresinde (Samsun/Türkiye) Doğal Olarak Yetişen Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri, *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 68-78.
- Deniz, L., Serteser, A., Kargıoğlu M., 2010. Uşak Üniversitesi ve Yakın Çevresindeki Bazı Bitkilerin Mahalli Adları ve Etnobotanik Özellikleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 57-72.
- Eminağaoğlu, Ö., Hacıkamiloğlu, İ., Keskin, H., Akyıldırım Beğen, H., Aksu, G., 2015. Artvin'in Doğal Bitkileri. Promat, İstanbul, 456 s.
- Eminağaoğlu, Ö., Akyıldırım Beğen, H. 2023. (ed. Eminağaoğlu, Ö) Artvin'in Tıbbi-Aromatik Bitkiler Tıbbi-Aromatik Bitkiler hakkında genel bilgiler, zafer medya,1-25
- Eminağaoğlu, Ö., Göktürk, T., Akyıldırım Beğen, H., 2017. Traditional uses of medicinal plants and animals of Hatila Valley National Park, Artvin, *Biological Diversity and Conservation*, 10 (3), 26-35.
- Eraydın S., 2010. Camili Biyosfer Rezerv Alanının Tıbbi Bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.
- Erşen Bak, F., Çifci K., 2020. Artvin'in merkez köylerinde bazı tıbbi bitkilerin yöresel kullanımları, *Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 21 (2), 318-329.
- Erşen Bak, F., Çifci K., 2022. Artvin'in merkez köylerindeki bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri, *Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 23(2), 50-62.
- Güllüce, M., Sökmen, M., Şahin F., Sökmen, A., Adıgüzel, A., Özer, H., 2004. Biological activities of the essential oil and methanolic extract of *Micromeria fruticosa* (L) Druce ssp. *serpyllifolia* (Bieb) PH Davis plants from the eastern Anatolia region of Turkey, *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 84, 735-741.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M.T., (edlr.), 2012. Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul, 1290 s.
- Halıcı G, 2016. Uygulamalı halk bilimi ve etnobotanik bağlamında Kastamonu bitkileri. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,271 s
- Heinrich, M., Barnes, J. ve Gibbons, S., 2004. Williamson, E.M., Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy, Edinburgh, Churchill Livingstone, 360 s.

- Karaevli, A., 2019. Korgan (Ordu) Yöresinde Gıda Olarak Tüketilen Doğal Bazı Bitki Taksonları ve Etnobotanik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Isparta.
- Karakaya, S., Polat, A., Aksakal, Ö., Sümbüllü Y.Z., İncekara, Ü., 2019. An ethnobotanical investigation on medicinal plants in South of Erzurum (Turkey), *Ethnobotany Research and Applications*, 18 (13): 1-18.
- Karakurt, E., 2014. Kelkit (Gümüşhane) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Karamanoğlu, K., 1977. Farmasötik Botanik Ders Kitabı, Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Ankara.
- Karaoğlu, E.S., Köseoğlu M.Ş., Öztürk, M., Kaya, G., 2018. Erzurum’da Yetişen ve Halk Arasında Tıbbi Önemi Olan Bazı Bitki Türleri, *Lokman Hekim Dergisi*, 8 (3): 224-239.
- Kargıoğlu, M., Cenkci, S., Serteser, A., Evliyaoğlu, N., Konuk, M., Kök, M.Ş., Bağcı, Y., 2008. An ethnobotanical survey of Inner-West Anatolia, Turkey. *Human Ecology*, 36(5), 763-777.
- Kendir, G., Güvenç, A., 2010. Etnobotanik ve Türkiye’de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış, *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 30 (1): 49-80.
- Keskin, L., 2011. Kadınhanı (Konya) ve Çevresinde Yetişen Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Korkmaz, M., Alpaslan Z., 2014. Ergan dağı Erzincan-Türkiye’nin etnobotanik özellikleri. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 1 (3), 1-31.
- Korkmaz, M., Karakurt E., 2015. An ethnobotanical investigation to determine plants used as folk medicine in Kelkit Gümüşhane / Turkey district, *Biological Diversity and Conservation*, 8 (3), 290-303.
- Köse, M., 2019. Güneysu (Rize) ilçesinin etnobotanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin .
- Kurnaz Karagöz, F., 2013. Suşehri (Sivas) Bölgesinin Etnobotanik Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Muftah, H., 2016, Tıbbi Bitki Ekstreleri ile Antimikrobiyal Majistrallerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Muhammed, F. S., 2013. Duhok (Irak) İli Aktarlarında ve Pazarlarında Satılan Tıbbi Bitkilerin Sistematikteki Yerlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Bölümü, Gaziantep.
- Nacakçı, F.M., Dutkuner İ., 2018. A study of ethnobotany in Kumluca (Antalya), *Turkish Journal of Forestry*, 19 (2), 113-119.
- Oğuz, M.Ö., (2002). Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Önal, M., 2012. Olur, Oltu Ve Şenkaya Yöreleri Tıbbi ve Aromatik Bitkileri, Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin.
- Özdemir, N., (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Ankara, Hacettepe Yayınları.
- Özdemir, S., 2019. Diyarbakır İli Aktarlarında Satılan Bitkiler Ve Etnobotanik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 132 s.
- Öztürk, A., Seki, N., Yiğit, N., 2017. Ethnobotanical features of some plants used in Taşköprü (Kastamonu/Turkey) region, *Biological Diversity and Conservation*, 10 (3), 136-141.
- Polat, R., Selvi, S., Çakılcıoğlu, U., Açar, M. 2012. Bingöl semt pazarlarında satılan yabani bitkilerin etnobotanik açıdan incelenmesi, *Biological Diversity and Conservation*, 5(3), 155-161.
- Saraç, D.U., Özkan, Z.C., Akbulut, S., 2013. Rize İlinin Etnobotanik Özellikleri, *Biological Diversity and Conservation*, 6 (3), 57-66.
- Savran, A., Bağcı, Y., Kargıoğlu, M., 2008. Gemerek (Sivas) ve Çevresindeki Bazı Bitkilerin Yerel Adları ve Etnobotanik Özellikleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 313-321.
- Tanker, N., Koyuncu, M., Coşkun, M., 1993. Farmasötik Botanik Ders Kitabı, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi yayınları, Yayın no.70, 449 s.
- Tekin S., 2011. Üzümlü (Erzincan) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan
- Türkan, Ş., Malyer, H., Öz Aydın, S., Tümen, G., 2006. Ordu İli ve Çevresinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 162-166.
- URL-1, <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=ARTVIN> (30.01.2025,16.30)
- URL-2, <http://www.tuik.gov.tr> (30.01.2025, 16.30)

URL-3, <http://ethnobiology.net/code-of-ethics> (17.02.2025, 17.00)

Yıldırım Ş (2004) Etnobotanik ve Türk etnobotaniği. Kebikeç 17: 175193

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÖZMEN, Murat

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri :

Medeni hali :

Yabancı Dili : İngilizce

Telefon :

Faks :

e-posta :

Eğitim

<u>Derece</u>	<u>Eğitim Birimi</u>	<u>Mezuniyet Tarihi</u>
Lisans	Kafkas Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü	2003
Lise	Şavşat Lisesi	1994
Ortaokul	Vahdettin Yıldız Ortaokulu	1991
İlkokul	Arpalı İlkokulu	1988